

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇENİN ÖĞRETİMİ
AÇISINDAN GULIELMO SEAMAN'IN GRAMMATICA
LINGUAE TURCICAE (1670) ADLI ESERİ

YÜKSEK LİSANS

NURULLAH ŞAHİN

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. ÖMER YAĞMUR

BOLU, TEMMUZ-2023

KABUL VE ONAY SAYFASI

Nurullah ŞAHİN tarafından hazırlanan “YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇENİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN GULIELMO SEAMAN’IN GRAMMATICA LINGUAE TURCICAE” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir. 17/07/2023

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Doç. Dr. Ömer YAĞMUR
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Erol ÖZTÜRK
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr. Ümit Özgür DEMİRCİ
Düzce Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %30'u geçmemektedir.

.....
NURULLAH ŞAHİN

ÖZET

**YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇENİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN
GULIELMOSEAMAN'IN GRAMMATICAE LINGUAE TURCICAE (1670)**

ADLI ESERİ

YÜKSEK LİSANS

NURULLAH ŞAHİN

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

(TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. ÖMER YAĞMUR)

BOLU, TEMMUZ - 2023

XI + 116 SAYFA

Batı Türkçesinin çalışma alanlarını incelediğimizde daha çok karşımıza ses ve şekil bilgisi çalışmaları çıkmaktadır. Fakat son yıllara geldiğimizde, özellikle Batılı yazarlar tarafından hazırlanan transkripsiyon metnlerinin dil çalışmalarına sunduğu katkılar anlaşılmış olup bu alana yönelim artmıştır. Biz de bu çalışmada İngilizlere Türkçe öğretmek amacıyla hazırlanan bu gramer eserini inceleyeceğiz. Bu çalışma; yazım, isim, fiil, zarf ve sözdizimi bölümlerinden oluşur.

ANAHTAR KELİMELEER: Yabancı Dil Öğretimi, Seaman, İsim, Fiil.

ABSTRACT

**GRAMMATICAE LINGVAE TURCICAE (1670) BY GULIELMO
SEAMAN IN TERMS OF TEACHING TURKISH AS A FOREIGN
LANGUAGE
MASTER THESIS
NURULLAH ŞAHİN
BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
(SUPERVISOR: ASSOC. PROF. ÖMER YAĞMUR)
BOLU, JULY 2023
XI + 116 PAGES**

When we examine the study areas of Western Turkish, we mostly come across phonetic and morphological studies. However, in recent years, the contributions of transcription texts prepared by western authors to language studies have been understood and the orientation to this field has increased. In this study, we will examine this grammar work, which was prepared for the purpose of teaching Turkish to the English. This work; consists of spelling, noun, verb, adverb and syntax parts.

KEYWORDS: Foreign Language Teaching, Seaman, Noun, Verb.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	x
TEŞEKKÜR	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
1. SEAMAN'IN HAYATI (1606/7-1680) VE ESERLERİ.....	6
1.1 Seaman'ın Hayatı	6
1.2 Eserleri.....	7
1.3 Kitabın Genel Özellikleri	10
1.4 Eserin Öğretim Yöntem ve İlkeleri	11
1.5 Grammatica Turcicae Linguae Eserin Dili	12
1.6 Grammatica Turcicae Linguae Eserinin Yazılış Amacı	12
İKİNCİ BÖLÜM	14
2. YABANCI DİL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ	14
2.1 Dil Bilgisi Öğretim Yöntem ve Teknikleri.....	14
2.2 Gramer- Tercüme Yöntemi	14
2.3 Doğal Yöntem	17
2.4 İşitsel-Dilsel Yöntem (The audiolingual method).....	18
2.5 Doğrudan Öğretim.....	20
2.6 Seçmecî Yöntem.....	21
2.7 Telkin Yöntemi.....	23
2.8 Okuma Yöntemi	24
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	26
3. ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE İNCELENMESİ.....	26
3.1. Birinci Bölüm (Yazı).....	26
3.1.1 Birinci Başlık (Harflerin Öğretimi)	26
3.1.2 İkinci Başlık (Farsçadan Alınan Harfler)	27
3.1.3 Üçüncü Başlık (Yazı Çeşitliliği).....	28
3.1.4 Dördüncü Başlık (Harflerin Telaffuzu)	29
3.1.5 Beşinci Başlık (Ünlüler)	30
3.1.6 Altıncı Başlık (Harfler ve Heceler Üzerine)	31
3.2. İkinci Bölüm (İsimler).....	32

3.2.1 Birinci Başlık (İsim)	32
3.2.2 İkinci Başlık (İsim türleri)	33
3.2.3 Üçüncü Başlık (Cinsiyet Üzerine)	35
3.2.4 Dördüncü Başlık (Sayı Üzerine).....	36
3.2.5 Beşinci Başlık (Hal Ekleri ve Sapma Üzerine).....	36
3.2.6 Altıncı Başlık (Karşılaştırma Eki Üzerine).....	39
3.2.7 Yedinci Başlık (Sayı İsimleri)	40
3.2.8 Sekizinci Başlık (Zamir Üzerine)	43
3.3. Üçüncü Bölüm (Fiiller)	49
3.3.1. Birinci Başlık (Genel Olarak Fiiller Hakkında).....	49
3.3.2 İkinci Başlık (Tür ve Çeşitli Fiil Şekilleri)	51
3.3.3 Üçüncü Başlık (Durum).....	53
3.3.4 Dördüncü Başlık (Zaman)	53
3.3.5 Beşinci Başlık (Sayılar ve Kişiler)	53
3.3.6 Altıncı Başlık (Geniş Zamanda Kullanım)	54
3.3.7 Yedinci Başlık (Fiillerin Büzüşmesi)	55
3.3.8 Onuncu Başlık (Olumsuz fiiler).....	81
3.3.9 On birinci başlık (İng. Have).....	89
3.4. Dördüncü Bölüm (Zarflar)	91
3.4.1 Birinci Başlık (Zarflar)	91
3.4. 2 İkinci Başlık (Bağlaç)	93
3.4.3 Üçüncü Başlık (Edatlar)	94
3.4.4 Dördüncü Başlık (Ünlem).....	96
3.5. Beşinci Bölüm (Sözdizimi).....	97
3.5.1 Birinci Başlık (İsim ve Fiillerin Uyumu Üzerine)	97
3.5.2 İkinci başlık (Sıfatların Uyumu).....	97
3.5.3 Üçüncü Başlık (Relatif)	97
3.5.4 Dördüncü Başlık (Esas Sözdimi Üzerine)	98
3.5.5 Beşinci Başlık (Sıfatların Sözdizimi Üzerine).....	100
3.5.6 Altıncı Başlık (Zamirlerin İnşası)	101
3.5.7 Yedinci Başlık (Fiilden Önce İsim ve Genitif Hali Eki Kullanımı).....	102
3.5.8 Sekizinci Başlık (Fiilden Önce Yönelme Hali Eki Kullanımı)	102
3.5.9 Dokuzuncu Bölüm (Fiilden Önceki Belirtme Hali Eki Kullanımı)	104
3.5.10 Onuncu Bölüm (Fiilden Önce Gelen Çıkma Hali Eki Kullanımı)	105
3.5.11 On Birinci Başlık (Masterların İnşası Üzerine).....	106
3.5.12 On İkinci Başlık (Zarf Fiiler).....	107
3.5.13 On Üçüncü Başlık (Sıfat Fiiller).....	107
3.5.14 On Dördüncü Başlık (Zaman)	109
3.5.15 On Beşinci Başlık (Yer Üzerine).....	110
3.5.16 On Altıncı Başlık (Küçük Kelimelerin Sentaksı Üzerine)	110
SONUÇ.....	113
KAYNAKLAR	115

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 4.1. Harflerin Öğretimi	26
Şekil 4.2. Harf Tanıtımı	28
Şekil 4.3. Hat Tanıtımı.....	28
Şekil 4.4. /d/ Sesinin Telaffuzu.....	29
Şekil 4.5. /d/ Sesinin Telaffuzu.....	30
Şekil 4.6. Ünlü Sisteminin Tanıtılması	30
Şekil 4.7. Arap Alfabesinde Ünlülerin Değişimi	31
Şekil 4.8. Kesrenin Tanıtımı	32
Şekil 4.9. İsimlerin Tanıtımı	32
Şekil 4.10. Kef Sesinin Atılması.....	33
Şekil 4.11. -mAk Ekinin Atılması.....	34
Şekil 4.12. Eril ve Dişil Ayrımı	35
Şekil 4.13. Çokluk Şekillerinin Tanıtımı	36
Şekil 4.14. İsim Çekim Ekleri.....	37
Şekil 4.15. /k/ Sesinin /g/ Sesine Dönüşmesi.....	38
Şekil 4.16. Hemzenin İşlevi	39
Şekil 4.17. /n/ Nun Sesinin Düşmüş Şekli	39
Şekil 4.18. Sayıların Tanıtımı	41
Şekil 4.19. Sıra Sayılarının Tanıtımı.....	42
Şekil 4.20. Ki Zamirinin Tanıtımı.....	45
Şekil 4.21. Baş İsminin Çekimi	47
Şekil 4.22. /y/ Sesinin Kullanımı	48
Şekil 4.23. Arapça Şahıs Çekimleri	54
Şekil 4.24. Eklerin Büzüşmesi	56
Şekil 4.25. -dİ Ekinin Çekimi	57
Şekil 4.26. -mİş Ekinin Çekimi.....	57
Şekil 4.27. Değil Edatının Çekimi	59
Şekil 4.28. Ol Fiilinin Emir Çekimi.....	62
Şekil 4.29. Ol Fiilinin Olumsuz Çekimi	67
Şekil 4.30. Ol Fiilinin Gelecek Zaman Çekimi.....	68

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

a	: Aktarım
A.	: Arapça
Abl.	: Ablatif
Ak.	: Akkuzatif
Bkz.	: Bakınız
Dat.	: Datif
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
F.	: Farsça
G.	: Genitif
Lat.	: Latince
Lok.	: Lokatif
Nom.	: Nominatif
TDK	: Türk Dil Kurumu
Vok.	: Vokatif

TEŞEKKÜR

Akademik çalışma hayatımda, bana daima yol gösteren, çalışmalarımı beni aydınlatan değerli hocam Doç. Dr. Ömer Yağmur'a; Latince kelime ve cümle çeviri için yardımlarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Bedia Demiriş'e sonsuz teşekkürlerimi iletirim. Son olarak maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi ve çalışmada izlenen yöntem üzerinde durulmuştur.

Problem Durumu

Bu çalışmada, “Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Açısından Gulielmo Seaman'ın Grammatica Linguae Turcicae (1670) Adlı Eserinde kullanılan yöntemler nelerdir?” Sorusunun cevabı açıklanmaya çalışılacaktır.

Türk dili grameri denildiğinde akla ilk gelen çalışmalar ses bilgisi, şekil bilgisi vb. gibi konulardır. Türkoloji alanında Türk dilinin gramer öğretimi konusu ise, son zamanlarda üzerinde daha fazla ilgi duyulan bir konu olmuştur. Bu haliyle biz de çalışmamızın konusunu Türkçe öğretimi yöntemi olarak belirleyip Türkoloji alanında bu konuda katkıda bulunmaya çalışacağız.

Yabancı bir dil öğretiminde başvurulacak ilk kaynaklar gramer kitaplarıdır. Bu kitaplar arasında Türkçenin öğretimi için ilk kaynaklar 11. yüzyıldan itibaren çeşitli eserler ile verilmeye başlanmıştır. Çalışmamıza konu olan Türkçe öğretimi yöntemi için seçtiğimiz eser, Osmanlı Dönemi'nde İngiliz elçiliğinde görev yapan William Seaman'ın gramer (1670) kitabıdır.

Bu kitap ve kitabın yazarı hakkında yeterli derecede çalışma yapılmamıştır. Yine de Seaman'ın gramer eseri hakkında edindiğimiz bilgiler Türkoloji alanında çok sınırlı kalmıştır ve bu eser üzerinde herhangi bir tez çalışmasına rastlanılmamıştır. Yalnız Ömer Yağmur'un 2013 yılında bitirmiş olduğu "Latin Harfli Çeviri Yazılı Metinlerde Türkçe Söz Dizimi (16-19. yüzyıllar)" doktora tezinde toplamda on tane esere yer vermiş. Bunlardan bir tanesi de William Seaman'ın Grammatica Linguae Turcicae adlı eseridir. Yazar, doktora tezinde on kitaptan alınan tüm Türkçe söz dizimi malzemesinin kullanıldığı eseri, üç bölümden oluşturur. Birinci bölümde kelime grupları, ikinci bölümde cümleler, üçüncü bölümde ise kalıp sözler şeklinde hazırlamıştır. Seaman'ın grameri hakkında ise öğretim yöntem ve tekniklerine değinilmemiştir. Yalnızca eserin genel

özelliklerinden bahsederek eseri, söz dizimi bakımından incelemiştir. Bu durum eserin hazırlanmasında büyük rol oynamıştır.

Bu probleme yönelik ayrıntılı cevaplara ulaşabilmek için de şu başlıklardan yararlanılmıştır.

1. Yabancı dil öğretiminde yöntem ve teknikler nelerdir?
2. İngilizlerde Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine bakışı nelerdir?
3. 17. Yüzyılda Türkçenin yabancı dil olarak öğretim durumu nedir?
4. Seaman'ın Grammatica Linguae Turcicae adlı eserinde öğretim yöntemi nelerdir?
5. Seaman'ın etkilediği/ etkilendiği gramer yazarları kimlerdir?

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma ile İngiltere'den Türkiye'ye elçilik görevi için gelen Gulielmo (William) Seaman'ın hayatı, yazdığı çeşitli eserleri, Osmanlı Devleti'nde çeşitli görevlerde bulunmak ve Türk dilini öğrenmek isteyen İngilizlere yazdığı *Grammatica Turcicae Linguae* eseri Türkçe öğretim, yöntem ve teknikleri analiz edilerek incelenmeye çalışılmıştır.

İzmirli tüccar Thomas Vaughan'ın eseri *A Grammer of the Turkish Language* eseri her ne kadar “Türkçe öğretimi için İngilizlerce hazırlanmış ilk kitap olarak bilinir. Osmanlı döneminde İngilizlere Türkçe öğretimine yönelik çalışmalar 1709 yılında bu eserle başlar.” (Yılmaz, 2019: V) ifadesini Yüksek Lisans tezinde belirtse de İngilizlere yönelik ilk Türkçe öğretiminin 1670 yılında William Seaman tarafından ortaya konulmuştur (Hamilton, 2004). İngiliz gramercilerine yön gösteren Seaman'ın bu eserinin İngilizler için öncü bir yapı olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırma ile İngilizler için öncü olan bu eserin Türkçe öğretim yöntemi, ilkeleri ve yazarın yabancı dil öğretim tutumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Türkçe öğretimini, Türk dünyasında Kaşgarlı Mahmut'un *Divanü Lûgat-it Türk* adlı eseriyle, Avrupa'da ise XIV. yüzyılda İtalyan ve Alman tüccarlar tarafından Kıpçak Türkçesiyle Latin, Fars ve Kuman (Kıpçak) dilleriyle yazılan Codex Cumanicus (Kodeks Kumanikus) adlı esere kadar götürebiliriz.

Günümüze kadar tarihin hemen her döneminde Türkçe öğretmek için çeşitli amaçlar ile çeşitli dillerde eserler ortaya konmuştur. Bu dönemler arasında Osmanlı Dönemi'nde Türkçe öğretmek amacıyla eser ortaya koyanlar arasında İngilizler gelir. Bu araştırmanın önemine haiz olan kısmı, İngilizler tarafından konulan gramer eserlerinden William Seaman'ın İngilizlere Türkçe Öğretmek amacıyla yazdığı gramer eseri başta gelir. İngilizler her ne kadar Türkçe öğretmek amacıyla ortaya koydukları eserleri diğer Avrupa devletlerinden (İtalya, Fransa vb.) sonra çalışmaya başlasalar da Türkçe öğretimi açısından büyük bir bölümü oluşturduklarını söyleyebiliriz. Osmanlı Dönemi'nde yazılan İngilizlere Türkçe öğretim kitaplarının tümünü vermemekle beraber, birkaç tanesinden bahsederek Türkçe öğretimi alanında çalışmalar yapmak için yeterli derecede öneme sahip olduğu gösterilebilir. Bu eserlerden birkaç tanesini kronolojik sırasıyla verecek olursak:

- Gulielmo (William) Seaman, Grammatica Linguae Turcicae, (Türk Dilinin Grameri), 1670.
- Thomas Vaughan, Grammar of the Turkish Language, (Türk Dil Bilgisi), 1709.
- A.L. Davids, Grammar of the Turkish Language, (Türkçenin Dil Bilgisi), 1832.
- Charles Boyd, The Turkish Interpreter or a New Grammar of the Turkish Language, (Türkçenin Tercümanı ya da Türk Dilinin Yeni Dil Bilgisi) 1842.
- William Burckhardt Barker, A Reading Book of the Turkish Language, (Türk Dilinin Okuma Kitabı) 1854.

- James William Redhouse, The Turkish Campaigner's Vade-Mecum of Ottoman Colloquial language, (Türk Seferine Çıkanlara Osmanlının Günlük Konuşma Dili), 1855.
- Edwin Arnold, A Simple Transliterated Grammar of the Turkish Language with dialogues and vocabulary, (Türk Dilinin Basit Çevrilmiş Dil Bilgisi-Diyalog ve Sözcük ile Birlikte), 1877 vb.

Görüldüğü üzere İngilizlerin Türkçenin öğretimi için ortaya koydukları eserlerin başında Seaman'ın eseri gelir. Seaman'ın *Grammatica Linguae Turcicae* eseri üzerine Türkçenin öğretimi ile ilgili herhangi bir tez çalışmasına rastlanılmamıştır.

Bu eserden alınan veriler ışığında İngilizlere, Türkçenin yabancı dil olarak öğretim yöntem ve teknikleriyle alakalı ilk bilgileri sunan eser olması bakımından önemlidir.

Bu araştırma ile İngilizlere Türkçe öğretimi konusunda yazılan ilk eserin, Türkçe öğretimdeki önemini ve İngilizlere Türkçe öğretmek amacıyla hazırlanan eserlere çalışacak araştırmacılar için katkı sunma fırsatı vermesi bakımından önemlidir.

Çalışmada İzlenen Yöntem

Bu çalışmada ele aldığımız eser, W. Seaman'ın 1607 yılında Latince konu anlatımlı bir gramer eseridir. Eser 182 sayfadan oluşur. Eserde konu anlatımının Latince olduğu, bununla beraber verilen örneklerde Osmanlı Türkçesi ile yapıldığı saptanmıştır. Bu nedenle, çalışmamıza Seaman'dan aldığımız sözcük ve sözdizimi unsurlarının birçoğunun yanında kelimenin Arap harfli imladan aktarıldığını belirtmek amacıyla "aktarma: a" kısaltması konulmuştur. Metinden alınan örnekler de ayrıca italik olarak yazılmıştır. Eserin özellikle giriş kısımlarındaki örnekler, Osmanlı Türkçesinin Latinize edilmiş şekilleri ile verilmiştir. Eserdeki dil bilgisi konularının kaç bölümden oluştuğu ve konuların veriliş sırasına bakılmıştır.

Bu çalışmada yer alan örnek kelime ve cümlelerinin tamamı eserden alınmıştır. Tez çalışmasının konusu, Türkçe öğretimi açısından ele alındığından dolayı gramer konusuna değinilmemiştir. Sadece çalışmanın konusunun dışına

ıkmmak kaydı ile dil bilgisi konuları ile alakalı alınan örnekler için öncesinde veya sonrasında, gerekli grldğ yellerde açıklama yapılmıştır. Bu tez çalışmasında Seaman tarafından hazırlanan gramer eseri üzerinden, Türkçenin yabancı dil olarak ėretimi incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın muhtevası eserin tamamını kapsamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SEAMAN'IN HAYATI (1606/7-1680) VE ESERLERİ

1.1 Seaman'ın Hayatı

Seaman wilthsire'de warminster yakınlarında olan Upton Scudamore'da doğdu. 7 Şubat 1624'te Oxford Balliol kolejine kaydoldu. 17 yaşında aynı zamanda BA'dan mezun oldu. 6 Temmuz 1626'da MA'ya devam etti. Gulielmo Seaman (Latince ve İtalyanca William) genellikle kütüphane listeleri ve biyografilerde William Seaman olarak geçer. Ayrıca taradığımız Latince konu anlatımlı eserlerden de William adının "Guilielmi" şeklinde de geçtiği tespit edilmiştir. Tıp doktoru olan William Harvey (1578-1657) Latince konu anlatımlı eserinde "Guilielmi Harveji" olarak geçer. Seaman, (William Seaman'ın oğlu ö.1660), Oxford mezunu, Upton Scudamore'a 1628'de rektör olarak atandıktan kısa bir süre sonra İngiliz büyükelçisi Sir Peter Wyche'nin hizmeti altında pastör olarak İstanbul'a geldi (Heller, 2010: 1145).

Bazı kaynaklarda Seaman'ın 1628-1639 yılları arasında İstanbul'da kaldığı söylene de kendisi 1628-1631 yılları arasında İstanbul'da kalmıştır. İngiltere'ye dönmeden önce İstanbul'da Türkçe ve muhtemelen Arapça öğrenen Seaman, İngiltere'de Türkçe araştırmaların öncüsü ve uzmanı olarak anılmıştır (Hamilton, 2004). Seaman ülkesine döndükten sonra, İncil ve John Ball'ın kısa olan Kateşizm (Müslümanları Hristiyanlık dinini aşlamak istediği bu eseri Oxford'da basılan ilk Türkçe eser, 1660.) eserleri dâhil olmak üzere birçok eseri Türkçeye çevirdi. Bununla beraber, biyografisinde akıcı bir İbranice bildiği ya da Yahudilere yönelik misyonerlik faaliyetleri içerisinde olduğuna dair bir kanıt yoktur. Gulielmo Seaman, Latince ve İbranice kateşizm eserinin yazarı, Ulusal Biyografi Oxford Sözlüğünün diğer William Seaman kaydında yer almıyor. Bu eserleri arasında en dikkat çekici eseri ise beş bölümden oluşan, takdim yazısında da belirttiği gibi misyonerlik faaliyeti için yazdığı *Grammatica Linguae Turcicae*'dir.

1.2 Eserleri

İncil (Yeni Ahit)

William Seaman'ın 1666 tarihinde bastırıldığı ve aynı zamanda basılmış ilk Türkçe İncildir. Bu eseri, English Royal Society kurucu üyelerinin teşvikiyle *Testamentum Novum Turcice Redditum* adıyla 1666'da Oxford'da yayımlanmıştır (Hitzel 1995: 108-109). Misyonerlik amacıyla yazılmıştır. Çeşitli alfabelerde çevirileri bulunan İncil'in Osmanlı Devleti zamanında Arap harfli Osmanlı Türkçesiyle yapılmış tercümeleri de mevcuttur. William Seaman tarafından yapılan Kitab-ı Mukaddes'in İncil (Matta, Markos, Luka, Yuhanna) bölümünü içermektedir (Okçu, 2021). William Seaman, Hz. İsa'nın havarisi Yuhanna'nın İncil-i Şerif'teki mektuplarını içeren kendi tercümesine müteakip yine kendisinin çevirdiği İncil-i Mukaddes'in tümünü bastırmıştır. Londra'da yayımlanmış olan bu kitap, Türkçe basılan ilk İncil'dir (İnce& Akça, 2017). Seaman'ın İncil-i Mukaddes'inin orijinal baskıları bugün Cambridge ve Leiden kütüphanelerinde bulunabilir.

Tacü't-Tevârih

Türk ilimleri alanındaki ilk yayını, Sadettin Hoca'nın Türklerin İkinci Kralı Sultan Orhan'ın Hükümdarlığı adıyla yayımlanan Tac'üt-tevârih'inin (Tarihin Tacı) ilk bölümü olan tarihi bir eserin İngilizce'ye tercümesiydi (1652) (Rothman, 2013). Diğer eserlerinde olduğu gibi burada da Türkçenin tarihçiler açısından yararlılığını vurgulamıştır. Çeviri, eskiden Sir Peter Whche'nin dul eşi olan ve Sir Peter'ın 1643'teki ölümünden sonra ailesinin sadık kaldığı Jane, Lady Merick'e ithaf edilmiştir (Hamilton, 2004).

Grammatica Linguae Turcicae

Seaman 1620'lerin sonlarına doğru birkaç yıl İstanbul'da kaldı ve burada Türkçeyi öğrendi. Daha sonra İngiltere'ye döndüğünde 1670 yılında yazdığı Türkçe grameri misyonerlik faaliyeti için Latince olarak yazmıştır. Latince olarak yazılmasına rağmen evanjelist amaçlara hizmet ettiğinden dolayı İzmir ve Halep'te bulunan İngiliz fabrikalarına göndermiştir. İzmir'de tüccarlık yapmış olan Thomas Vaughan Seaman'ın çalışmasını yurt dışında yaşayan tüccarlar için de İngilizce tercümesini hazırlamıştır. Seaman bu eseriyle gramer üreten ilk İngiliz olmayı

başarmıştır. Fakat ilk Avrupalı gramer yazarı değildir. Seaman beş bölüm olarak hazırladığı bu kitabı Oxford'da Latince olarak 1670 yılında Arap alfabesiyle bastırdı. Kitabın özelliklerine gelecek olursak IX+ 183 sayfadan oluşur. Öncelikle kitabın iç kapak sayfasında (A1) kitabın basım yeri ve basım tarihi ile ilgili bilgiler vardır. (A2) sayfasında Robert BOYLE kişisine takdim yazısına yer verir. Kitabın giriş kısmında kalan beş sayfalık bölümde ise “Okuyucuya Ön Söz” başlığı ile Türklerin geçmişi, kökenleri, İslam’a girişleri, kurdukları devletler ve kullandıkları yazı hakkında çeşitli kaynaklardan aldığı bilgileri sunar. Daha sonra kitabı beş ana bölümden oluşturur. Burası 183 sayfa tutarındadır. Kitabın beş bölümü ve içindekiler ise şu şekildedir:

- I. Bölüm, Pars Prima, De Orthographia [Yazım] (1-9) ; 1. Başlık harfler, 2. Başlık İran’dan alınan sesler, 3. Başlık yazı çeşitliliği, 4. Başlık harflerin telaffuzu, 5. Başlık ünlüler ile harflerin hecelenişi, 6. Başlık heceler.
- II. Bölüm, Pars Secunda, [Bu bölümde “isim” konusu işlenmiştir] (9-39); 1. Başlık isimler hakkında, 2. Başlık isimlerin özellikleri, 3. Başlık cinsiyet isimleri, 4. başlık teklik çokluk sayıları, 5. Başlık isim çekimleri, 6. Başlık karşılaştırmalı isimler, 7. Başlık sıra sayıları, 8. Başlık zamirler.
- III. Bölüm, Pars Tertia, [bu bölümde “fiil” konusu işlenmiştir] (39-133), 1. Başlık fiil türleri, 2. Başlık çeşitli fiil şekilleri, 3. Başlık fiil tarzları, 4. Başlık zamanlar, 5. Başlık tekil kişiler, 6. Başlık şimdiki zaman, 7. Başlık fiillerin büzülmesi, 8. Başlık ve 9. Başlık kaydedilmemiştir. 10. Başlık olumsuz fiiller, 11. Başlık var ismini ifade etme şeklidir.
- IV. Bölüm, Pars Quatra, [bu bölümde “zarf” konusu işlenmişti] (134-146); 1. Başlık zarflar hakkında, 2. Başlık konjugasyon, 3. Başlık edatlar, 4. Başlık ünlemler.
- V. Bölüm Pars Quinta [bu bölümde “söz dizimi” işlenmiştir] (147-183); 1. Başlık isim ve fiillerin uyumu, 2. Başlık sıfatların uyumu, 3. Başlık ilgi hali ekinin kullanımı, 4. Başlık izafet, 5. Başlık sıfatların söz dizimi, 6. Başlık zamirlerin inşası, 7. Başlık fiillerden sonra gelen ilgi hali, 8. ve 9. Başlıklar verilmemiştir. 10. Başlık fiilde sonra gelen çıkma hali, 11.

Başlık mastarların inşası, 12. Başlık zarf fiiller, 13. Başlık sıfat fiiller, 14. Başlık zaman, 15. Başlık yer, 16. Başlık belirlilik söz dizimi şeklinde bablara ayrılmıştır.

Özetleyecek olursak birinci bölüm altı babdan, ikinci bölüm sekiz babdan, üçüncü bölüm 11 babdan, dördüncü bölüm dört babdan, beşinci bölüm 16 babdan meydana getirilmiştir. 183. Sayfadan sonra ek iki sayfa kapak resmi eklenmiştir.

Türkçe- Latince Sözlük

Seaman bir Latince- Türkçe sözlük yapmayı ummuştur ve bunu başarmıştır. Fakat sözlük el yazması olarak kalmıştır. Edmundo Castell'in *Lexicon Heptaglotton* adlı eserinde Nimetullah'ın 1669 yılında Farsça- Türkçe sözlüğü olarak bastığı eserin içeriğini özümsemesinde yardımcı olmuştur(Hamilton, 2004). Bu eserini öldüğü tarihe kadar yazmaya devam etmiştir. Seaman *Grammatica Linguae Turcicae* adlı eserinin önsözünde “eğer basılması için bir kaynak verilirse aynı enstitünün tanıtımı için bir Türkçe- Latince sözlük hazırladım. Türk dili gramerinin nasıl bir organizasyonun olduğunu gösterecektir” (bkz. Seaman, 1670: III) der.

Kateşizm

Hristiyan gelenekte topluma iman esaslarını ve dini pratikleri öğretmek amacıyla önceleri sözlü olarak var olan ancak sonradan lüzumuna binaen yazılı formları reformasyon süreci ile ortaya çıkan eserlere denir. Genelde soru cevap şeklinde yazılan eserler için kullanılır. Seaman JohnBall'ın ‘Short Catechisme’ adlı eserini Oxford’da 1660 yılında bastırmıştır. Bu kitap Oxford’da basılan ilk Türkçe eserdir (Hamilton, 2004). Bu kitabın amacı, Müslüman Türkleri Hristiyanlaştırmak amacıyla basılmıştır (Heller, 2010: 1145). Seaman bu kitabı Latince- İbranice olarak yazmıştır. İbranice ve Latince başlık sayfasını, Seaman'ın misyonerlik amacını açıkça belirttiği karşılıklı sayfalarda İbranice ve Latince bir giriş izler. Sonra metin tamamıyla İbranice olarak yazılır.

1.3 Kitabın Genel Özellikleri

Grammatica Linguae Turcicae in Quinque Partes Distributa (Beş Bölümlük Türkçe Grameri) adlı eseri, İngiltere’de Türkçe araştırmaların öncüsü olan çeşitli görevlerde bulunan ve bir zaman Türkiye’de misyonerlik faaliyetinde bulunan Gulielmo (William) Seaman tarafından 1670’te Oxford’da Edward Millington civarında Hen adlı bir matbacı tarafından basılmıştır. Seaman bu kitabı Türkiye’de ve günümüzde Türkiye sınırları içerisinde olmayan şehirlerde yaşayan Müslüman halkı, Hristiyanlık dinine döndürebilmek için basmıştır. Kitap toplamda 9+183 sayfada toplamda beş ana bölümden oluşmaktadır.

Yazar kitabın ön sözünde “ Hristiyan inancının, hakikatin ve incilin dilinin onlara ana dillerinde iletilmesi gerektiğini çünkü Tanrının yeniden onlara pişmanlık vermek üzere olduğu biliyorsunuz” şeklindeki açıklamasıyla kitabın yazılış amacını da veriyor. Seaman, gerek İngiltere’de kendisinden önce bir gramer kitabı yazılmayışı, gerek daha önce bu alandaki eserlerin çeşitliliği olmayışı sebebiyle eserini modern bir gramer kitabı olarak yazamamıştır. Kitabının ön sözünde açıkladığı üzere Türkler hakkında geniş bilgilere sahip olduğunu belirtir. Sadece bununla da kalmayarak Türklerin kullanmış olduğu bir takım yabancı dil bilgisi kurallarını da hakim olduğu göze çarpar. Bunları kitabın dil bilgisi kısmında da (Arapça ve Farsça kurallar) işler.

Kitabına aldığı örnekler ise genellikle günlük kullanılan dilde çokça karşılaştığımız fiil ve isim şekilleridir. Bunların yanı sıra tarihi metinleri okuduğu ve buradan da çeşitli aktarımlar yaptığını yine kitabının ön sözünde vermiş bulunmaktadır. Kitapta dil bilgisi kısımlarını basitten karmaşığa doğru bir sıralama izleyerek vermiştir. Harf tanıtımından başlayarak önce isimleri daha sonra fiil şekillerini, bu fiil şekillerini de kendi arasında basamaklı bir şekilde ilerleterek öğretmeye çalışmıştır. Yalnız bir kısımda eksiklik olduğu da söylenebilir. Bu kısım, Türkçe telaffuz şekillerinin latinize edilmiş kısımlarının sadece kitabın ilk bölümlerinde görüldüğüdür. İlerleyen safhalarda Latinize edilmiş kısımları verilmeyerek örneklerin sadece Latince ve Osmanlı harfleri ile karşılıkları verilmiştir.

1.4 Eserin Öğretim Yöntem ve İlkeleri

Yöntemler, dil öğretiminde ana hatları belirlerler. Yöntemlerin yabancı dil öğretimini hedefleyen eserlere uygulanabilmesi, yazarların tercihine kalmış bir durumdur. Seaman'ın *Grammatica Linguae Turcicae* adlı eseri Türkçe öğretmek amacıyla yazdığı bir eserdir. Bu eseri inceleyerek Seaman'ın Türkçe öğretim metodunu tespit etmeye çalışacağız. Seaman, bu eserinde gramer-tercüme metodunu kullanmıştır. Daha önce Türkçe üzerine çeşitli araştırmalar yapan ve çeşitli eserler ortaya koymuş olan Seaman için Türkçeye hakim ve Türkçeyi öğretebilecek yetkinliğe ulaştığını kolaylıkla söyleyebiliriz. Sadece Türkçe öğretmek ile yetinmemiş kendisinden sonra gelen araştırmacılara öncü olarak Türkçe öğretimine de ayrıca katkı sağlamıştır. Kendisinden sonra gelen Vaughan gibi önemli araştırmacılara öncü olmuştur. Seaman'ın İngilizlere Türkçe öğretmek amacıyla yazdığı tek gramer eserinin yanında bir de bu alanda bir Türkçe-Latince sözlük yazmaktan da geri durmamıştır.

Grammatica Linguae Turcicae gramer-tercüme metoduyla yazılmış olup hedef kitlesi aydın İngilizlerdir. Eserin ilk girişinden sonuna kadar hedef kitleye uygun olarak yazıldığı görülür. Kitabın konu anlatımı tamamıyla Latince olarak verilmiştir. İngilizce açıklamalara yer verilmemiştir. Türkçe örneklerin telaffuzlarına sadece giriş kısmında Latinize edilerek verilmiştir. Bir başka ifadeyle Osmanlıca- Latince fonetiğine uygun olarak kaleme alınmıştır. Eserin dil bilgisi bölümünde Türkçe kelimeler Latince ve Osmanlıca fonetiğine uygun olarak ifade edilmiştir. Örnek olarak “ben” kelimesi Osmanlıca harflerle verildikten sonra “Ego” olarak Latince karşılığı verilmiştir. Bir başka örnek “biz” Osmanlıca örneği verildikten sonra yine Latince karşılığı “Nos” olarak verilir. Bu örneklerin Latinize edilmiş kısımları ve telaffuz ediliş biçimleri yoktur. Eserin sonunda ayrıca lügatçe bölümü de yoktur. Dil bilgisi kısımlarındaki örnekler ise daha çok günlük hayatta kullanılan sevmek, olmak, kırmak, gelmek, gitmek, etmek, yok, baş, anlamak, gibi örneklerle oluşturulur. Bu örnekler gerek konuşma dilinde sıklıkla kullanılması gerek diğer inceleme ve tarihi metinlerde bu kelimelerin varlığı, İngiliz okuyucuları için bir yabancı dil öğretiminde kolaylık sağlayan başlıca unsurlardır. İsim ve fiil çekimleri sadece Osmanlı alfabesiyle ve Latince karşılıklarıyla çekimlenerek, eserin tamamına hakim olup giriş kısımlarındaki isim çekimlerinden bazılarında, ayrıca latinize edilerek çekimlemeleri de görebiliriz. Örneklerde İngilizce

karşılıkları verilmeyerek eserin anlaşılmasını İngiliz okuyucular için zorlaştırsa da yazar bu yola başvurmamıştır. Bu eser beş ana bölümden oluşur. Fakat bu beş bölüm birbirleri arasında dengeli bir dağılıma sahip değildir. En uzun bölüm fiil konusunu iken en kısa bölüm zarflar konusu olarak tespit edilmiştir. Bu eserdeki öğretim, önce çeşitli bazı açıklamalar yapılarak daha sonra örnekleri verme yoluna gidilerek yapılır. Ayrıca Arap harfli örneklerin yazımının yanında Latince karşılıkları da verilir. Bu açıklamalara ilave olarak kelime ve cümle yapılarını kullanırken gelişigüzel hareket etmez. Günlük dilde kullanılan yapılarla beraber metinler de karşılaşılabilecek örneklere ağırlık verir. Kuralı verdikten sonra çok sayıda örnekleme yoluna gidilerek günümüz yabancı dil öğretim anlayışına benzer bir yöntem uygular. Dil öğretiminde tekrarın önemini iyi bilip önceden verdiği bir kuralı daha sonra vermekten çekinmemiştir. Örnek olarak “olur idim” yapısını aynı şekilde sev- fiili üzerinde “sever idim” şeklinde vererek tekrardan geri durmamıştır.

1.5 Grammatica Turcicae Linguae Eserin Dili

Grammatica Linguae Turcicae Latince ve Arap Harfli Osmanlı Türkçesi ile birlikte kullanılmıştır. Seaman dil bilgisi konularını kaynak dil olan Latince ile anlatmıştır. Bunun sebebi Türk dilini öğretmeyi istediği hedef kitlenin Latinceyi biliyor olmasıdır. Konu anlatımlarının ardından verdiği örnekler, Latince ve Osmanlı Türkçesidir. Yani kaynak dille hedef dilin bir arada kullanıldığı tespit edilmiştir. Verilen örneklerin hem Osmanlı Türkçesi ile hem de Latin harfli açıklamaları ile verildiği görülmektedir. Bu durum “Arap Harfli Osmanlı Türkçesi Alfabeti”ne hâkim olmayan biri için öğrenimi kolaylaştırmaktadır. Ayrıca farklı dil ailesine mensup bu iki dilin cümle kuruluşu, yapısı, kuralları vb. anlatımları göz önüne alındığında, hedef kişinin Türkçe ve Latinceyi birlikte görerek daha rahat bir şekilde öğreneceği düşünülmektedir.

1.6 Grammatica Turcicae Linguae Eserinin Yazılış Amacı

Grammatica Linguae Turcicae adlı eserin yazarı Seaman yazılış amacını kitabın giriş kısmında verir. Robert Boyle’ye teşekkürlerini sunan Seaman şu ifadelerle yer verir : “ Size çeşitli isimler altında seve seve itiraf ediyorum nezaketiniz sayesinde Hristiyan ilmihalini Türk diline naklettim ve büyük bir özenle yayınladım. Son olarak sizin özel teşviklerinizle gramer yönergelerini bir

araya getirdim”. Buradan anlaşılıyor ki Seaman sadece gramer eserini yazarken değil diğer eserlerini de yazarken çeşitli destekler almıştır. Bu destekler genellikle kutsallaştırılan insanların gayretiyle ve kendi çabasıyla Hristiyanlık misyonerliği faaliyetinde bulunmalarını sağlamıştır. Seaman bu eseriyle misyonerlik faaliyetinde üstüne düşen görevi yerine getirmenin mutluluğunu yaşar ve ön sözde de belirttiği gibi kamu hukukuna harcamalar yaptığını ifade eder. Bu kitabı yazmasındaki amacı misyonerlik faaliyetinde bulunmak isteyenlere yol gösterici bir rehber olmak ve Müslüman ülke olan Osmanlı halkını Hristiyanlık dinine döndürmektir. Daha öncesinde İngiltere’de bir Osmanlı Türkçesi grameri yazılmadığı için kaynaklarında kullanılan örnekler daha çok Türk tarihinde kullanılan bazı eserlerden alıntılanmadır. Ve kitabın eksik ve geliştirilmesi gereken yönlerinin üzerinde pek fazla durmamıştır. Amacı Türkçeyi tarihi metinleri okuyarak öğretmek olduğu için – ki bunu ara ara açıklamaktadır- telaffuz kısmına değinmemiştir. Yazılı dilde kendisini geliştirmek isteyenler ve Türkçeyi yazılı dilde öğrenmek isteyenler için yazmıştır. Gramer kurallarını öğretirken bir fiilin çekiminde kullanılan çeşitli versiyonları aktarırken bunu görebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YABANCI DİL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

2.1 Dil Bilgisi Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Yabancı dil öğretimi söz konusu olduğunda dilin nasıl öğretileceği en temel sorundur. Bu sorunu aşmak için dil öğretim yöntemlerinden yararlanılır. Her dilde olduğu gibi Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde de dil öğretim yöntemlerini bilmek Türkçe öğretim sürecine katkı sağlayacaktır. Bu süreçte, yöntemlerin hangi dil öğretim anlayışıyla kullanıldığını bilmek, yöntem hakkında bilgi sahibi olmak, yöntemlerden fayda sağlamak için önemlidir. Dil öğretiminde yöntemler, hedef kitleyi en çabuk amaca götürecek olan araçlardır. Bu yöntemler belli bir plana ve ilkeye bağlı olarak gerçekleştirilir. Buradan hareketle tarih boyunca çeşitli yöntemler gelişmiştir. Yöntemler günümüze kadar birbirlerinin eksikliklerini kapatarak gelmiştir. Bunlardan en eskisi gramer-tercüme yöntemidir. Çalışmamızda yabancı dilde kullanılan öğretim yöntemlerine yer verilecektir. Bu çalışmamızda kullanılan gramer-tercüme yöntemine ayrıca önem verilecektir.

2.2 Gramer- Tercüme Yöntemi

Yabancı dil öğretiminde en eski yöntemlerden (metode, usûl) bir tanesi gramer-tercüme yöntemidir. Orta Çağ'da dil bilgisi yaklaşımıyla beraber kullanılmaya başlanan “Gramer-tercüme metodu”, günümüze kadar gelmiş olup yaygın bir şekilde kullanılan metottur. Yöntemin amacı dil bilgisi kurallarını aşamalı bir şekilde vererek hedef kitlenin okuma ve çeviriler yapmasını sağlamaktır (Güneş, 2011).

Yine belirtmek gerekir ki “Gramer-tercüme metodu” adından da anlaşılacağı üzere amacı gramer ve tercüme bilgisi vermek değil, bu yöntem aracılığı ile yabancı dili öğretmektir (Adıgüzel, 2001; Hengirmen, 2006: 17-19). Bu yöntem ilk olarak yabancı dilde yazılmış olan dini metinlerin anadile çevrilmesi amacıyla kullanılıyordu.

Genel olarak eserlerin okunması ve anlaşılmasına yönelik bir tutum sergilendiğinden dolayı daha çok Latince gibi ölü dillerdeki eserlerin öğretilmesine yönelik bir çalışma metodu olarak görülmüştü (Uzuntaş 2017). Daha sonra 19. yüzyılda Karl Plötz (1819-1881) bu yöntemi geliştirmiştir (Demirel, 1999: 37-39).

Çoğu yabancı dil öğretiminde bu yöntem kullanılır. Yabancıların Türkçeyi öğrenirken ve öğretirken takip ettikleri yöntem de genelde gramer-tercüme metodu(yöntemi) olmuştur. Gramer-tercüme yöntemi yapısı gereği ana dili aynı olan bir hedef kitleye yönelik kullanılan bir yöntemdir. (Adıgüzel,2001).

Bu yöntemin öncüsü Alman dil eğitmenleridir. Avrupa'dan Amerika kıtasına kadar geniş bir coğrafyada kullanılmasının nedeni, şekil bilgisi ve söz dizimi kurallarını ezber yoluyla öğretmesi, kelime bilgisi kazandırması ve hedef dili çeviri yoluyla öğretmeye çalışması etkili olmuştur (Doğan, 2012, s. 65-87). Ayrıca öğrenmeyi teoride bırakıp uygulamaya geçirmediğinden dolayı da soyut bir düşünme becerisi kazandırdığı da buna eklenebilir. Şu haliyle kısaca özelliklerinden bahsedecek olursak:

- İlk olarak hedef dilin, dil bilgisi kurallarını öğretme ve buna bağlı olarak metinlerin okunması ve anlaşılmasını sağlamaktır.
- Öğretim, anadil ile yapılır. Hedef dil anadile göre daha az verilir.
- Biçim bilgisi, söz dizimi gibi konulara ağırlık verilir.
- Hedef dilin söz varlığına dikkat edilmez, sözcükler kullanılan metinlerle sınırlıdır.
- Dil bilgisi konuları tümevarım şeklinde öğretilir.
- Metinde anlama çok önem verilmez, cümlelerin nasıl kurulduğuna bakılır.
- Metindeki cümleler hedef dilden, anadile çevrilir.
- Metindeki alıştırmalar iki dile ait kelime listeleriyle hazırlanır ve çeviri alıştırmaları bu sözcüklerle yapılır.

Bu özelliklerin haricindeki eksiklikleri ise:

- Ses ve şekil bilgisine önem verildiği için daha çok okuma yönünden geliştiren bir metottur. Fakat konuşma ve telaffuz konusunda eksik kalmaktadır. Çünkü salt kurallar ile hedef dili öğretmeye çalışır.
- Herhangi bir diyalog ya da telaffuz alıştırmalarına yer vermez.
- Burada öğretim anadil ile yapıldığından hedef dildeki sözcük sayısının öğrenilmesinde de bir eksiklik görülür. Bu eksiklik kullanılmayan kelimelerin listesi verilerek giderilmeye çalışılır.
- Ayrıca kullanılan bu yöntemde ses bilimine önem verilmediğinden dolayı hedef dildeki telaffuzlar tam manasıyla doğru öğretilmiyor.
- Genel olarak hedef dilin dil bilgisi kuralları öğretilirken örnek cümleler yapay cümlelerdir.
- Örneklemler ayrıca, metinlerden ayrı olarak alıştırma amacıyla verilir ve anlamsal bütünlük ortadan kaldırılır.
- Bu yöntemlerle hazırlanmış eserler, dikkat çekici biçimde hazırlanmayıp, sade bir şekilde işlenmiş eserlerdir.

“Gramer-tercüme yönteminin” (Grammar-Translation Method) amacı, bir dil bilgisi öğretimi çerçevesinde dili tüm kurallarıyla öğrenmesi beklenen kişilerin, hedef dile çeviriler yapmasını sağlamaktır. Dil bilgisi öğretiminde ise önce kural sunulur, açıklanır ve ardından cümle içinde gösterilir. Öğrencilere verilen cümleler genellikle dil bilgisi kurallarını öğretmek için kurulmuş kalıp cümleler olur. Özellikle de hedef dilin bir yabancı dil olarak öğretiminde; dil bilgisi kurallarının analizi, ana dile çevirisi, kelimelerin ezberlenmesi esas alınarak öğretildiği sınıflar için oldukça önemli olmuştur (Yeşilyurt, 2015).

Bu yöntemde genel olarak fiillerin çekimi verilir, ana dilden amaç dile, amaç dilden ana dile çeviri yapmayı sağlayacak kelime listeleri öğretilir. Konuşmaya ise dikkat edildiği söylenemez. Konuşma ve telaffuzdan çok, okuma ve yazma eğitimi gibi konular üzerinde durulur. Bu haliyle bakıldığında Grammatica Linguae Turcicae eseri dilin beş bölümde önce harflerin tanıtımı, isim, fiil, zarf ve söz dizimi şeklinde gramer konusunu basitten karmaşığa doğru anlatır. Konuları hedef dilden ana dile doğru yapması, Türkçe gramer yapısına uygun şekilde anlatması, biçim bilgisi, sözdizimi gibi konulara ağırlık vermesi, bu eserden faydalanacak kişilerin

Türk eserleri rahatlıkla okuyabilecek duruma gelmesinden bahsetmesi bakımından incelediğimizde “gramer-tercüme yöntemi”ni uyguladığını söyleyebiliriz.

2.3 Doğal Yöntem

Yabancı dilin, anadiline benzer bir şekilde öğrenilmesi gerekliliğini savunan, 19. yüzyılda bu yöntemi geliştiren Lemare (1819) ve Payne (1830) kişileri tarafından oluşturulmuştur. Gramer-tercüme yöntemine tepki olarak doğan bu yöntem, önceleri ihtiyaç kaynaklı kendiliğinden ortaya çıkan ve bilinçli, bilinçsiz kullanılmıştır. Daha sonraları sistemleşerek dil öğretim yöntemi hüviyeti kazanmıştır. Yöntem, genellikle tarihin hemen her döneminde çeşitli kesimler tarafından kullanılmıştır. Yöntemin ilk kurumsallaşması ise İstanbul’da Venedik Cumhuriyeti’nin elçilik bünyesinde küçük yaşta olan vatandaşlarına Türkçe öğretmek tercüman yetiştirmek için Doğu Dilleri Dil Oğlanları Okuluyla başlamıştır. Bu kurumsallaşmayı Fransa, Avusturya, Polonya ve İngiltere takip etmiştir (Doğan, 2012: 87-107).

1977 yılında Califonia’da İspanyolca öğretmeni olarak görev yapan Tracy Terrell yeni bir dil öğretim yaklaşımı ile ilgili ilkeleri açıkladı. Bu açıklamalar bir dil öğretim felsefesini ortaya çıkardı ki, bu felsefi görüş Doğal Yaklaşım olarak adlandırıldı (Yeşilyurt, 2015). Fakat doğal yöntemin doğal yaklaşım olarak da adlandırılması, ikisinin aynı anlama getirildiği hissine kapılmamızı sağlasa da aralarında fark vardır.

Doğal yöntem konuşmaya, tekrara ve soru-cevap tekniğine kullanırken, doğal yaklaşım ise bunların aksine alıştırma ve hedef dil ile karşı karşıya gelmeye özen gösterir. Doğal yöntem kendiliğinden öğrenilen bir yöntem olduğundan kurallı olan yapılara, dil bilgisine çok fazla önem vermez. Doğal yaklaşım ise doğru cümle kurmaya daha fazla önem gösterir. Terrel ve Krashen adlı dil bilimciler kendi tecrübelerine de dayanarak “*The Natural Approach*” adıyla 1983’te yayımladıkları eseriyle ortaya çıkmış oldular (Doğan, 2012: 87-107).

Doğal yöntem dilin hem sürecini hem de bağlamını önemser. Bu yöntemde telaffuz ve dil bilgisi öğretimi yoktur; çeviri ve alıştırmalar yoktur, sadece konuşma ve dinleme etkinlikleri vardır. Bu sayede yabancı dil, onu ana dili olarak konuşan ve doğrudan etkileşim kurularak öğretilir. Bu yüzdendir ki öğretici her zaman hedef

dilin konuşanı olmak zorundadır (Demircan, 2013: 174-177). Başka hiçbir dile de ihtiyaç duyulmaz.

Doğal yöntemin özellikleri sıralanacak olursa:

- Öğretici konuşur, alıcı dinleyici konumunda olur.
- Yabancı dilin ana dile benzer bir daldırma yöntemi kullanılarak öğretilir.
- Dil öğretimi kurallara bağlı olmadığı için ilk önce sözcük öğretilir.
- Bu yöntemde metin (Klasik eser) okuma yerine, yaşayan, kullanılan dil tercih edilir.
- Dil bilgisi ve telaffuza önem verilmez. Fakat metinler okutulurken verilebilir.
- Öğretimin başında okuma ve yazma alıştırmaları yapılmaz.
- Gramer kuralları öğretilmediği için, salt anlamsız sözcükler yerine bir anlamsal bütünlüğe önem verilir.
- Yine gramer kuralı olmadığı için sözcükler verilirken söz varlığına dikkat edilir.
- Kelime ile anlam arasında bağ kurdurarak bilgilerin hatırdaki kalmasına yardımcı olunur.

Bu yöntemde her ne kadar öğrendiklerini kolayca telaffuz edebilse de okuma ve yazma becerileri bakımından geri kalırlar. Sözcük öğretimi sınırlı kalmakta konuşma dışında bir metin verildiğinde öğrenci zorlanmaktadır (Hengirmen, 2006: 19-20). Dil bilgisi öğretilme gereği duyulmadığı için kuralları öğrenmede yetersiz kalınır. Bu sebepten dolayı da okuduğunu anlamada geri kalınır ve 20. Yüzyıl itibarıyla bu yöntem yavaş yavaş Avrupada terk edilmeye başlanır (Doğan, 2012: 87-107).

2.4 İşitsel-Dilsel Yöntem (The audiolingual method)

İkinci Dünya savaşı yıllarında ortaya çıkan bu yöntem, Amerikan askerlerinin, askeri üsler kurduğu ülkelerin dillerini hızlı bir şekilde öğrenip ihtiyacını karşılamak için bilinen yöntemlerle uygulamada yeterli sonucu

alamayınca Fries ve Lado ile Michigan Üniversitesinin yardımlarıyla bu yöntemi geliştirmiştir. Alınan sonuçlar çok başarılı olmuş, daha sonraki yıllarda yaygınlaşmıştır.

Bu yöntem askeri alanda başarılı olunca orta dereceli okullarda da 1950’li yıllardan sonra daha fazla alanda yaygınlık göstermiştir (Hengirmen, 2006: 23-26; Demirel, 1999: 42-46). Bu yöntemin kurucularından yapısalcı dil bilimci Bloomfield, Nelson brook ve Lado’ya göre gramer-tercüme metodu etik bir yöntem değildir (Demirel, 1999: 42-46). Bu yöntemdeki temel anlayış önce konuşma daha sonra yazma etkinliği ile devam etmelidir. İlkeleri ise şöyle sıralanabilir: Dinleme, konuşma, okuma ve yazma şeklindedir.(Demircan, 2013: 210-218).

Bu yöntemde hedef kitle duyduklarını söyleyemez, söylediklerini okuyamaz, okuyamadıklarını da yazamayacağı için en alt seviyeden başlanarak günlük dilde kullanılan yapılar verilerek dil öğretilmeye çalışılır(Demircan, 2013: 210-218). Bu sayede ana dilde açıklama yaparak zaman kaybının önüne geçilmiş olunur (Hengirmen, 2006: 23-26). Fakat ilkeri göz önüne aldığımızda burada da önce dinleme ve konuşmaya önem verilmesi, okuma ve yazma becerilerinde hedef kitle için sıkıntılar doğurabilir. Ayrıca dinleme ve konuşma etkinliklerine ağırlık vererek kelime ve kelime gruplarının sık sık tekrar edilmesi aynı kalıp ifadeleri kullanması, sözel becerisinin gelişimine katkı sağlar. Bu yönüyle dil becerilerinin gelişmesinde en iyi katkı sağlayan yöntem diyebiliriz (Doğan, 2012: 109-122)

İşitsel-dilsel yöntem gramer-tercüme yönteminde olduğu gibi okuma etkinliklerine de yer verir. Yapısalcı dilbilimcilerin ve davranışçı psikologların ilkelerine uyduğu için ayrıca dil bilgisi kurallarını da öğretir. Buradan hareketle dil bilgisi kurallarını da göz ardı etmeden dilsel etkinliklere ağırlık verdiğini söyleyebilir.

Bu yöntemin özelliklerini sıralayacak olursak:

- Konuşma her zaman yazmadan önemlidir. Hedef kişi önce konuşur sonra yazar.
- Davranışçı psikologlara göre dil bir alışkanlıklar sistemidir.
- Yapılar sırasıyla öğretilir. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma şeklinde.
- Dilin kendisi öğretilir. Dil hakkında bilgi verilmez.

- Bu yöntemde amaç güncel dildir. Gramer-tercüme metodunda olduğu gibi klasik eserlerin ya da yapay cümlelerin dili değildir.
- Sözcükler sınırlandırılır ve bir bağlam içinde öğretilir.
- Her dilin kendine özgü bir yapısı vardır. Ana dil ile hedef dil arasında bazen benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da olabilir.
- Tümevarım yoluyla dil öğretilir. Önce örnekleme yoluna gidilir, sonra alıştırmaya yer verilir.
- Tekrar, taklit ve ezber önemlidir.
- Daha çok teyp ve dil laboratuvarlarında kullanılır.
- Öğretilen dilin kültürel aktarımıyla birlikte verilir. Sürekli bir değişim içinde olduğu vurgulanır.

2.5 Doğrudan Öğretim

Günümüzde “ana dili kullanmaksızın öğretim” anlamında da kullanılan doğrudan (Direct) yöntem, 19. yüzyılının başlarında gramer-tercüme yöntemine tepki olarak doğmuştur. Özellikle dil bilgisi kurallarına sıkı sıkıya bağlı olan gramer-tercüme metoduna karşın konuşmayı ön plana alan bir yöntemdir (Uzuntaş, Yıldız, 2017). Yöntemin şekillenmesinde Herbatçı (Toplu öğretim sistemi), Geştalt (bütüncül) ve Humboldtçu (eğitim ve araştırmanın bir arada olması görüşü) dil kültür anlayışı etkili olmuştur (Demircan, 2013: 195-198).

Bu yöntemde öğrenilen dil ile günlük dil arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle öğretim dili hedef dil ile yapılır. Bu anlayışla öğretimin gerçekleşmesini isteyenler, dilin insanların görüşünü etkilediğini düşündükleri için farklı dilleri konuşan insanların farklı düşündüklerini belirtirler. Böylece dilin öğretiminde farklı dile ihtiyaçlarının olmadığını söylerler. Yani farklı bir kültürün dilini yansıtan ana dil, bu anlayışla beraber hedef dil ile birlikte kullanılmaz.

Bu yönteminde amaç klasik eserlerin okunup çevrilmesi değil, günlük hayatta konuşulan hedef dilin öğretilmesi amaçlanır. Bu sayede okutulan eserlerdeki sözcüklerin ana dile çevrilmesine izin verilmeyip hedef dil ile öğretimin gerçekleşmesi sağlanır. Bu yöntemde, beceriler dinleme, konuşma, yazma ve

okuma şeklinde olur. Dersler kısa bir hikâye ya da diyalogla başlar. Sözlü olarak hareket ve resimlerle desteklenir. Ana dil kullanılmaz. İkinci bir dile yeni kelimelerin anlamalarını bilinen kelimelerle açıklamak için başvurulabilir (Demircan, 2013: 195-198).

Dersle ilgili açıklamalar bilinen sözcük ve yapılarla sürdürülür. Öğretmen öğrencilerin taklit edeceği modeldir, Bu nedenle öğretmen aktif rol oynar. Fakat öğrencinin yoğun katılımı da göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Öğretimde yetişkinle çocuk arasında ayırım yapılmaz. Uzun yıllar sürdürülen bu yöntem de beklenen başarıyı sağlayamamıştır.

Kısaca özelliklerinden bahsedecek olursak:

- İlk önce hedef kitleye çevresindeki nesneler tanıtılır.
- Öğrenci ile öğretmen arasında soru-cevap tekniği kullanılır.
- Öğretilen dil etkin bir şekilde kullanılır.
- Yetkinlikler dinleme, konuşma, yazma ve okuma şeklindedir. (öğrenmede üretim önce gelir).
- Hedef dilin kültürüne ağırlık verilir.
- Klasik eserler yerine çağdaş eserlere yönelim vardır.
- Dil bilgisi kuralları tümevarım yoluyla öğretilir.

2.6 Seçmecî Yöntem

Doğal yöntem vegramer -tercüme yönteminin karışımı olduğu söylenen seçmecî yöntem, daha sonraları farklı hedef kitlenin ihtiyacını da gözeterek daha fazla yöntemin eklenmesiyle karma yöntem şeklini almıştır (Doğan, 2012: 201-211). Bu yöntemin en büyük savunucuları arasında olan Henry Sweet ve Harold Palmer gelir (Hengirmen, 2006: 36-37). Bu görüşü benimseyen dil bilimcilere göre yabancı dil öğretiminde tek bir yöntemin ihtiyacı karşılayamayacağı görüşü savunulur. Bu anlayış doğrultusunda yabancı dil öğretim yöntemlerinden olabildiğince alınan yöntemler sayesinde seçmecî yaklaşım anlayışı ortaya çıkmıştır (Doğan, 2012: 201-211). Seçmecî yaklaşım sayesinde ihtiyaç anında en

iyi ve faydalı yöntemler seçilebilir hale getirilmiştir. Buradan hareketle denilebilir ki bu yönteme ait tek bir anlayış yoktur.

Öğretimde daha iyi alanlar oluşturma çabasıyla hazırlanan bu yaklaşımda, çeşitli eksikliklerin de olduğu söylenebilir. Öğretimde, öğrencilerin yaşları, sınıfların büyüklüğü, hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin güdülenme düzeyleri, öğretmenlerin eğitilmeleri ve mesleklerine olan sorumlulukları gibi çok sayıda kontrol edilebilmesi zor olan değişkenlere bağlıdır. (Demirel, 1999: 59-61). Ayrıca seçmeci yöntemde, daha geniş uygulama sahasına sahip olduğu için öğretici açısından sakıncalı bir durum oluşturabilir. Burada öğreticilerin çok donanımlı olması, alan yeterliliğinde yetkin olması ve psikolojik öğrenimi de görmeleri gerekir. (Hengirmen, 2006: 36-37). Bu durumun sağlanamaması öğretimde aksaklıkları beraberinde getirir ve istenilen düzeyde bir öğretimi sağlamayacaktır.

Yine de seçmeci yöntem, bir yöntemden çok yöntem seçme tekniği olduğundan, öğretimde istenilen becerilerin sağlanmasında büyük bir esneklik sağladığı için bu durum uygulamada büyük bir esneklik sağlar. Bu da yöntemin en ilgi çekici yanıdır. Dört temel beceriye önem veren yöntemde dil becerileri konuşma, yazma, dinlediğini anlama ve okuduğunu anlama sırası ile verilir (Demircan, 2013: 181-182).

Yöntemin özellikleri ise:

- Dil öğretimi hedef dil ile yapılır.
- Anlamlı ve iletişimi sağlayan alıştırma verilir.
- Okuma ve okuduğunu anlama becerileri kazandırılır.
- Başlangıç düzeyinde çevirilere yer verilmez. İleri düzeyde gerektiğinde ana dille çeviriler yaptırılabilir.
- Öğretim sözcük öğretimiyle başlar, anlamlı tümceler içinde devam eder.
- Öğretim basitten karmaşığa, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene doğru olmalıdır.
- Okuma ve yazma etkinlikleri de öğretimin başından itibaren verilir.

- Sözcük öğrenmeye erken başlamalı ve her sözcük mümkünse anlamlı cümleler içinde kullanılmalıdır.
- Sınıf içinde bireysel farklılıklara dikkat edilir.
- Bir yapı öğrenilmeden diğer bir yapıya geçilemez. (Demirel, 1999: 59-61).

2.7 Telkin Yöntemi

Her ne kadar literatürde bir yöntem olarak kabul edilmese de, akla ve bilince ait olmayan etkilerin incelenmesiyle ilgilenen esinbilimin (insanın dili kullanımını, öteki bilimlerle bağlantılı olarak ele alan dilbilim dalı) yönergeleriyle yola çıkılarak oluşan bir yöntemdir. 1960 sonrasında Bulgar bir eğitimci ve psikiyatrist olan G. Lozanov tarafından geliştirilmiştir (Hengirmen, 2006: 29-30; Demirel 1999: 61-62). Bu yöntem Bulgaristan, SSCB, Macaristan gibi birçok Doğu Avrupa ülkelerinde uygulandıktan sonra Batı’da ilgi görür hale gelmiştir (Doğan, 2012: 302-318).

Telkinle dil öğretiminin en büyük katkısı sınıf içi iletişimin rahat bir şekilde sağlanmasıdır. Bu sayede yabancı dil öğretimi sınıflarda rahat bir şekilde düzenlenip etkili bir öğretim aracı olarak da müzikten yararlanır. Burada amaç dinlerken öğrenme tekniğidir. Bu yöntem diğer yabancı dil öğretim tekniklerinden ayıran en önemli özelliğidir. Bu yola başvurulmasının sebebi hedef kitlenin rahatlamasını sağlamak ve çeşitli bilimlerin yardımıyla bilinçaltına inerek hızlı öğrenmenin gerçekleşmesini sağlamaktır. Telkinle öğretim yöntemi, insanın sahip olduğu kapasite alanını etkili kullanarak bir duyuşta bütün halinde kavrama yeteneğini öğrenme için kullanabileceği üzerine kurar (Doğan,2012: 302-318). Kalabalık sınıflarda oluşturulmaya elverişli olmaz. Bunun en büyük nedeni bilinçaltına inme gibi tekniklerin kullanılmasıdır. Sınıflarda müzik eşliğinde öğretilen bu yöntemde diyalog öğretimi büyük bir öneme sahiptir. Bir diyalog öğretimi gerçekleştirilirken önce diyalog metni oluşturularak öğrencinin dinlemesi sağlanır. İkinci aşamada diyalog müzik eşliğinde verilir. Üçüncü aşamada ise müzik eşliğinde dinlenen metnin hatırlanması istenir (Demirel, 1999: 61-62).

Kısaca özellikleri ise:

- Öğretim, çeşitli iletişim araçlarıyla beraber konuya hazırlıkla başlanır.

- Sınıf ortamının ilgi çekici hale getirilmesi sağlanır.
- Öğretmen, öğrencilerin sınıfta öğrenmeye karşı bazı psikolojik engellerle geldiklerini bilmeli ve bunları ortadan kaldırmaya çalışmalıdır.
- Öğretici sürekli olumlu dönütler sağlamalı.
- Öğrencilerin psikolojik engelleri kaldırılıp, hedef dilin zevkli ve kolay olduğuna inandırılmaya çalışılır.
- Hedef kitlenin hayal gücünü harekete geçirerek, öğrenmelerine yardımcı olunur.
- Bilgiler kısa özetlerle tekrarlanır.
- Hedef kitlenin tüm duyu organlarına hitap ederek algılama kapasiteleri yükseltilir.
- Öğretici öğrencilere materyal kullanımında ve etkinlikler sırasında yardımcı olmalıdır.
- Öğretici, grameri ve kelime bilgisini anlatır; fakat tamamen onlarla ilgilenmez (Yeşilyurt, 2015).

2.8 Okuma Yöntemi

Amerika’da Algernon Coleman 1929 yılında sunduğu raporda öğrencilerin, iki yıl gibi bir süre içerisinde yabancı bir dil edindiklerini, bu kısa sürede sadece okuduğunu anlama becerisinin geliştiği görüşüne varmıştır. Claude Victor Marcel ise bu görüşü sistemleştirerek “okuma yöntemi” adını verdiği bir yabancı dil öğretim yöntemi geliştirmiştir (Demircan, 2013: 204-206). Okuma yöntemi de diğer yabancı dil öğretim teknikleri gibi eskiden beri kullanıla gelmiştir. Fakat diğer yöntemler kadar pek fazla bilinen bir yöntem değildir. Yöntem, kelime öğrenme ve kelimelerle bir bilinçaltı sistemi oluşturma görüşünden dolayı düzgün okuma için bu yöntemi gerekli görür. Düzgün okuma sayesinde hedef dilin seslerini doğru telaffuz eder ve telaffuz eğitimine de ayrı önem verir (Doğan, 2012: 157-167).

Okuma yöntemi de diğer yabancı dil öğretimleri gibi amaç değil bir araç olarak görülmesi gerekir. Eskiden beri kullanılan bu yöntem seçilen hedeflenen yabancı dilin metnlerinin okunması, kavranması ve inceliklerinin keşfi açısından

önemlidir (Er, 2005). 20. yüzyıla kadar geçerliliğini koruyan bu yöntem 2. Dünya Savaşı sırasında iletişim sıkıntısı çekildiğinden yabancı dili öğrenmek için sadece okumaya verilen önem geçerliliğini kaybetmiştir. (Demircan, 2013: 204-206).

Bu yöntemde ana dilinde okuma yapan öğrenciler için yabancı dil öğretiminde diğer yöntemlerden daha fazla katkı sağlar. Okuma yoluyla hedef kitle, hem telaffuz gelişimini sağlar hem de hedef dilin kültürünü tanıyarak öğrenmelerin kalıcılığının arttırılmasını sağlar.

Fakat okumaya verilen önemden dolayı dilin diğer temel becerilerine pek fazla katkı yaptığı söylenemez. Özellikle iletişim konusunda yeterli ölçüde uygulama yapılmadığı için uzun cümleler kurulamaz. Ayrıca okumalar düzenli ve sistemli olmadığı sürece bilgilerin anlaşılması ve öğrenilmesi istenilen seviyeye gelemmez.

Kısaca özellikleri ise:

- Okuma yöntemiyle hedef dildeki bilgilere ulaşım sağlanır.
- Öğretici çok fazla aktif değil, süreçte aktif olan hedef kitledir.
- Okuma yöntemi, maliyet açısından uygun olması yönüyle fayda sağlar.
- Okunan metinlerden dolayı sözcük öğrenimi açısından zenginlik sağlar.
- Konuşma açısından elverişli değildir.
- Hedef dildeki kültürel yapı okuma yöntemi aracılığıyla verilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE İNCELENMESİ

3.1. Birinci Bölüm (Yazı)

3.1.1 Birinci Başlık (Harflerin Öğretimi)

Gulielmo (William) Seaman, eserin dil bilgisi kısmında Osmanlı alfabesini tanıtarak başlamıştır.

Şekil 4.1. Harflerin Öğretimi

<i>Pars prima.</i>						2
<i>Ordo.</i>	<i>Nomen.</i>	<i>Potestas.</i>	<i>Figura.</i>			
			<i>In fine.</i>	<i>In medio.</i>	<i>In principio vocis.</i>	
1	Elif. اَلِف	A. & E.	ا	ا	ا	ا
2	Be بَے	B.	ب	ب	ب	ب
3	Te تَے	T.	ت	ت	ت	ت
4	Se. سَے	Ç. Hispan: vel f. Ang. G. Gallicū ante E. & l.	ث	ث	ث	ث
5	Gim. جِیم	Hh.	ج	ج	ج	ج
6	Hha. حَا	Ch. Ital.	ح	ح	ح	ح
7	Chi. چِی	D.	خ	خ	خ	خ
8	Dal. دَال	Z.	د	د	د	د
9	Zal. ذَال	R.	ذ	ذ	ذ	ذ
10	Ree. رِی	Z.	ر	ر	ر	ر
11	Ze. زَے	S.	ز	ز	ز	ز
12	Sin. سِین	Sh. Angl. vel ch. Gall.	س	س	س	س
13	Shin. شِین	Ss.	ش	ش	ش	ش
14	Sfad. صَفَاد	Zz.	ص	ص	ص	ص
15	Zzad. زَزَاد	T.	ض	ض	ض	ض
16	Ti. طِی	Dz.	ط	ط	ط	ط
17	Dzi. ذِی		ظ	ظ	ظ	ظ

3 Grammatica Turcica						
Ordo.	Nomen.	Potesťas.	Figura.			
			In fine.	In medio.	In principio vocis.	
18	Ain.	عَيْن	A. Gut ture pro latū.	ع ع	ء	ء
19	Gain.	غَيْن	G. Angli-cum.	غ غ	غ	غ
20	Fe.	ف	F.	ف ف	ف	ف
21	Kof.	كَاف	K.	ق ق	ق	ق
22	Caf.	كَف	C. ante a.o. u. few K. in anterioris oris parte.	ك ك	ك	ك
23	Lam.	لَام	L.	ل ل	ل	ل
24	Mim.	مِيم	M.	م م	م	م
25	Nun.	نُون	N.	ن ن	ن	ن
26	Vav.	وَو	V.& O.	و و	و	و
27	He.	هَـ	H.	ه ه	ه	ه
	Lamelif.	لَامِيف	L. & A.	ل ل	ل	ل
28	Ye.	يَـ	Y.	ي ي	ي	ي
			B 2			
			CAPUT.			

Şekil 1' de görüldüğü üzere, Osmanlı alfabesi soldan sağa doğru: Sıra sayıları, harflerin isimleri, telaffuzu, sonda, ortada ve başta yazılış biçimlerini göstermek üzere Osmanlı imlası altı sütunda gösterilmiştir. Harflerin karşısında ise Osmanlı Türkçesindeki harflerin İngilizce sesletimi verilmiştir. Seaman burada harfleri doğru telaffuz edebilmek için İngilizcede, Fransızcada(eserde galya olarak verir), İspanyolcadaki karşılıklarıyla da açıklamaya çalışmıştır.

3.1.2 İkinci Başlık (Farsçadan Alınan Harfler)

Bu başlıkta ise önce Osmanlıların, Arap ve Perslerle aynı imla ve aynı yazı stiline sahip olduğunun bilgisini verir. Daha sonra Osmanlı alfabesini tanıtırken alfabe bölümüne ekmediği İranlılardan alınmış harfleri, ne şekilde kullanılacağı ve nerelerde kullanılması gerektiğiyle ilgili bilgiler verir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, okuyuculara bazı seslerin karşılığının kendi dillerindeki telaffuzlarıyla vermesidir. İlk olarak alınan dört sesi verir. Bunlar; /j/ (je), /g/ (gef),

/ç/ (çe) ve /p/ sesidir. /J/ ve /p/ sesi ile ilgili bilgi verdikten sonra /ç/ sesi için açıklama yapar.

Şekil 4.2. Harf Tanıtımı

Nostrates: ج antem cum tribus punctis, sic ج, vocatur ج
Chim; atque effertur ut Ch Anglicum. ك defictum punctis apud

Şekil 2' de görüldüğü üzere, Arap alfabesindeki ج(cim) üç noktaya sahip ise ج(çim) sesini karşılar. Bu da İngilizcedeki /ch/ sesinin karşılığıdır. Arapçada kullanılan /k/ (kef) sesinin üç noktalı olarak Farsçada bulunduğunu belirtip Osmanlı Türkçesinde de bu şekilde kullanıldığını söyler. Son olarak /j/ sesi için /zhe/ sesinin karşılığı olarak İngilizcede /zh/ Fransızca ve İtalyancada /tz/ sesine karşılık geldiğini gösterir.

3.1.3 Üçüncü Başlık (Yazı Çeşitliliği)

Bu başlıkta Seaman, Osmanlı alfabesindeki yazı çeşitliliğine değinmiştir. Burada Osmanlıların, çeşitli yazı türlerine göre harflerin, çeşitli şekiller alabileceğinden bahseder.

Şekil 4.3. Hat Tanıtımı

habent etiam تَعْلِيقُ Taalik, quod Persis maximè in usu est : Item
شِكْسْتَه تَعْلِيقُ Shikeste Taalik, Taalik fractum, & دِيْوَانِي
Divāni, quod si majus sit, دِيْوَانِي جَلِي Divāni gelli dicitur, fin

Şekil 3'te görüldüğü gibi (Bazı hatların isimleri sayılır: Ta'lik, Şülüş, Dīvānī, Muḥakkaḳ, Tōmar, Sirengil, Yāḳutī, Reyḥānī vb.) sadece yazı çeşitlerinin isimleri verilmekle kalınır ve yazı çeşitleriyle ilgili herhangi bir örnek hat yazı verilmez.

3.1.4 Dördüncü Başlık (Harflerin Telaffuzu)

Bu başlıkta harflerin telaffuzuna değinilmiştir. Öncelikle Arap alfabesinde -(dal) olarak geçmiş zamanda kullanılan harfin, ب (be), پ (pe), چ (çe), س (sin) ش (şin), ض (dad), ص (sad), ط (tı), ف (fe), ق (kaf) ve ك (kef) gibi harflerden sonra geldiğinde /t/ olarak telaffuz edilmesi gerektiğini belirtiyor. Dolayısıyla Seaman, kalıplaşmış imladan bağımsız olarak 1670’te Türkçe sesletimin bu ekte günümüzdeki biçimiyle aynı olduğunu ifade eder.

Şekil 4.4. /d/ Sesinin Telaffuzu

sonis pronuntiatur. Ut, à قَائِدُف Rapere, fit كَائِدُوم Kaptùm, rapxi,
قَائِدُوكُ Kaptùng, rapuifti &c. Item ab اِشْتَمَك Audire, fit
اِشْتَمُوم Ishittùm, audivi, اِشْتَمُوكُ Ishittùng, audivifti, &c.
ut per duplex ت. Etiam à كَيْمَك Transire, fit كَيْمُوم Kech-
tùm, transivi, à كَيْمَك Secare, fit كَيْمُوم Kestùm, feci. Item

Şekil 4’te de görüldüğü gibi geçmiş zamanın çekiminde 1. ve 2. tekil şahıslar kullanılmış. د (dal) harfiyle gösterilen ek yukarıda belirtilen harflerden sonra gelirse /t/ sesi olarak telaffuz ediliyor. Aslında Batı Türkçesindeki uyum sürecinin 17. yy.’da hâlâ tamamlanmadığını buradan da anlayabiliriz. Kullanılan örneklerde geçmiş zamanın ünlü vokali daima bu bölümde yuvarlak olarak tespit edilmiştir. Aynı şekilde aktif bir fiil kullanılacaksa da (Burada ettirgenlik -DUR ekine karakteristik parçacık der). -dUR veya (د و ر) -dUR ekinin de yukarıdaki harflerden sonra -tUR olarak telaffuz edilmesi gerektiğini söyler, Arap harfleriyle örneklerini de gösterir. Burada ettirgenlik ekinin ünlüsünün daima yuvarlak olduğu tespit edilmiştir. Yine devamında bulunma hali olan -dA ve çıkma hali eki olan -dAn eklerinin de aynı şekilde /t/ sesiyle teleffuz edildiğini söyler. Kıpmağ (6a) fiilini Osmanlı Türkçesi ile *kıpdurmak* (6a) verdikten sonra Latinize edilmiş

şekliyle capturmak olarak verir. Yine *işitmek* (6a) fiili için, *işitdürmek* (6a), Latinize edilmiş şeklinin *ishitturmek* çift /t/ sesi ile beraber kullanır. *Sevdükden soñra* (6a) için *sevducten sungre*, *olduğda* (6a) için *olducte*, *haķiķatda* (6a) için *haķiķatte* (6a), *şarābda* (7a) için *sharabte*, *ķulaķdan* (7a) için *kolakten* (7a) örnekleriyle öğretimi gösterir.

Şekil 4.5. /d/ Sesinin Telaffuzu

قولاً قَوْلًا kolaktèn . Item طَرْفًا طَرْفًا taraf-
tèn . Atque in scriptis correctioribus و ut prolatum, post aliud
ت, telhdid superposito insignitur . e. g. اَيْدِي Eyittì, dixit,
مَرْحَمَتًا merhamettè, in misericordia.

Şekil 5'te görüldüğü gibi, yazılarda şeddenin kullanıldığı yerde (dal) –d sesinin çift okunması gerektiğini vurgular. *Eyitdi* (7a) *eyitti*, *merhametde* (7a) için de *merhamette* örnekleriyle verir. Bu şekilde kendisinden önce gelen- yukarıda zikredilen- seslerle beraber kullanıldığında /d/ sesinin /t/ sesi olarak telaffuz edildiğini öğretir.

3.1.5 Beşinci Başlık (Ünlüler)

Bu bölümde ünlüler hakkında bilgi verilmiştir. Arap ve Farslarda olduğu gibi Türklerde de üç tane ünlü olduğunu belirtilir. Burada ünlüler hareke ile gösterilir. Çünkü Osmanlı imlası ünsüz sisteme dayalıdır.

Şekil 4.6. Ünlü Sisteminin Tanıtılması

Arabicè,	Turcicè.	
فَاثَا Fatha.	اَوْشُون Ustùn	ب E,nonnunquā A.
كُسْرَا Kefra.	اَسْتَرَا Esterè.	ب I Italicum.
دَامْمَا Damma.	اَوْتَرُو Otrù.	ب O,vel U Italicū.

Şekil 6’da görüldüğü üzere, burada Osmanlı alfabesinin Arapçada olduğu gibi 3 tür ünlü olduğu gösterilmiştir. Bu bilgiyi verdikten sonra Türklerin Araplardan aldığı kelimelerdeki ünlülerin çok nadir değiştiğini belirtir.

Şekil 4.7. Arap Alfabesinde Ünlülerin Değişimi

شهادت shehâdet pronuntiatur in Nominativo; in Genitivo شهادتُك shehâdetũk
feu شهادتُك shehâdetũg &c. Interdum etiam vice ultimæ
literæ ة in foemininis Arabicis ة ponunt, ut كَلِمَة Kelime,
pro كَلِمَة Kelimer.

Şekil 7’de görüldüğü gibi, son harf dışında ünlülerin değişmediğini belirtir. Arapçada dişil kelimelerinin sonundaki /t/ sesinin Osmanlıca Türkçesinde düştüğünü /e/ sesine dönüştüğünü gösterir. *Şehâdetü* (7a) *shehadeton*, Türkçede *şehadet* olarak kullanılır. İlgi haliyle beraber kullanıldığında *şehâdetiñ* (7a) *shehadetung* şeklinde geçtiğini gösterir.

3.1.6 Altıncı Başlık (Harfler ve Heceler Üzerine)

Bu bölümde İranlılar gibi Türklerin de imlalarını Araplardan aldığından bahseder. Med, Cezm, Teşdid (şedde) ve Hemzenin açıklamasını verir. İlk olarak Med için açıklamada bulunur. Arapça asıllı kelimelerden sonra gelen elif (ا) sesinin uzun ve /i/ sesi yerine kullanılan kısa /a/ sesinin kullanıldığını gösterir. İkinci sıradaki Cezm anlatılmıştır. Burada hece oluşturmak için ünlü bir sestten önce ve iki veya daha fazla ünsüzlerin de bir hecede birleşmesi için kullanılması gerektiğini ifade eder. El (8a), *cenk* (8a), *dost* (8a). Üçüncü sırada Şedde konusunu ele alır. Burada çift olarak telaffuz edildiğini not eder. *Amma* (8a), *evvet* (8a). Ayrıca çeşitli kelimelerde sıklıkla /l/ sesi üzerinde kullanıldığını da gösterir. Eller (8a), *kullar* (8a). Dikkat çeken bir diğer nokta ise eğer /d/ sesi öncesinde /t/ sesi alıyorsa şeddeli kullanımda çift /t/ sesi olarak kullanıldığını örnekleriyle gösterir. Buradaki örnekler aynı zamanda Latinize edilmiş şekilleriyle de desteklenmiştir. *Eyitdum* (8a) Latinize edilmiş şekli *eyittum*, *eyitdũñ* (8a) *eyittung*, *eyitdi* (8a) *eyitti* şeklinde verilmiştir.

Şekil 4.8. Kesrenin Tanıtımı

in vocibus Arabicis, Turcice usurpatis, quo apud Arabes in multis quoque dictionibus usurpatur vice literæ ي cum كُشْرَه Kesre subscripta, & aliquando sine كُشْرَه Kesre, ad Accusativum denotandum, de quo in Nomine.

Şekil 8’ de görüldüğü gibi hemze konusu gösterilir. Arapça ifadelerde bulunan kesre ile yazılan ی (ye) sesi ile dönüşümlü kullanıldığını belirtir. Bazen de kesre olmadan isimde olan yükleyiciyi belirtmek için kullanıldığını da ifade eder. Fakat Seaman’ın örneklerle açıklamadığı tespit edilmiştir.

3.2. İkinci Bölüm (İsimler)

Bu bölümde isim konusu anlatılmıştır.

3.2.1 Birinci Başlık (İsim)

Seaman ikinci bölümde tıpkı modern sınıflandırmalarda olduğu gibi ilk başlık olarak isimler konusunu ele almıştır. Burada isimleri nitelenen, tamlanan, cümle içerisinde tek başına kullanılabilen isimleri gösterir. *Pādīshāh hūkm ider* (9a). Görüldüğü gibi bir isim yalnız başına da kullanılabilir.

Şekil 4.9. İsimlerin Tanıtımı

Estque vel commune, res communes atque incertas significans, ut, مَسْجِدٌ *locus adorationis*, كُؤْيٌ *villa*, كُؤْيٌ *nox*, بُسْتَانٌ *bortus*: vel proprium, res proprias atque certas designans, &

Şekil 9’da görüldüğü gibi çeşitli isimleri örnek olarak vermiştir. Burada hedef kitleye cümle içerisinde kullanılan bazı kelimelerin ortak manada olup genel anlamda kullanılarak bir şahsa ya da bir belirliliği ifade etmeyen isimleri vermiştir. Bunlar *mescid* (9a), *köy* (9a) ve *bostan* (9a). Bir şahsı ifade eden, özel ya da bir belirliliği ifade eden isimleri ise *İbrahim* (9a), *İstanbul* (9a), *Koşantiniye* (10a) örneklerini verir. Ayrıca isimleri; türler, cinsler, sayılar, durum, çekim ile karşılaştırma gibi türlerinin de olduğuna dikkat çekilmiş fakat herhangi bir örneklendirmeye gidilmemiştir.

3.2.2 İkinci Başlık (İsim türleri)

Tür isimlerini ilk başta ikiye ayırmıştır. Basit (herhangi bir türetme eki almayan) ve türemiş (herhangi bir türetme eki alabilen) olarak ayırmıştır. Öncelikle basit isimleri şu şekilde örnekledirir: at, el, diş, ev (10a) gibi örnekler verir. Ardından türemiş isimleri, fiillerin mastar şeklinden türetmeleriyle ilgili okuyucuya bilgiler sunar.

Şekil 4.10. Kef Sesinin Atılması

بَيْتُكَ Scire , & scientia. اِتْلَفَ Intelligere & intelligentia;
Vel formatur murando ك ultimum literam infinitivi in ء , & ق
in ا: ut اِتْلَفَ fit بَيْتُكَ cognitio, ab اِتْلَفَ fit اِتْلَفَ

Şekil 10’da görüldüğü gibi mastar kısmındaki ك (Kef) harfini atarak yeni bir kelime türetme yoluna gider. /k/ (Kef) sesi kelime sonunda he (ه) sesini, /k/ (Kaf) sesi ise elif (ل) sesini aldığını belirtir. *Bilmek* (10a) *bilme* (10a), *añlamağ* (10a) *añlama* şekliyle kullanır. Bu açıklamanın devamında –lık ve –lık mastarlardan sonra eklendiğini gösterir. –Mek ekinden sonra –lik, –mağ ekinden sonra –lık ekinin geldiğini söyler. *bilmeklik* (10a), *añlamağlık* (10a). Ayrıca –mAk ekinin yerine –ış eki getirilerek fiil ismi oluşturulduğunu gösterir. *Sevmek* (11a), *seviş* (11a) olur. *Gelmek* (11a), *geliş* (11a) olur. *Ağlamağ* (11a), *ağlayış* (11a) ve *göstermek* (11a), *göteriş* (11a) olur.

Devamında mastardan türeyen ism-i fail örneklerini üç dilde verir ve okuyucunun burada pekiştirmesi sağlanır.

Şekil 4.11. -mAk Ekinin Atılması

derivatur à verbis vice مَكْ, vel مَكْ ablati, apponendo بِجِي, seu
بِيَا بِجِي : ut à مَكْ scire formatur بِجِي ; seu بِجِي i. q. Ara-
bicè عَلِمَ, Sciens, Sapiens, ab اَوْقَوْفَ Legere, fit اَوْقَوْفَ Lector:

Şekil 11'de gösterildiği gibi –mAk eki atılarak yerine –IcI eki getirtilip ism-i fail yapılır. *Bilmek* (11a), *bilici* (11a). *Oğumağ* (11a), *oğuyıcı* (11a). *Sevmek* (11a) *sevici* (11a). –mAk ekinden önceki /t/ (ت) sesi bazen -IcI ekinden önce geldiğinde /d/ (د) sesine döner. Örneğin: *İşitmek* (11a), *işidici* (11a); *eyitmek* (11a), *eyidici*, *eydici* (11a); *gitmek* (11a), *gidici* (11a) şeklinde kullanarak öğretir. Bu –IcI eki ile Arapçadan alınan ism-i fail szöcüklerinin Türkçe karşılıklarını da gösterir. Arapçada nâşır için Türkçe karşılığı yardım idici (11a), kâfir için inanmayıcı (11a), zâlim için güç idici (11a) örneğini verir. Ayrıca –cI ekiyle de ism-i fail örneklerini verir. *Etmekci* (11a), *bostāncı* (11a), *kapucu* (12a), *gemici* (11a), *cevherci* (12a), *cevāhirci* (12a), *balıkçı* (12a), *kürekçi* (12a). Arapça fiil isimleri örneklerini verdikten sonra Farsçadan alınan eklerle fiil isimleri oluşan şekilleri gösterir. –Kār, –dār, –bān ekleriyle örnekler vermiştir. *Günāhkār* (12a), *hizmetkār* (12a), *tācdār* (12a), *hazinedār* (12a), *silahdār* (12a), *nigāhbān* (12a), *cihānbān* (12a), *sekbān* (12a).

Bir ülke veya bir bölgeye aitlik anlamı verilmek istenirse bunu –IU veya –II eki ile yapıldığını söyler. *İstanbulu* (12a), *Haleblü* (12a), *Sakızlu* (12a). Hemen devamında Arapçada kullanılan nispet /i/ sesinin de bazen cümle içinde geçtiğini belirtir. *Cengiz Han*, *Cengiz Haniler* (12a), *Mısır*, *Mısırî* (12a), *Yünān*, *Yünānî* (12a), *ol vaqt ki şahlık Yunāniler elinde idi* (12a).

Türemiş isimleri anlatmaya devam eden Seaman, küçültme eki ile kullanılan szöcükleri vermiştir. Öncelikle küçültme eki için kullanılan ekleri sıralamıştır: –*cUk*, –*çUk*, –*cUk*, –*cUGAz*, –*cUGAz*, –*clK*, –*clK*, –*clGAz*, –*clGAz* (13a). *Oğlancuğ* (13a), *oğlancık* (13a), *kızcuğaz* (13a), *hayvancık* (13a), *kuşcuğaz* (13a), *köpekçük* (13a), *itcuğaz* (13a), *kiçi* (13a), *küçük* (13a), *küçücük* (13a).

Yine türetme şekillerinden sahiplik anlamında kullanılan yapıları göstererek verir. Arapçada ön ek zü, Farsça son ek –dār, Türkçede de –IX ekiyle verir. Örnekler: Ar. *zümāl*, F. *māldār*, Tr. *māllu* şeklindedir. Bazende Arapça ifadelerde

kullanılan aitlik eki korunur. *Arz*, *arżī* (13a), *arżlī* (13a), *ṭabīʿī* (13a) veya *ṭabīʿatlu* (13a), *rūḥānī* (13a), *rūḥānīyetlu* (13a). Bu örneklerde -hem Arapçada hem de Türkçede kullanılan- sahiplik ifade eden sözcükler verilmiştir. Farsçada -II ve -IU anlamlarında kullanılan eklerle kullanılan sözcükleri de göstermiştir. Fakat bu ekler daha çok Farsçadan alınan sözcüklerin üzerine gelerek verilir. -*ver*, -*sār*, -*gīn*, -*nāk*, -*mend* ekleri için *sengsār* (13a), *sengin* (13a), *gamgīn* (13a), *zehrīnāk* (14a), *danişmend* (14a) sözcüklerini verir.

Soyut anlam ifade eden kelimeler için -IIk ve -IIk ekinin kullanıldığını söyler. *kulluk* (14a), *beglik* (14a), *Tañrılık* (14a). Sıfatların üzerine gelen bu eklerle ilgili *eyülik* (14a), *kemlik* (14a), *güzellik* (14a), *şovukluk* (14a), *hastalık* (14a), *aıklık* (14a) örnekleriyle verir.

-Llk ve -IIk eki için aynı şekilde Arapça ve Farsçada kullanılan isimlerin birçoğunda da yine kullanıldığını belirtir. Şahidlik (14a), *hayinlik* (14a), *‘ācizlik* (14a), *şehādlik* (14a), *‘ākıllık* (14a), *rāzilik* (14a), *‘akılsızlık* (14a), *edebisizlik* (14a). Soyut işleviyle kullanılan -IIk ve -IIk ekinin özellikle Farsça sıfatların üzerine gelerek de kullanıldığını gösterir. *Serkeş* (15a), *serkeşlik* (15a), *hoşnud* (15a), *hoşnudluk* (15a), *şenāver* (15a) [şinaver], *şenāverlik* (15a), *rūzmend* (15a), *rūzmendlik* (15a).

3.2.3 Üçüncü Başlık (Cinsiyet Üzerine)

Seaman burada eril ve dişil ayrımının Latince ve Yunanca da olduğu gibi ayırt edilemediğini söylüyor. Fakat bununla beraber isimlerdeki erillik ve dişiliği “erkek” ve “dişi” kavramlarıyla kullandıklarını belirtiyor. Güzel adam (15a), güzel ‘avret (15a), *eyü adam* (15a), *eyü ‘avret* (15a), *bu adam* (15a), *bu ‘avret* (15a). Görüldüğü gibi eril ve dişil ayrımını yapabilmek için özel bir ek kullanılmadığı, bu ifade için doğrudan eril ve dişil anlamlarına gelen sözcüklerle karşılandığını gösterir.

Şekil 4.12. Eril ve Dişil Ayrımı

..... *arżlī* *ma*, & *arżlī* *fami*.
na suppletur: *ut*, *arżlī* *arżlī* *Leo*, & *arżlī* *arżlī* *Leo*.
na. Item & *per* *ar* & *qiz* *ut*, *arżlī* *arżlī* *puer*, & *arżlī* *arżlī* *puella*,
arżlī *arżlī* *frater*, & *arżlī* *arżlī* *forer*. Quædam præterea anima-

Şekil 12’de görüldüğü gibi eril ve dişil ayrımı başka kelimelerle karşılanmaya çalışıldığı gösteriliyor. Yukarıda verilen örneklerin Latinize edilmiş şekilleri *erkek arslān* (15a), *dişi arslān* (15a), *er oğlan* (15a), *kız oğlan* (15a), *er karındaş* (15a), *kız karındaş* (15a). Hayvanlar için de eril ve dişil ayrımının kelimelerle yapıldığını söyler. *Buğa* (16a), *inek* (16a), *hurūs* (16a), *tavuk* (16a). Osmanlı alfabesiyle yazan aydınların Arapça kurallarına göre bazen kelimenin cinsiyetini ayırt ettiklerini söyler. *mürevvet-i ‘azîmiyye ile meşhur idi* (16a), *neşayih-i şâlihâlarından mütemetti ‘ ve kelimât-ı fîbbiyyelerinden müntefi ‘ olurlar idi* (16a). Burada tamlamalarda kullanılan yapı müennes şekliyle verildiği için dişil olarak verilmiştir.

3.2.4 Dördüncü Başlık (Sayı Üzerine)

Seaman Türkçede yalnızca iki sayının olduğunu bunları da; tekil ve çoğul olarak adlandırır. Cümlelerin sonuna getirilen –lAr ekiyle çoğul oluştururlar.

Şekil 4.13. Çokluk Şekillerinin Tanıtımı

Utuntur etiam variis nominibus, ab Arabibus sumptis, in plu-
rali Arabico : ut, *مُصَاحِبَتِي أُنْهَإِ إِيْلَهُ أَيُّ عُرْبًا إِيْلَهُ أَهْ* Societ-

Şekil 13’te görüldüğü gibi sadece –lAr ekiyle değil Arapça çokluk olan isimlerin de kullanıldığını öğretir. *Muşahibeti üdebâ ile et gurebâ ile etme* (16a). Bu cümlede edip kelimesinin çoğulu olan üdeba ve garip gelimesinin çoğulu gureba ile karşılanmıştır. *Bāb-ı zaviyeleri müzdahem aña bir ve ā‘māli ve ziyaretgāhı ‘ulemā ve mevāli idi* (17a). Amal, ulema ve meval çoğul isimlerdir.

3.2.5 Beşinci Başlık (Hal Ekleri ve Sapma Üzerine)

Türkçede altı durum isminin olduğunu söyler. Bununla beraber bulunma hali eki(Lokatif) ise tespit edilmemiştir.

Açıkladığı isim durum ekleri: İlgi (Genitif) hali ñ veya uñ şeklinde, datif hali ünsüz he (ه) bazen(ه) ve (ه) birleşmesinde (ye) harfiyle de karşılanır. Belirtme (Akkuzatif) hali için /y/ sesini kelimenin sonuna ekler. Seslenme (Vokatif) hali (ya) ve (ey) şekli ile kelimenin önüne gelebileceğini söylüyor. Çıkma hali eki (Ablatif)

olan -dAn eki getirilerek yapılır ki bu karakteristik bir özellik olduğunu da ayrıca belirtir.

Şekil 4.14. İsim Çekim Ekleri

Plur.		Sing.	
<i>Homines.</i>	Ademler. ^{أَنَّمَلَرُ}	<i>Homo.</i>	Adem ^{أَنَّم} N.
<i>Hominum.</i>	Ademlerung. ^{أَنَّمَلَرُكْ}	<i>Hominis.</i>	Ademung ^{أَنَّمُكْ} G.
<i>Homnibus.</i>	Ademlere. ^{أَنَّمَلَرَه}	<i>Homini.</i>	Ademe ^{أَنَّمَه} D.
<i>Homines.</i>	Ademleri. ^{أَنَّمَلَرِي}	<i>Hominem.</i>	Ademi ^{أَنَّمِي} A.
<i>O Homines.</i>	Ya Ademler. ^{يَا أَنَّمَلَرُ}	<i>O homo.</i>	Ya Adem ^{يَا أَنَّم} V.
<i>Ab hominibus.</i>	Ademlerden ^{أَنَّمَلَرُنْ}	<i>Ab homine</i>	Ademden ^{أَنَّمَدُنْ} A.
<i>Mulieres.</i>	Avretler. ^{أَوْرَتَلَرُ}	<i>Mulier.</i>	Avret ^{أَوْرَتْ} N.
<i>Mulierum.</i>	Avretlerung. ^{أَوْرَتَلَرُكْ}	<i>Mulieris.</i>	Avretung ^{أَوْرَتُكْ} G.
<i>Mulieribus.</i>	Avretlere. ^{أَوْرَتَلَرَه}	<i>Mulieri.</i>	Avrete ^{أَوْرَتَه} D.
<i>Mulieres.</i>	Avretleri. ^{أَوْرَتَلَرِي}	<i>Mulierem.</i>	Avreti ^{أَوْرَتِي} A.
<i>O Mulieres.</i>	Ya Avretler. ^{يَا أَوْرَتَلَرُ}	<i>O Mulier.</i>	Ya Avret ^{يَا أَوْرَتْ} V.
<i>A mulieribus.</i>	Avretlerden: ^{أَوْرَتَلَرُنْ}	<i>A muliere.</i>	Avretten ^{أَوْرَتَدُنْ} A.

Şekil 14'te gösterildiği gibi tabloda öncelikle soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları devamında Latinize edilmiş şekilleri, sonra Osmanlı Türkçesi ile gösterilir. En sağda verilen karşılıklar ise hangi durum ekini almışsa onun kısaltmasını kullanmıştır. Adem yalın halde (N) nominatif hali, avretüng (G) genitif (ilgi) hali eki anlamında verilir-. Bu tabloda ilk dikkat çeken nokta açıklamada almadığı ismin yalın halini verir ve bahsetmediği bulunma hali (Lokatif) eki tespit edilmemiştir.

Şekil 4.15. /k/ Sesinin /g/ Sesine Dönüşmesi

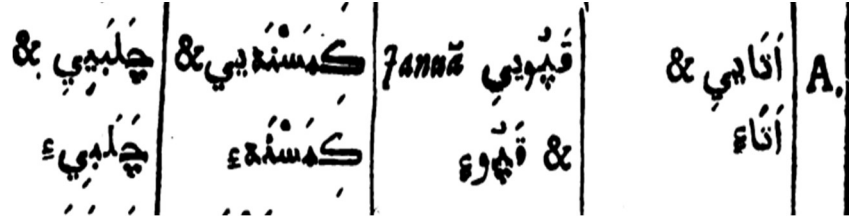
Plur:		Sing:	
<i>Amicitia.</i>	دُوسْتَلَقْلَر	<i>Amicitia.</i>	دُوسْتَلَقْ N.
<i>Amicitiarum.</i>	دُوسْتَلَقْلَرُكُ	<i>Amicitia.</i>	دُوسْتَلَقْلَرُكُ G.
<i>Amicitiiis.</i>	دُوسْتَلَقْلَرِه	<i>Amicitia.</i>	دُوسْتَلَقْه D.
<i>Amicitias.</i>	دُوسْتَلَقْلَرِي	<i>Amicitiam.</i>	دُوسْتَلَقْي A.
<i>O Amicitia.</i>	يَا دُوسْتَلَقْلَر	<i>O Amicitia.</i>	يَا دُوسْتَلَقْ V.
<i>Ab Amicitiiis.</i>	دُوسْتَلَقْلَرُنْ	<i>Ab Amicitia.</i>	دُوسْتَلَقْدَنْ A.

Şekil 15'te gösterildiği gibi ilgi hali, yönelme hali ve belirtme hali ekinin tekil çekimlenmesinde /k/ sesinin /g/ sesine dönüştüğünü belirtir. Burada genitif (ilgi) hali dostluğuñ, datif (yönelme) hali dostlığa, ve akkuzatif (belirtme) dostlığı kısımlarında kendisini gösteriyor. Çoğul çekimde ise böyle bir durum yoktur. Bu paradigmada yazar çekimlerin Latince edilmiş kısımlarına yer vermiyor.

Seaman üçüncü paradigmayı vermeden önce bazı açıklamalar yapar ve sonrasında bu paradigma üzerinde hal ekleriyle çekimleyerek öğretir. elif (ا), vav (و), he (ه) ve ye (ي) seslerini tanıtmakla başlar. Bunların telaffuzunu sırasıyla a, u, e ve i olarak telaffuz edileceğini söyler. İlgi hali için -nu, yönelme hali için -ya, belirtme hali için -i -bazen hemze ile karşılandığını gösterir-, bazende belirtme hali eki için çift /y/ sesi ile sözcüklerde kullanıldığını gösterir. *Kolaydur deri-yi cānsuz itmek* (19a). Bazen de ilgi hali ekinden önce bir ' (ayın) sesinin kullanıldığını söyler. *Cemi' nuñ ittifaķıyla* (19a), *camī' uñ bir bacağında* (19a). Açıklama kısmındaki tabloda ise elif (ا), vav (و), he (ه) ve ye (ي) ile biten kelimelerin çekimlerini vermiştir. Sırasıyla: Ye (ي), he (ه), vav (و), elif (ا). Tabloda örnekler yukarıdan aşağıya doğru önce ismin yalın halini, sonra genitif halini -bu kısımda genitif halinin sadece ng (ñ) şekli verilmiş olup nuñ şekline yer verilmemiştir. Datif (yönelme) hali ekini -sadece ye- (ي ve ه birleşimi ile) ile göstermiştir. Daha sonra

akkuzatif (belirtme) hali ekini -elif, vav, he ile biten kelimelerin sonunda çift /y/ ile ve yine kelime sonunda /y/ ile biten kelimelerde tek /y/ sesi kullanılmıştır. Vokatif (ünlem) hali eki ve son olarak da çıkma hali ekini kullanmıştır.

Şekil 4.16. Hemzenin İşlevi

Şekil 16'da görüldüğü gibi belirtme hali ekinin sadece /y/ sesiyle değil ayrıca akkuzatif (belirtme) ekini farklı olarak hemze ile de gösterir. Çelebi (20a).

Paradigmadan sonra kısa bir açıklamada bulunan Seaman, ye (ي) harfini sonda gördüğünü fakat nadiren de olsa genitif(ilgi) halinde /n/ sesini (ن) görmediğini dile getirir. Aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Şekil 4.17. /n/ Nun Sesinin Düşmüş Şekli

Definentia in ي vidi, sed raro, sine Characteristica ن in Genitivo; ut, قاعدته ي بون, Regula Negativi hac est.

Nehiyün ka'idesi budur (20a) örneğinde gösterildiği üzere n (ن) harfinin kullanmamıştır. Farklı olarak vav (و) ve he (ه) sözcüklerin sonunda kullanıldığında ünsüz bir sese sahip olduğuna da dikkat çeker. *Padişah, padişahuñ* (20a), *padişaha* (20a), *padişahı* (20a). *Ev, evüñ* (20a), *eve* (20a), *evi* (20a) şeklindedir.

3.2.6 Altıncı Başlık (Karşılaştırma Eki Üzerine)

Bu başlık altınca karşılaştırma ekleri üzerinde durulmuştur. Seaman öncelikle günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılmayan -rak, -rek karşılaştırma ekinin örneklerini vererek başlamıştır. *Büyük, büyürek* (21a), *küçük, küçükrek*(20a), *hoş, hoşrak* (21a), *haber medîne içine düşdi ki peygamber hoşrakdur* (21a). *zencîrden muhkemrak* (21a). Eyü kelimesinin nadiren

karşılaştırma eki olan –rak ekini aldığını belirtir. *Eyü, eyürek* (21a). Çoğu zamanda *yeg* veya *yegrek* (21a) kullanıldığını söyler: *Dünyā devletinden ahiret devleti yegdür* (21a). Karşılaştırma, genellikle çıkma hali eki –den karakteristik ekine –rAk eki getirilerek yapıldığının unutulmaması gerektiğini söyler. *Senüñ rāyuñ benüm rāyumdan rüşenrekdür ve ma ‘külrekdür* (21a).

Ama –rak eki olmadan da kullanıldığını da ayrıca belirtir. *Tamam-ı Mışırda Zelihādan güzel hatun yoğ idi* (22a), *kendünden ‘āciz kimesne görmedüm* (22a), *benden büyük* (22a). Mukayese bazen de “daha” şekliyle oluşur. *Dağı yüksek* (22a). Ayrıca Osmanlıların sık sık Arapça mukayese şekillerini de kullandığını ifade eder. *A‘zim, āhsen, evlā, ekşer, efdal* (22a) şeklindedir. *harāmīlık eylemek gıybet eylemekden ıslah ve evlādur* (22a). Diğer bir başka şekilde, üstünlük derecesini kelimenin önüne eñ getirilerek oluşturulabileceğini söyler. *Eyü, eñ eyü* (22a), *kem, en kem* (22a), *eñ ulu pare* (22a) . Son olarak üstünlük derecesini vermek için kullanılan diğer kelimelerle ilgili örneklerini verir. *katı, gāyet, begāyet, gayetde, gāyet ile, mübalağa, mübālağa ile, hadden ziyade, had kemālde, hadden nihayetde* (22a) şeklindedir. *Katı şovuk idi* (22a), *gayet şîrîn sühan-āver idi* (22a), *‘Akl yolu gayet ile müşkil yoldur* (22a), *Qıvvat mübāhişesi had kemālde olmağın* (22a) *Şah dervîşe mübālīga en ‘ām ve şadağa virdi* (22a).

3.2.7 Yedinci Başlık (Sayı İsimleri)

Bu başlıkta Türklerin düşünce sisteminin, tıpkı Araplar gibi, iki yönlü olduğu belirtilir. Yani rakamları hem şekil olarak hem de yazı olarak kullanıldığını söyler. Ancak bazı Türk kitaplarında rakamlar ve dönem aralıkları bazen Arapça, bazen de Farsça yazıldığından, Farsça rakamlarına da öğretimde yer vermiştir. Tabloda harflerin sayı değerlerini ve sayıları sırasıyla üç dilde vermiştir; Farsça, Arapça ve Türkçe şeklinde. Bu şekilde sıraladıktan sonra harflerin sayı değerlerini en sağda şekil başlığı altında vermiştir.

Şekil 4.18. Sayıların Tanıtımı

APPELLATIO.			FIGURA.		
Persicè.	Arabicè.	Turcicè.			
Com.	Fem. Masc.	- Com.			
يَكْ	احد احدى	بِير	ا	۱	1
نَو	اثنان اثنتان	ايكى	ب	۲	2
سَة	ثلاثة ثلاث	أَرْج	ج	۳	3
چَهَار	اربعة أربع	نُورَت	ه	۴	4
پَنْج	خمسة خمس	بیش	ه	۵	5
شَش	ستة ست	أَلْدِي	و	۶	6
هَفْت	سبعة سبع	يَدِي	ز	۷	7
هَشْت	ثمانة ثمان	سَكْز	ح	۸	8
نُه	تسعة تسع	نُوقُوز	ط	۹	9
عَش	عشرة عشر	أون	ي	۱۰	10

Seaman şekil 18'de görüleceği üzere Türkçede kullanılan sayılar için örnek bir tablo vermektedir. Burada dikkati çeken Türkçe ve Farsça sayılarda eril/dişil ayırımı yapılmazken Arapça sayı örneklerinde müfredi, tesniye ve erillik/dişillik de özellikle tabloda gösterilmesidir. Yukarıdaki tabloda ayrıca sayıların Arapçada ve Osmanlı Türkçesindeki yazılışları ve ilginç bir şekilde ebced değerleri ve Latince karşılıkları verilir. Ayrıca tablonun devamında, sayıları bir milyon rakamına kadar öğretir.

Sayıların öğretiminden sonra hemen sıra sayıların anlatımına geçilir. Burada sıra sayıları, temel sayıların sonuna -İncI (نجى) şeklinde bir ek getirilerek oluşturulur. Yukarıdaki tabloya benzer bir şekilde bu kısımda da Türkçe ve Farsça sayılarda eril/dişil ayırımı yapılmazken Arapça sayı örneklerinde erillik/dişilik ayırımını yapılmıştır. Bu kitab Latince anlatımlı bir Türkçe öğretim kılavuzudur. Seaman'ın sıralaması Latince - Türkçe - Arapça ve Farsçadır. Her ne kadar bu şekilde sırlamış olsa da biz, bu çalışmayı incelemek isteyenler için anlatımı soldan

Şekil 19’da görüldüğü üzere Seaman tabloda soldan sağa doğru Farsça, Arapça, Türkçe ve Latince olarak düzenlemiştir. Ardından Farsça, Arapça, Türkçe sıra sayılarının Latince karşılıklarını vermiştir. Burada tespit edilen ilk husus sıra sayılarını öğretirken Latinize şekillerini, telaffuz ediliş biçimlerini vermemesi ve ses uyumlarını göstermemesi dikkat çekici bir husustur. Burada standart yazıya bağlı kalınıp telaffuzu göstermemesi konuyu Osmanlı imlası üzerinden anlatması sebebiyledir.

3.2.8 Sekizinci Başlık (Zamir Üzerine)

Seaman öncelikle burada zamirlerin açıklamasını vermiştir. Zamirleri kişi zamiri, işaret zamiri, ilgi zamiri ve iyelik zamiri olarak göstermiştir. İlk olarak kişi zamirlerinin açıklamasını tekil ve çoğul olarak üç ayrı tabloda göstermiştir. Tabloyu soldan sağa doğru önce çoğul sonra tekil kişi olarak ikiye ayırdıktan sonra isim hal ekleriyle bu kişi zamirlerini çekimler. İsim hal eklerinden beş tanesini verir bunlar sırasıyla; ismin yalın hali, genitif (ilgi), datif (yönelme), akkuzatif (belirtme) ve ablatif (çıkma) halidir. Burada lokatif (bulunma) ve vokatif (seslenme) hal ekleri tespit edilmemiştir. Tablonun sağından başlayarak önce tekil zamirler; ben(Nominatif), benüm (genitif), baña(datif) burada kelimenin kökündeki değişiklik Arap harfleriyle verilmesine rağmen Latinize edilmiş şekilleri verilmemiştir. *Beni* (akkuzatif), *benden* (ablatif) (30a). Sol kısımda çoğul zamirler de tekil zamirlerin çekimlenme sırasına göre *biz*, *bizüm*, *bize*, *bizi* ve *bizden* (30a) şekliyle gösterilmiştir.

İkinci şahıs tabloda aynı şekilde soldan sağa doğru çoğul ve tekil zamirler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Sağ tarafta tekil sol tarafta çoğul çekimler bulunur. Burada önemli olan husus vokatif (hitap) hali ekini almasıdır. Birinci şahıs zmirinde vokatif hal ekini almamıştır. Yine burada yönelme hali eki alan ikinci tekil şahıs zmirinin kelime kökündeki değişikliği gösterilmiştir. Tekil şahıslarda *sen*, *senüñ*, *saña*, *seni*, *ey sen*, *senden* (30a) şekliyle isim hal ekleri olarak çekimlenmiştir. İkinci çokluk şahıs zamirleri de *siz*, *sizüñ*, *size*, *sizi*, *ey siz*, *sizden* (30a) olarak çekimlenmiştir.

Üçüncü şahıs zamiri tabloda birinci şahıs zamiri çekiminde kullanılan hal eklerini alır. Burada da vokatif (hitap) hali eki yoktur. Burada dikkat edilmesi

gereken nokta üçüncü tekil şahıs zamirini tanıtırken ol şeklinde tanıtmıştır. Fakat ol şekli tabloda sadece birinci tekil şahıs zahirinde kullanılmıştır. Tablo soldan sağa doğru, çoğul ve tekil olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Sağdan sola doğru zahir çekimleri ise birinci teklik şahısta *ol, onuñ/anuñ, oña/aña, onı/anı, ondan/andan* (31a). Türkiye Türkçesinde onu olarak kullanılan yapı standart imlaya bağı kalınarak “onı” biçimde yazılmıştır. Çoğul kısımda ise tekil kısımdaki gibi ötreli bir kullanım yoktur. Üstünlü biçimleri bulunmaktadır. Şöyle ki: *anlar, anlaruñ, anlara, anları, anlardan*(31a) şeklinde sıralanmıştır. Burada standart yazı diline bağı kalınıp zahirlerin telaffuzuyla ilgili bir bilgi verilmemesinin yanı sıra zahirlerin iyelik eki alıp almayacağı ile ilgili de herhangi bir bilgi verildiği tespit edilememiştir.

Şahıs zahirlerinden hemen sonra işaret zahirlerini ele alınmıştır. Burada ufak bir açıklama yapıldıktan sonra tabloda şekilleri gösterilmiştir. Tablo sağdan sola doğru çoğul ve tekil olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci ve üçüncü tekil şahıslarda olduğu gibi burada da ismin hallerinden beş tanesinin açıklaması verilmiş olup vokatif hali ekine yer verilmemiştir. Soldan sağa doğru önce tekil zahirler; *işbu, bu, şu* (nominatif), *bunuñ, şunuñ* (genitif), *buña, şuña* (dat.), *bunı, şunı* (ak.), *bundan, şundan* (ablatif) (31a), çoğul kısımları; *bular, bunlar, şunlar* (nom.), *bularuñ, şunlaruñ* (g.), *bunlara, şunlara* (dat.), *buları, şunları* (ak.), *bunlardan, şunlardan* (abl.) (31a) şeklinde sıralanmıştır. Yine burada sadece Osmanlı alfabesiyle örnekler verilmiş olup Latinize edilmiş şekillerine rastlanılmamıştır. Aynı şekilde standart yazı diline uygun bir şekilde yazılıp bunların telaffuzlarına ve halktaki söylenişlerine dair bilgiler verilmemiştir.

Devamında Seaman relatif (ilgi) zahirlerinden bahseder. İşbu, bu, şu, kendü veya kendi ve ol zahirlerinin ilgi zamiri olduğunu söyler. Ki veya kim ile relatif (görelî, ilgi) olarak da kullanıldığını belirtir. Ancak konuşma sırasında başka bir zahirle (ifade edilmiş veya duyulmamış) de bağılantılı olduğunu okuyucularına söylemiştir. Ve ardından hal ekleriyle çekimlerini verir. Şöyle ki: *Ki anuñ, kim anuñ* (g.), *ki aña, kim aña* (dat.), *ki anı, kim anı* (ak.), *ki andan, kim andan* (abl.) ; çoğul kısımlarda ki *anlaruñ, kim anlaruñ* (g.), *ki anlara, kim anlara* (dat.), *ki anları, kim anları* (ak.), *ki anlardan, kim anlardan* (Ablatif). Ki zamiri Ol zahirinin önüne eklenerek bu şekilde çekimlenir; *evvelki, evvelkim* (32a) *anuñ ki, anuñ kim* (g.) (32a), *aña ki, ana kim* (dat.) (33a). Diğer tekil ve çoğul durumlarda da “ol”

zamirinin böyle çekimlendiğini söyler. Bazen de -ki ile -gi şeklinde yazılan ki (y ile) çoğullarda kiler (33a) şeklinde yazıldığını, bunun da relatif (görelî) gibi anlaşıldığını söyler. İma edilen somut kelime ile bir örneğini verir. *elümdeki kılıç* (33a). Bu cümlede ki zamiri /y/ sesi ile yazılarak öğretilmiştir. Yani /y/ sesi ile biten şekliyle de çekimlenebileceğini gösterir. Devamında kim kelimesinin soru zamiri olduğunu belirtir. Kim için kişilerde ne zamiri için kişi haricinde kullanılacağını belirtir. *Bu adam kimdür ki gölgede yatur* (33a). *Ya da benüm elümde ne vardur* (33a). Örneklerini verir ve nasıl çekimlendiğini gösterir.

Şekil 4.20. Ki Zamirinin Tanıtımı

Ad hunc modum inflectuntur.								
Plur.		Sing.		Plur.		Sing.		
Qua.	دَلَر	Quid.	نَ	No.	Qui.	كَمَلَر	Quis.	مَ
Quorū.	دَلَرُوْ	Cuius.	نَ	Ge.	Quorū.	كَمَلَرُوْ	Cujus.	كَمُوْ
Quibus.	دَلَرِ	Cui.	نَ	Da.	Quibus.	كَمَلَرِ	Cui.	كَمِ
Qua.	دَلَرِ	Quid.	نَ	Ac.	Quos.	كَمَلَرِ	Quem.	كَمِ
Quibus.	دَلَرِن	Quo.	نَ	Ab.	Quibus.	كَمَلَرِن	Quo.	كَمِن
				F		Posses.		

Şekil 20’de görüldüğü gibi soldan sağa doğru kim zamirinin tekil ve çoğul şekillerini verdikten sonra aynı şekilde ne soru zamirinin tekil ve çoğul şekillerinin hal ekleriyle çekimlenmiş şekillerini verir. Yine burada hal eklerinden Vok. (hitap) ve Lok. (bulunma) hal eklerinin verilmediği tespit edilmiştir. Tekil ve çoğul bölümlerinde zamir çekimlerinin de soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimlerin telaffuz şekillerinin olmadığı gözlemlenmiştir. Ne soru zamirinin tekil kısımlarda sadece iki yerde (nominatif ve akkuzatif) ünlüsünün gösterildiği görülmüş. Diğer tekil şahıs çekimlerinde ve çoğul çekimlerinin hiçbirinde ünleye rastlanılmamıştır. Ünlü hareke ile gösterilmiştir.

Seaman şahıs zamirler konusunda son olarak iyelik zamirlerini ele alır. İlk önce şahıs zamirlerinin ilgi hali eki alınmış biçimiyle çekimlemiştir. Fakat tablo

olarak vermeyip alt alta sıralamıştır. *Benüm, senüñ, anuñ, bizüm, sizüñ, anlaruñ* (34a).

-M, -Um, -mUz, -ñ, -Uñ, -ñUz, -UñUz, -I, -IArI (34a) eklerinin diğer kelimelere eklendiğini belirtir. Okuyucularına Latincedeki iyelik zamirleri gibi olduğunu söyleyerek sahiplenmeyi ifade ettiğini açıklar. Bu bilgilerden sonra zamir çekimlerinin açıklamasını örnekleriyle beraber alt alta sıralar: Birinci şahıs iyelik eki (zamir-i mütekellim denildiğini de belirtir.) –m, -Um eklenerek yapıldığını söyler. Hem birinci teklik hem de birinci çokluk kısımlarını aynı açıklamada verir. Örneklerin Latinize edilmiş şekillerinide gösterir. *Babam, adum*(34a) şeklindedir. Birinci çokluk şahıs çekimini gösterirken –z, -Uz nadiren de –mUz şekliyle olduğunu söyler. *Babamuz, adumuz, babalarumuz* (34a). Yalnız Latinize edilmiş şeklinde *babalarumuz* gibi çokluk ekini kalın sıradan okuması gerekirken ince sıradan okumuştur. Burada ek halinde gösterilen ilgi zamirlerinin yuvarlak olduğu *babalarumuz* örneğinde olduğu gibi büyük ünlü uyumuna da dikkat edilmediği tespit edilmiştir. İkinci teklik şahıslara (zamir-i hitap denildiğini ekler) Farsça kef (ك) eklenerek yapıldığını İngilizcedeki –ung şekline karşılık geldiğini söyledikten sonra tekillerde –Uñ, -İñ kullanıldığını ekler ve *Atañ, oğluñ* örneklerini verir. Çoğul şekillerde de çoğul oluşturmak için kef (ك) harfine –z veya –Uz eklenerek yapıldığını, *atanguz, oglunguz, atalerungnuz, oğullerungnuz* örnekleriyle verir. Görüldüğü gibi burada da örneklerin Latinize şekilleri verilmiş olup –IAr çok eki için damak uyumuna uymadığı tespit edilmiştir. Bir konuya da dikkat çeken Seaman bu iyelik eklerin yukarıdaki –Uñ, -ñ, -İñ ile çekimlenmiş iyelik zamiri, birinci ve ikinci şahısların üzerine gelerek ayrı bir iyelik zamiri oluşturur. *Benüm atam, benüm atamuñ* (35a), *senüñ atan, senüñ atañuñ* örneklerini verir. Burada tamlanan unsurun üzerine gelerek ayrı bir kişi için iyelik zamiri oluştuğunu gösterir.

Üçüncü tekil şahıs (zamir-i gaib denildiğini ekler) tekillerde ye (ي) sesiyle çoğullarda (ل) şekliyle kullanıldığını *ğılıç* (35a) *kilichi*, *anuñ ğılıçı* (35a) *anung kiliçi*; çoğul şekillerini *anuñ ğılıçları* (35a) *kilichleri*, *anung kilichleri*, *Anlaruñ ğılıçları* (35a) örnekleriyle açıklamıştır.

Birinci ve ikinci şahısların iyelik özelliklerine sahip isim ve sıfatların isim çekimleri gibi çekimlendiklerini belirtir. Buna karşın eklendikleri isim veya sıfat, herhangi bir değişime uğramadığını belirtir. *Baba, babam, babamuñ* (genitif) (35a), *babama* (datif) (35a) , *baban, babanuñ* (genitif) (35a) gibi. Görüldüğü üzere

iyelik ekinin üzerine gelen hal ekleri, isimlerin yalın hali ve iyelik eki almış halini değiştirmeden kelime sonuna eklenir. Yine de üçüncü şahsın özelliğine sahip olanlar, tam olarak bu şekilde çekimlenemezler. Kelime sonunda /y/ sesi ile bittiği için, y özelliği genellikle silindiği için, n (ن) sesini alırlar. İfade edilen /y/ özelliği ile söz diziminin daha iyi anlaşılmasına katkı sağladığı için bir /n/ sesi eklenir. Aşağıdaki tabloda baş sözcüğünü esas alarak üçüncü teklik şahıs iyelik eki ile hal eklerinin arasına gelen /n/ sesinin çekimi verilecektir.

Şekil 4.21. Baş İsminin Çekimi

Singul:			
Caput eorum.	أَدْرُوكُ بِأَشِي	Caput ejus.	أَدْرُوكُ بِأَشِي N.
Capitis eorum.	أَدْرُوكُ بِأَشِينُكُ	Capitis ejus.	أَدْرُوكُ بِأَشِينُكُ G.
Capiti eorum.	أَدْرُوكُ بِأَشِينَهُ	Capiti ejus.	أَدْرُوكُ بِأَشِينَهُ D.
Caput eorum.	أَدْرُوكُ بِأَشِينِي	Caput ejus.	أَدْرُوكُ بِأَشِينِي A.
O caput eorum.	يَا أَدْرُوكُ بِأَشِينِ	O caput ejus.	يَا أَدْرُوكُ بِأَشِينِ V.
Acapite eorum.	أَدْرُوكُ بِأَشِينُدُنْ	Acapi- te ejus.	أَدْرُوكُ بِأَشِينُدُنْ A.

Şekil 21’de gösterilen çekimler baş isminin çekimleridir. Seaman, baş sözcüğü üzerinden durum eklerinin iyelikli çekimlerini gösterir. Latince karşılıklarla verdiği örneklerde iyelik + durum eki almış tek sözcüğün (ör. başı) yanı sıra bunun zamir(ilgi hâli-İL) + isim(iyelik-İY) şeklinde kullanımını da verir. Soldan sağa doğru önce Latince karşılığını daha sonra baş isminin çoğul çekimlemesini, tekil çekimlemesini ve hal eklerinin karşılığını vermiştir. Tablo incelendiğinde ikiye ayrıldığı sağ tarafta bulunan şahısların tekil sol tarafta bulunan şahısların çokluk şeklinde verildiği görülür. İlgı hali ile çekiminde bulunan *anuñ* başınuñ ve *anlaruñ* başınuñ, yönelme ile çekimindeki *anuñ* ve *anlaruñ* başına, belirtme ile çekimindeki *anuñ* ve *anlaruñ* başını ya da *anuñ* ve *anlaruñ* başın, çıkma hali ile çekimindeki *anuñ* ve *anlaruñ* başından örneklerinde de görüldüğü

gibi zamir n'si kullanılmıştır. Fakat ismin yalın hali ve vokatif halinde zamir n'si tespit edilememiştir. Lokatif hali eklenmemiştir. Yukarıda biraz önce Seaman'ın bahsettiği ilgi hali dışındaki zamir n'sini kullanılan hal ekleri; yönelme, belirtme ve çıkma halidir. Bir diğer dikkate değer konu da belirtme hali ekinin düşmüş şeklinin de burada (anuñ başın) gösterilmesidir. Baş kelimesinin tekil şahıslarla çekimlenmiş şekilleri gösterildikten sonra çoğul şahıslarla çekimlenmiş şeklini de tablo halinde vermiştir. Yine sağdan sola doğru, öncelikle hal eklerinin isimleri sonrasında Osmanlı alfabesiyle ve sadece ismin yalın halinde Latince karşılığını vererek iyelik zamirlerini çoğul şahıslarda çekimlemiştir. Burada tabloyu ikiye ayırmış sağ tarafta bulunan şahıslar tekil iken tablonun solunda bulunan tarafta ise çoğul şahıslarla çekimlemiştir. Aynı şekilde çoğul şeklinin çekimlendiği tabloda da ismin yalın hali ve vokatif hali dışında genitif, datif, akkuzatif ve ablatif hal çekimlerinde zamir n'si kullanılmıştır.

Tabloyu verdikten sonra Seaman ye (ی) sesinin karakteristik özelliklerini sıralamaya devam eder ve der ki: karakteristik olan y (ی) ünlüsü silinir ve kesrenin (_) kullanıldığını söyler. Önceki paradigmadan (gösterim) farklı bir şeyde olmadığını belirtir. Yalın halde bulunan *başı* kelimesinin genitifte *başınun* ye (ی) olmadan kesreli biçimde, aynı şekilde datif *başına*, akkuzatif *başını*, ablatif *başından* (37a) şeklinde kullanmıştır.

Şekil 4.22. /y/ Sesinin Kullanımı

Acc: بِأَشْنِي & بِأَشْنِي : **Abl.** بِأَشْنَدَنْ &c. **in casu recto ra-**
riffimè excidit ut بِأَشْنِي **pro** بِأَشْنِي .

Şekil 22'de görüldüğü gibi y (ی) sesinin nadiren de olsa kullanıldığı görülür.

Tekil şahısları anlatmaya devam ederken elif (ل), vav (و), he (ه) ve ye (ی) ile biten isimlerden sonra -I (ی) sesi yerine -si (سي) sesinin kullanıldığı söyler. *Babası*, *anuñ babası*, *kapısı*, *bağçesi*, *bağçası* (37a), *anuñ bağçası* (37a), *Tañrısı*, *anuñ Tañrısı* (37a). Elif (ل) ile he (ه) sesinin değişimini bağçesi örneğinde elif ile gösterir. Fakat nasıl telaffuz edileceğini göstermez.

Devam eden paragrafta –sI ile biten bu üçüncü şahıs Babası, ilgi hali babasınũ -y (Ÿ) sesi –sI ekinde düşüp kesre ile gösterilen şekli ile- *babasınũ*, yönelme hali *babasına*, çoğul şekillerde yalın halde *babaları*, ilgi hali *babalarınũ* (37a) örneklerinde olduğu gibi vermiştir.

Yukarıdaki belirtilenlere bağlama ilgi zamirinin eklenmesiyle *benũmki* (38a), *senũnki* (38a), *anuũnki* (38a), *bizũmki*, *sizũnki*, *anlarũnki* (38a), çoğullar şekillerinde ise; *benũmkiler*, *senũnkiler*, *anuũnkiler*, *bizũmkiler*, *sizũnkiler*, *anlarũnkiler* (38a) şekliyle çekimlenmiştir. Günümüz Türkiye Türkçesinde aitlik fonksiyonuyla kullanılan +ki eki Seaman tarafından ilgi zamiri olarak (qui) verilmiştir.

Kimki (38a), yalın hali *kimki* (38a), ilgi hali *kimũnki*, *kimũnkim* (38a), yönelme hali ekli kullanımı *kimeki*, *kimekim* (38a) gibi çekimlenebilir. Burada anlatılmak istenilen “kimki” yapısının arasına bir hal eki getirilebileceğidir. *Herkim*, *herkimki* (38a), burada her ile kimin birleşiminin oluşumundan bahseder. Daha sonra yalın hal *herkim*, *herkimki* (38a), ilgi hali *herkimũn*, *herkimũnki*, *herkimũnkim* (38a), yönelme hali *herkime*, *herkimeki*, *herkimekim* (38a) örneklerini verir. Devamında *herkanķı* (39a) da yalın hali *herkanķı*, *herkanķı* (39a), genitif *herkanķı* veya *herkanķı*, *herkanķınũ* (39a) .

Her ne, her ne ki, her ne kim (39a), burada sadece ne şeklinin ünlüsünün düşebileceğini söyler. Ne zamirini harekeyle gösterirken +kim ve +ki ekinin ünlüsü düşmeden gösterilir. Yalın hali *her ne*, *her ne ki*, *her ne kim* (39a), ilgi *her neñ*, *her neñ ki*, *her neñ kim* (39a), yönelme hali *her neye*, *her neye ki*, *her neye kim* (39a) örneklerini verir. Yalın isim, ilgi hali ve yönelme hali eki verilirken diğerk herhangi bir hal ekiyle çekime rastlanılmamıştır. Burada ne zamiri ünlüsü düşmüş bir şekilde çekimlenmiştir.

3.3. Üçüncü Bölüm (Fiiller)

Bu bölümde fiiller konusu üzerinde durulmuştur.

3.3.1. Birinci Başlık (Genel Olarak Fiiller Hakkında)

Üçüncü bölüm fiilere ayrılmıştır. Burada fiillerle ilgili genel olarak olarak bilgi verilir. Seaman ilk önce fiilleri cinsiyet, tür, tarz, zaman, kişi, sayı ve çekim olarak kabul edilebileceğini, türlerine göre etken, edilgen ve nötr olarak ayrıldığını

açıklar. Sonra etken fiili açıklar. Fiil-i lâzım (40a) hareket fiili anlamına geldiğini, *itmek* (40a), *sevmek* (40a), gibi örneklerle verir. Ve bu türden esas olarak diğer türlerden, fiil türleri türetilmiştir.

Edilgen fiil ise meçhul (40a), çeşitli etkenlerden oluşan, /l/ karakteristik sesinin -mek fiilinden önce geldiğini söyler. *Sevilmek* (40a). Aynı şekilde -mak fiilinden de önce geldiğini belirtir. İnanmak fiilinden *inanılmak* (40a). -mAk ile biten etken fiilin -mAk ekinden önce elif (ل), he (ه) fetha veya vav (و) ötre'nin -mek veya -mak sonlandırmasından önce geliyorsa, edilgen fiilin karakteristik /n/ sesi araya girerek oluşturulur; *kapamak*, *kapanmak* (40a), *otlamak*, *otlanmak* (40a), *bezemek*, *bezenmek* (40a), *o kımak*, *o kınmak* (40a), *yumak*, *yunmak* (40a). *kımak* fiili için de *kınulmak*, *kınmak* (40a).

Ancak /t/ -mAk ekinden önce gelirse bazen /t/ sesi /d/ sesine dönüşebilir. *Öğretmek*, *öğredilmek* (40a), *işitmek*, *işidilmek* (40a), *etmek*, *edilmek* (40a). /y/ sesi -mek veya -mak'tan önce gelirse edilgeni çeşitli şekillerde oluşturur. *Yemek*, *yenmek*, *yenilmek* (41a), *geymek*, *geyenmek* (41a), *şaymak*, *şayılmak* (41a). Ayrıca -mAk eki /l/ sesinden önce gelirse /n/ karakteristik sesinin yardımıyla edilgen yapar. *Bilmek*, *bilinmek* (41a), *almak*, *alınmak* (41a). edilgen fiili bu şekilde açıkladıktan sonra nötr fiili ikisi arasında, ne aktif ne de pasif olarak tanımlar. *Uyumak* (41a), *olmak* (41a), *düşmek* (41a), *gitmek* (41a). Daha sonra fiili ya basit ya da birleşik olabildiğini söyler. *Açmak* (41a), *virmek*(41a) gibi basit şekillerde olabilir. Etken fiiller için farklı Arapça ve Farsça ifadelerle beraber birleşik şekilde de oluştuğunu öğretir. *Etmek*(41a), *kılmak* (41a), *eylemek* (41a), *ıtımak* (41a), *virmek* (41a). *Muhabbet itmek* (41a), *ta'lim eylemek* (41a), *namaz kılmak* (41a), *ma'zur ıtımak* (41a), *rahmet virmek* (41a), *perhiz etmek* (41a). Genellikle Türkçe kökenli iki kelimeden birleşen örnekler de mevcuttur. *Bulmak* (41a) *virmek* (41a), *bulı virmek* (41a). Birleşik fiil örnekleri devam eder. *İtmek* (42a) *bilmek* (42a), *idebilmek*, *açmak* (42a), *kımak* (42a), *aça kımak* (42a). *Almak* (42a), *kımak* (42a), *alı kımak* (42a), *diyü* (42a), *dimek* (42a), *idi* (42a), *imek* (42a), *virmek*(42a), *diyü virmek* (42a) veya *idi virmek* (42a). *Eyleyi*, *eyleyü* (42a), *eylemek* (42a), *eyleyi başlamak* (42a), *eyleyü başlamak* (42a). Bu örneklere ek olarak şu ifadeyi ekler: Okuma sırasında meydana gelen diğer bir yapı ise Türkçe bir isim ve fiilden meydana gelen şekildir. *El* (42a), *virmek* (42a), *ele virmek* (42a), *el virmek* (42a) ya da *el* (42a), *girmek* (42a), *getürmek* (42a), *ele girmek* (42a) ya da *ele getürmek* (42a)

olur. Edilgen fiiller genellikle Arapça ifadeler ile asıl fiillerden oluşur. *Olma* ya da *olunmak* (42a). Arap dilinden alınan ifade edilgen bir anlam taşıyorsa veya edilgen bir sıfat ise; Türkçe edilgen, asıl fiile *olma* (42a) eklenir. Fakat bir eylem ismi veya etkin anlamı olan bir fiil ise, o halde onu edilgen kılmak için asıl olunmak fiili kullanılır. *Meftūh olma* (42a), *feth olunma* (42a), *maḳtūl olma* (42a), *ḳatl olunma*. *Mübeddel olma* (42a), *tebdīl olunma* (43a). *Me‘mur olma* (42a), *ta‘mir olunma* (43a).

Örneklerde görüldüğü üzere Arapça meftuh ism-i meful kalıbında edilgen yapıda bir isimdir. Burada edilgen anlam taşıdığı için Türkçe kökenli olmak eylemi doğrudan kullanılır. Fakat feth gibi aktif bir isim ifade eden bir kelime geldiğinde, edilgen yapabilmek için olunmak eyleminin kullanılacağı belirtilir.

Arapçada sıfat fiile ism-i fâil denir. Ve genellikle olmak ile birleştiğini ifade eder. *Ḍarb olma* (43a), *reşd olma* (43a), bu fiilin aktif bir fiil yerine kullanılabileceğini de ifade eder. *Dāf‘i olma* (43a) *def‘ etmek* (43a), *ḥāfız olma* (43a), *ḥıfz etmek* (43a). Yani hıfz etmek etken bir fiil iken bunu edilgen hale getirebilmek için Arapçada etken fiil yerine geçen isimlere olmak fiili eklenerek fiili edilgen hale getirir. Daha sonra Farsçadan alınan sözcüklerle de edilgen fiil oluşturabileceğini gösterir. *Olma* (43a) ile *behremend olmak* (43a) veya *behredār olma* (43a), *hisse [pedir] olma* (43a), *şikeste olma* (43a), *güzide olma* (43a). İlk başlığın son konusu nötr fiillerin de Arapça, Farsça, ve diğer ifadelerden oluştuğunu belirtir. *ḥavf etmek* (43a), *şikāyet etmek* (43a), *Rüşen olma* (43a), *epsem olma* (43a) [Arap harfli imlada ebsem olarak geçer.], *oruç dutma* (43a), *and içmek* (42a).

3.3.2 İkinci Başlık (Tür ve Çeşitli Fiil Şekilleri)

Çeşitli fiiller, Türkçede aşağıdaki gibi özellik ve harflerle tanınırlar. –dUr (44a) veya /t/, /r/, /ş/, /l/, /n/ (44a) sevmek fiilinde yaygın olarak kullanılır. Tabloda soldan sağa doğru önce Osmanlı Türkçesi karşılıkları ile daha sonra Latince karşılıkları ile verilmiş. *Sevdürmek* (44a), *sevişmek* (44a), *sevinmek* (44a), *sevdürilmek* (44a), *sevişilmek* (44a), *sevindürmek* (44a), *sevdürdürmek* (44a), *sevişdürmek* (44a), *sevinişmek* (44a). Tablonun hemen altında edilgen şekliyle *sevilme* (44a) *sevidürme* (44a) şeklinde kullanıldığını belirtir. Geçişsiz fiiler mastar şeklinde iken –mak ve –mek ekinden önce –dUr eki ve /t/ ve /r/ seslerini

getirerek geçişli hale geldiğini belirtir. *Gülmek* (44a) *güldürmek* (44a), *olmak* (44a) *oldurmak* (44a), *yürmek* (44a) *yürütmek* (44a), *kaçmak* (44a) *kaçırmak* (44a). Ancak etken fiillerden ikisi de geçişli olurlar. *tapmak* (44a) *tapdurmak* (44a) *itmek* (44a) *itdirmek* (44a), *bilmek* (44a) *bildürmek* (44a), *ağlamak* (44a) *ağlatmak* (44a). Ancak –dur ekiyle yapılan geçişli fiile çoğunlukla /t/ sesinin eklenmesiyle de yapılır. *Öldürmek* (45a) *öldürtmek* (45a), neden kendümüzü *öldürtmege varuruz*(45a). Bazen geçişli bir fiile ikinci –dUr eklenmesiyle bile fiil etken halde kalabilir. *Sevdürmek* (45a) *sevdürdürmek* (45a), *öldürtmek* (45a) *öldürtdürmek* (45a). Bunun nadiren ve belirli yerlerde kullanıldığını söyler. ʾ (elif), ʰ (he) ve fethaya sahip olan fiiller –mak –mek ekinden önce ara ses olan /t/ sesini kullanırlar. *Aldamak* (45a) *aldatmak* (45a), *kınamak* (45a) *kınatmak* (45a), *ditremek* (45a), *ditretmek* (45a). Ancak –mak ve –mek ekinden hemen önce duran /t/, /s/, /ş/, /s./, /ğ/, /l/, /n/ seslerine sahip olanlar çoğunlukla geçişli olurlar.

Bu –mak ve –mek eki önceki konumu aracılığı ile iki şekilde geçişli olur. *Datmak* (46a) *datdurmak* (46a), *kesmek*(46a) *kesdürmek* (46a), *kırısmak* (46a), *kırışdurmak* (46a), *kuşmak* (46a) *kuşdurmak* (46a), *yağmak* (46a), *yağdurmak* (46a), *yelmek* (46a) *yeldürmek* (46a), *inanmak* (46a) *inandurmak* (46a). Seman, “Geçişli fiiller biçiminde kesin bir kural oluşturmak çok zor olduğu için, bu nedenle, çalışkan okuyucunun geri kalanı için Türkçe sözlüğe veya okumaya yönlendirilmesi gerekir”. Diğer bir fiil karşılıklı eylemi ve işbirliğini ifade eder. Bu –mak ve –mek ekinin önüne /ş/ sesi eklenerek yapıldığını ifade eder. Fiili tüm şekil, zaman ve kişiler aracılığıyla koruyorlar. *Sevmek* (46a) *sevileşmek* (46a), *çok zaman birbirini ile sevileşdiler* (46a). Edilgenlerin de bu kelimelerden oluştuğunu ifade eder. *Sevişmek* (46a) *sevişilmek* (46a). Bu örneklerden sonra tekrardan –mak ve –mek ekinden önce –dur eki getirilerek etken ve geçişli fiil yapılabileceğini söyler. *Sevişmek* (47a), *sevişdürmek* (47a), *ulamak* (47a) *,ulaşmak* (47a) *ulaşdurmak*(47a). Bu tür fiiller bazen Arapça kelimeler ile oluşur. ‘*Adāvet idişmek* (47a), *ahd idişmek* (47a), *ol adamlar birbirini ile ahd idişdiler* (47a). Bazı kelimeler kendi içinde sahiplik anlamı taşıyabilirler. Fiilden sonra –mAk ekinden önce /n/ sesinin eklenmesiyle oluşurlar. *İtmek*(47a), *idinmek* (47a). Burada it- eyleminde kullanılan /t/ sesi –n ekini alırken /d/ sesine dönüşmüştür. *Gāhı bir [tîremağa] Caygah idündüm* (47a). *Eger beni ħatun idünürseñ* (47a). *katı şîrîn göründi ve diledi ki taĥtgāh idene* (47a). *Begler ol yerin penāh idindiler* (48a). Kendisini

kapsayan anlamlarıyla bu formun başka şekilleri de vardır. *Çekmek* (48a) *çekinmek* (48a), *soymak* (48) *soyunmak* (48a), *oğlan dağı soyundu* (48a). *Sevmek* (48a) *sevinmek* (48a), *şah anı görüp sevindi* (48a), *ögmek* (48a) *niçün laf idüp öginürsin* (48a). Bu formdaki kelimeler başka şekiller de alır. *Sevinmek* (48a) *sevinışmek* (48a), *yünus halk geldi diyü sevinüşdiler* (48a), *sevinmek* (48a), *sevindürmek* (48a), *harāma bakmak gözi sevindirür amma gönlü harāb idüp helāk ider* (48a).

3.3.3 Üçüncü Başlık (Durum)

Doğulular arasında altı kipin bölünmesi tekrarlanmasa da; çalışkan okuyucunun daha iyi öğrenebilmesi için, (Latinler tarafından kullanılan) altı kipi sıralayabiliriz: Belirtme, Emir, İstek, Potansiyel, Şart, Mastar.

3.3.4 Dördüncü Başlık (Zaman)

O zamanlar Türk gramercileri arasında sadece üç tane zaman vardı; şimdiki zaman, geçmiş zaman, gelecek zaman. Şimdiki(praesens) zamana, hal veya şimdiki zaman denir. Tüm geçmiş zamanlar (şimdiki zamanın hikayesi, geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi) mazi (49a), geçmiş zaman (49a) denir. Gelecek zamana, gelecek zaman (49a) muzari (49a), müstakbil (49a) denir.

3.3.5 Beşinci Başlık (Sayılar ve Kişiler)

Beşinci bölümde Seaman, sayılar ve kişiler hakkında bilgi verir. Burada kısa bir açıklama yapar. Türkçede sadece iki sayı vardır: Tekil (müfred) (50a), (mücerred) (50a) ve çoğul (cem) (50a) denir. Her iki sayıda da (tekil ve çoğulu kasteder) üç kişinin olduğunu –ben, sen, o, biz, siz, onlar- gramerciler tarafından böyle adlandırıldığını söyler. Tabloda gösterimi öncelikle soldan sağa doğru Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesinde kullanılan karşılıkları verir.

Şekil 4.23. Arapça Şahıs Çekimleri

Prima Persona singularis.	نَفْسٌ مُتَكَلِّمَةٌ وَاحِدَةٌ
Prima persona pluralis.	نَفْسٌ مُتَكَلِّمَةٌ مَعَ الْغَيْرِ
Secunda persona singularis	مُفْرَدٌ مُخَاطَبٌ
Secunda persona pluralis.	جَمْعٌ مُخَاطَبٌ
Tertia persona singularis.	مُفْرَدٌ غَائِبٌ
Tertia persona pluralis.	جَمْعٌ غَائِبٌ

Şekil 23'te görüldüğü gibi soldan *nefsi mütekkellim vāhid* (50a) teklik birinci şahıs, *nefsi mütekkellim ma'-al gayr* (50a) çokluk birinci şahıs, *müfred muḥāṭib* (50a) ikinci teklik şahıs, *cem'i muḥāṭib* (50a) ikinci çokluk şahıs, *müfred ġāib* (50a) üçüncü teklik şahıs, *cem'i ġāib* (50a) üçüncü çokluk şahıstır. Görüldüğü gibi Arapçada kullanılan birinci şahıslar için mütekkellim ikinci şahıslar için muhatib üçüncü şahıslar için de gaib kullanıldığını gösterir.

3.3.6 Altıncı Başlık (Geniş Zamanda Kullanım)

Burada ilk başta mastar hakkında bilgi verir. Mastar için tüm şekil ve zamanların kökü olduğunu, -mak veya -mek ile sonlandığını söyler. Örneğin *sevmek* (50a) veya *buyurmak* (50a). Ayrıca şimdiki zamanın -mak ve -mek ekiyle sonlanmadan da oluşabileceği gösterir. -rAm, -ArAm, -virin, -veren, -rin, -erin, -UrAm, -UrUm, -vUrAm, -vUrUm, -vUrIn ekleriyle oluşur. Örneğin *sevmek* fiili *severem*(51a). Fiili hem üstün ile hem de sesli harfler kullanılarak yapılır. *Severin* (51a) de hem harekeli hem de sesli harfler kullanılarak gösterilmiştir. *Buyurmak* (51a) fiili *buyururam* (51a), *buyururum* (51a), *buyururin* (51a) şeklinde gösterilmiştir. Seaman devamında -mak veya mek'ten önce /t/ sesine sahip olan bazı fiilleri şimdiki zaman çekiminde /d/ sesine dönüştürerek oluşturur. Örneğin *itmek* (51a) -mek ekinden önce /t/ sesi kullanılırken *iderem* (51a). Diğer örnekleri ise *iderin* (51a), *gitmek* (51a) *giderem* (51a), *giderin* (51a), *ağlatmak* (51a),

ağladurun (51a), *işitmek* (51a), *işidürin* (51a). Bununla beraber başka şekillerinde olduğunu gösterir. *Datmak* (51a) *dataram* (51a) *atmak* (51a) *ataram* (51a) *atarın* (51a). Görüldüğü gibi burada /t/ sesi kendisini koruyarak şimdiki zaman ekinden önce bir değişime uğramamıştır. Burada birinci teklik şahıs ekleriyle ilgili kısa bir bilgi verir.

Şimdiki zamanın ilk kişisini oluşturmak için geçerli bir kuralın olmadığını söyler. Çünkü ekler önceki farklı yazarlara göre çeşitli şekillerde kullanıldığını belirtir. –mak ve –mek ekinden önce elif (ا), pe (پ), çe (چ), re(ر), sin (س), sad (ص), gayın (غ), kaf (ق), kef (ك), lam (ل), mim (م), he (ه), ye (ي) seslerine sahip olan fiillerin, –mAk ekini kullanmadan –çoğu zaman da isteğe bağlı olarak- şimdiki zamanın birinci teklik kişisini –rAm, –Aram, –rUm, –rIn, –ArIn, –rIn, –ArIn şekliyle kullanırlar. *Ağlamak* (52a), *ağlaram* (52a), *ıapmak* (52a), *ıaparam*(52a), *içmek* (52a), *içerin* (52a), *yazmak* (52a), *yazaram* (52a), *kesmek* (52a) *keserem* (52a), *aşmak* (52a), *aşarın* (52a), *ıoğmak* (52a), *ıoğaram* (52a), *bağmak* (52a), *bağaram*(52a), *dikmek* (52a), *dikerem* (52a), *gizlemek* (52a), *gizlerin* (52a), *ummak* (52a), *umaram* (52a), *ditremek* (52a), *ditrerem* (52a), *şaymak* (52a), *şayarın* (52a). Bunlardan bazıları şimdiki zamanın birinci şahsı için –vUrAm, –vUrUn, –vUrIn şekliyle gösterir. Örneğin *olmak* (52a) *olurum* (52a), *olurın* (52a), *bilmek* (52a), *bilürem* (52a), *almak* (52a), *aluram* (52a), *oğmak* (52a), *oğuram* (52a). Ancak –mak veya –mek ekinden önce re (ر), şin (ش) veya nun (ن) olanlar –UrAm, –vUrUm, –UrIn, gibi şekillerle, çoğunlukla şimdiki zamanın birinci şahsını oluştururlar. Örneğin *getürmek* (52a), *getürürin* (52a), *yapışmak* (52a), *yapışurum* (52a), *şatmak* (52a), *şaturam* gibi örneklerle açıklar.

3.3.7 Yedinci Başlık (Fiillerin Büzüşmesi)

Seaman burada bazı büzüşmelerin paradigmasını vermeden önce kısa bir açıklama gereği duyar. Asıl kelimenin üzerine gelen –im(ایم) ekini temel alarak kişi zamirlerinin üzerine gelen bazı eklerin farklı olarak yazıda gösterildiğini öğretmeye çalışır.

Şekil 4.24. Eklerin Büzüşmesi

Conjugatio Verbi Substantivi defectivi.

Indicativi Præsens.

<i>Ego sum.</i>	أَنَا أَمْ بِنَ أَمْ بِنِمْ & بِنِمْ & بِنِمْ & بِنِمْ & بِنِمْ & بِنِمْ	Singular:
<i>Tu es.</i>	أَنْتَ أَنْتِ أَنْتِمْ & أَنْتِمْ & أَنْتِمْ & أَنْتِمْ & أَنْتِمْ & أَنْتِمْ	
<i>Ille est.</i>	أُولَئِكَ أُولَئِكَ & أُولَئِكَ & أُولَئِكَ & أُولَئِكَ & أُولَئِكَ & أُولَئِكَ	
<i>Nos sumus.</i>	أَبْرَأَيْنَا أَبْرَأَيْنَا & أَبْرَأَيْنَا & أَبْرَأَيْنَا & أَبْرَأَيْنَا & أَبْرَأَيْنَا & أَبْرَأَيْنَا	Plural:
<i>Vos estis.</i>	أَنْتُمْ أَنْتُمْ & أَنْتُمْ & أَنْتُمْ & أَنْتُمْ & أَنْتُمْ & أَنْتُمْ	
<i>Illi sunt.</i>	أُولَئِكَ أُولَئِكَ & أُولَئِكَ & أُولَئِكَ & أُولَئِكَ & أُولَئِكَ & أُولَئِكَ	
	H 3	Omnes

Burada geniş zamanda kullanılan eklerin farklı biçimde yazıldığını, büzüştüğünü gösterir. Soldan sağa doğru önce Latince şahıs isimlerini vermiştir. Devamında Osmanlı Türkçesiyle kelimelerin üzerine gelen eklerin büzülmüş halini gösterir. Yukarıdan aşağıya doğru birinci, ikinci, üçüncü teklik ve birinci ikinci, üçüncü çokluk şahıs eklerini alt alta sıralamıştır.

Şahıs zamirleri ben, sen, o şahıs zamirlerinin geniş zaman kipinin tüm şahısları sanki tek bir seste birleşmişler gibi eklenmişlerdir. *Adamım* (54a), *âkılsın* (54a), *yegdür* (54a). Görüldüğü üzere teklik şahısların geniş zaman çekimlerinde kelime sonuna eklenen şahıs ekleri değişmeden kullanılır.

Latince de şimdiki zaman ve geniş zaman için ayrı bir kullanım olmadığından dolayı, şimdiki zamanla kastedilen çekimler geniş zaman çekimleri için de kullanılır.

Eklerin çeşitli şekillerde kullanılan yapıları için diğer zamanlarla da çekimleyerek öğretimi sürdürmeye çalışmıştır.

Şekil 4.25. -di Ekinin Çekimi

Præteritum Imperfectum Primum.	
<i>Eram.</i>	ايدوم & ايدوم & ايدوم & ايدوم & ايدوم & ايدوم
<i>Eras.</i>	ايدوتك & ايدوتك & ايدوتك & ايدوتك & ايدوتك & ايدوتك
<i>Erat.</i>	ايدو & ايدو & ايدو & ايدو & ايدو & ايدو

Şekil 25'te görüldüğü gibi geçmiş zamanın ilki olan görülen geçmiş zamanın –di ekinin soldan sağa doğru önce Latince kişi isimlerini daha sonra Osmanlı Türkçesiyle yazılmış geçmiş zamanlı şahıs çekimlerini vermiştir. Yukardan aşağıya doğru birinci, ikinci, üçüncü teklik ve birinci, ikinci, üçüncü çokluk şeklinde alt alta sıralamıştır. Bu tablodaki amaç birleşik çekimlerde kullanılan –i ek fiil yapısıyla farklı tarzlarda yazılan bu çekimini öğretmektir. *Idum, iduñ, idi, idük, idüñüz, idiler* (54a) şeklinde çekimlemiştir.

Şekil 4.26. -miş Ekinin Çekimi

<i>Eram:</i>	ايميشم & ايميشم & ايميشم & ايميشم & ايميشم & ايميشم
<i>Eras:</i>	ايميشتك & ايميشتك & ايميشتك & ايميشتك & ايميشتك & ايميشتك
<i>Erat.</i>	ايميش & ايميش & ايميش & ايميش & ايميش & ايميش

Şekil 26'da görüldüğü gibi burada da geçmiş zamanın ikinci hali görülen geçmiş zamanın çekimi verilmiştir. Yine görüldüğü gibi soldan sağa önce Latince kişi isimlerini sonra Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan büzülme şekillerini verir. Yine yukarıdan aşağıya birinci, ikinci, üçüncü teklik ve birinci, ikinci, üçüncü çokluk şahısları şeklinde alt alta sıralamıştır. Bu şekildeki çekimde, öğrenilen geçmiş zamanın birleşik çekimlerde farklı tarzlarda yazıldığını göstermektedir. *İmişim, imişsin, imişdür, imişiz, imişsiz, imişlerdür* (55a) şeklinde çekimlenmiştir.

Geçmiş zaman kipinin ardından şart kipinin açıklamasını verir. Yine soldan sağa önce Latince şart kipi sonra Osmanlı Türkçesiyle yazılmış şeklini verir. Burada da yukardan aşağıya birinci, ikinci, üçüncü teklik ve birinci, ikinci, üçüncü çokluk şahıs çekimlerini alt alta sıralar. Baş kısmına eğer yazarak verir. Tablodaki örnekler ise; *isem* (55a), *iseñ* (55a), *ise* (55a), *isek* (55a), *iseñüz*, *süñüz* (55a), ve *iseler*, *lerse* (55a) şeklinde sıralanmıştır. Burada seslerin büzüşmesini şart kipi üzerinden öğretmeye çalışır.

Şart kipinin hemen altına öğrenilen geçmiş zamanın şartı birleşik çekimini vermiştir. Tabloda soldan sağa önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları yazılmıştır. Yukarıdan aşağı birinci, ikinci, üçüncü teklik şahıs, birinci, ikinci, üçüncü çokluk şahıs şeklinde sıralanmıştır. Tabloda yukardan aşağı çekimleme ise; *imiş isem*, *imişsem* (56a), *imiş iseñ*, *imişsen* (56a), *imiş ise* (56a), *imiş isek*, *imişsek* (56a), *imiş iseñüz*, *imişseñüz* (56a), *imişler ise*, *imişlerse*, *imiş iseler* (56a).

Fakat bu şekildeki birleşik çekimde görülen geçmiş zamanın şartı birleşik çekimini anlatmamıştır. Hemen altına şart kipinin hikayesi birleşik çekimini vermiştir. Tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıklarını verir. Yukarıdan aşağı ise görülen geçmiş zamanın şartının birinci, ikinci, üçüncü teklik şahıs ve birinci, ikinci, üçüncü çokluk şahıs şeklinde sıralanmıştır. Osmanlı Türkçesi ile yazılan örnekler ise yukarıdan aşağı şöyle sıralanmıştır. *İse idüm* (56a), *ise idüñ* (56a), *ise idi* (56a), *ise idük* (56a), *ise idüñüz* (56a), *ise idiler* (56a).

Üçüncü teklik ve çokluk şahıslarda görülen geçmiş zaman ekinin ünlü sesi düz ünlüdür. Bu açıklamalardan sonra mastar eksiz diye bir başlık vererek zarf fiilere geçiş yapar. Tabloda ilk önce iken zarf fiilini verir. Mevcut olan İtalyanca ve İngilizcedeki karşılıklarını verir. Daha sonra yan tarafına Osmanlı Türkçesi ile –iken, -ken (57a) karşılıklarını verir. Geçmiş zaman anlamı taşıyan –dUk sıfat fiilinin sadece –i ek fiili ile kullanıldığında zarf fiil içerisine alır. Latince örneklerini de verir. *Ġarīb idügüm bildi* (57a) “benim yabancı olduğumu bildi”. *Haḡ te ‘ālānuñ ḡulu idügüne ikrar ḡıldı*. Sonra –ıcak, zarf fiilini bir örnekle verir. *Koca ıcak* (57a) şeklinde ıcak ekinin sadece bir örneğini vermiştir. Eski Anadolu Türkçesinde de gelecek zaman eki olarak kullanılan –IsAr ekinin de aynı fiilden (-IcAk) fiilinden türetildiğini düşünür. Fiillerin gelecek zamanın vermek için kullanıldığını ve yazı

haricinde kullanılmadığını da ayrıca belirtir. Daha sonra değil edatı ile ilgili bilgi verir. Asıl kusurlu fiilin ardından olumsuzluk yapmada kullanılır.

Şekil 4.27. Değil Edatının Çekimi

Indicativi Præfens.			
Plural:		Singular:	
<i>Non sumus.</i>	نُكَلِمُزْ	<i>Non sum.</i>	نُكَلِمُ & نُكَلِمُ
<i>Non estis.</i>	نُكَلِمُسُزْ	<i>Non es.</i>	نُكَلِمُسُ
<i>Non sunt.</i>	نُكَلِمُزْ & نُكَلِمُزْ & نُكَلِمُزْ	<i>Non est.</i>	نُكَلِمُزْ & نُكَلِمُزْ

Şekil 27’de görüldüğü gibi değil edatının geniş zaman çekimlerinde kullanılan çekimi verilmiştir. Tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları sırasıyla çoğul ve teklik olarak verilmiştir. Yukarıdan aşağıya ise birinci teklik ve çokluk şahıs, ikinci teklik ve çokluk şahıs, üçüncü teklik ve çokluk şahıs olarak sıralamıştır. Birinci şahıslar için *degilim*, *degilüz* (58a), ikinci şahıslar için *degilsin*, *degilsiz* (58a), üçüncü şahıslar için *degil*, *degildir*, *degillerdür* (58a). Bu açıklamayı verdikten sonra aşağıda görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipinin ek fiil biçimiyle çekimlenmesini verir. Devamında öğrenilen geçmiş zaman ve görülen geçmiş zamanın şartlı birleşik çekimi için de tablolar vermiştir.

Tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları sırasıyla çoğul ve teklik olarak verilmiştir. Yukarıdan aşağıya ise birinci teklik ve çokluk şahıs, ikinci teklik ve çokluk şahıs, üçüncü teklik ve çokluk şahıs olarak sıralamıştır. Burada öğrenilen geçmiş zamanın ek fiili biçiminde vermiştir. *Degil idüm*, *degil idük* (58a), *degil idüñ*, *degil idüñüz* (58a), *degil idi*, *degiller idi*, *degil idiler* (58a).

Öğrenilen geçmiş zamanın ek fiilli şekillerini ise, yine tablo halinde yukarıdan aşağıya birinci teklik ve çokluk şahıs *degil imişim*, *degil imişüz* (59a), ikinci teklik ve çokluk şahıs *degil imişsin*, *degil imişsiz* (59a), üçüncü teklik ve çokluk şahıs *degil imiş*, *degiller imiş* (59a).

Şart kipi ile çekimlemeye de yer verir. Yukarıdan aşağıya doğru birinci teklik ve çokluk şahıs *degil isem, degil isek* (59a), ikinci teklik ve çokluk şahıs *degil isen, degil iseñüz* (59a), üçüncü teklik ve çokluk şahıs eki *degil ise, degil iseler, degiller ise* (59a).

Öğrenilen geçmiş zamanın şartı birleşik çekimi ise, *degil imişsem, degil imişsek* (59a), *degil imişsen, degil imişseñüz* (59a), *degil imişse, degil imişlerise* (59a). Şart kipinin hikayesi birleşik çekimi verilmiştir. *Degil ise idüm, degil ise idük* (60a), *degil ise idüñ, degil ise idüñüz* (60a), *degil ise idi, degil ise idiler* (60a).

Bu tablolardan sonra değil yerine kullanılan “yok” ve “yoğ” şekilleri hakkında da bilgi verir. Değil edatı yerine olumsuzlamada kullanılan bu sözcüğün, hemen hemen tüm zamanlarda olumsuzlama için yok veya yog zarflarıyla da çekilebileceğine dikkat edilmelidir; özellikle teklik ve çokluk üçüncü şahıslarında. *Yoğdur* (60a), *yoğ idi, yoğ imiş* (60a), *yoğ imiş* (60a), *eger yoğ ise* (60a). Yine aynı şekilde değil edatıyla kurulan zarf fiillere de örnek verir. *Degil iken* (60a), *yoğ iken* (60a), *yoğ iken* (60a). Geçmiş zaman anlamında kullanılan –IdUk zarf fiil ekinin değil edatı ile örneğini de verir. *Degil idük* (60a), *İstanbulda degildüğün bildüm* (60a).

Zarf fiil örneklerini verdikten sonra “olmak” fiilinin çekimleri verilir. Olmak fiilinin çekimine ise sırasıyla; şimdiki zaman çekimi: soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlıca karşılıkları verilmiştir. Yine Soldan sağa doğru birinci, ikinci, üçüncü çokluk ve teklik şekilleri verilmiştir. Sağdan sola doğru teklik şahıs için *olurum* (61a), *olursun* (61a), *olur* (61a), çokluk şahıs için *olurız* (61a), *olursız* (61a), *olurlar* (61a).

Şimdiki zamanın hikayesi birleşik çekimi için Seaman, yine soldan sağa önce Latince sonra Osmanlıca karşılıklarını vermiştir. Çekimi yukarıda şimdiki zamanda gösterildiği şekliyle vermiştir. *Olur idüm* (61a), *olur idüñ* (61a), *olur idi* (61a), *olur idük* (61a), *olur idüñüz* (61a), *olur idi, olurlar idi* (61a).

Şimdiki zamanın rivayetini çekimi ise yine yukarıdaki şimdiki zaman ve şimdiki zamanın hikayesi gibi çekimlemiştir. *Olur imişim* (62a), *olur imişsin* (62a), *olur imişdür* (62a), *olur imişüz* (62a), *olur imişsiz* (62a), *olurlar imiş* (62a).

Olmak fiilinin diğer bir çekimi olan geçmiş zamanlarla çekimlerinden görülen geçmiş zaman şekli ise: soldan sağa önce Latince sonra Osmanlıca ile

şekilleri verilmiş. Sağdan sola çokluk ve teklik şahıslar verilmiştir. Yukarıdan aşağıya ise birinci teklik, ikinci teklik, üçüncü teklik, birinci çokluk, ikinci çokluk, üçüncü çokluk şahıs ekleri verilmiştir. Bunlar sırasıyla: *oldum* (62a), *oldun* (62a), *oldı* (62a), *olduğ* (62a), *oldunuz* (62a), *oldılar* (62a).

Öğrenilen geçmiş zaman çekimi ise yukarıdaki görülen geçmiş zaman çekimi şeklinde çekimlenmiştir. *Olmışım* (62a), *olmuşsin* (62a), *olmuş* (62a), *olmuşuz* (62a), *olmuşsınız* (62a), *olmuşlardur* (62a)

Hem öğrenilen geçmiş zamanın üçüncü bir versiyonunu hem de şimdiki zamanın hikayesi birleşik çekimini aynı tabloda göstermiştir. *Olur oldum* (63a), *olur oldun* (63a), *olur oldı* (63a), *olur olduğ* (63a), *olur oldunuz* (63a), *olur oldılar* (63a). Sonrasında öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekimini tabloda soldan sağa doğru önce Latince sonra Osmanlıca karşılıklarını verir. Daha sonra soldan sağa doğru çokluk ve teklik şahıslar olarak yukarıdan aşağıya doğru çekimlemiştir. *Olmış idüm* (63a), *olmuş idüñ* (63a), *olmuş idi* (63a), *olmuş idük* (63a), *olmuş idüñüz* (63a), *olmuşlar idi* (63a).

Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti birleşik çekimi ise yukarıdaki öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi gibi çekimlenmiştir. *Olmış imişim* (63a), *olmuş imişsin* (63a), *olmuş imiş* (63a), *olmuş imişsünüz* (63a), *olmuş imişsiz* (63a), *olmuş imişler* (63a).

Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekimi için –i ek fiil yerine –ol yardımcı fiil ile çekimlemiştir. *Olmış oldum* (64a), *olmuş olduñ*(64a), *olmuş oldı* (64a), *olmuş olduğ* (64a), *olmuş olduñuz* (64a), *olmuş oldılar* (64a).

Birleşik çekimlerin dördüncü şekli için görülen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekimini verir. *Oldı idüm* (64a), *oldı idüñ*, *oldı idi* (64a), *oldı idük* (64a), *oldı idüñüz* (64a), *oldı idiler* (64a).

Seaman geçmiş zamandan sonra gelecek zaman çekimlerine geçiş yapar. İlk olarak Eski Anadolu Türkçesinde de kullanılan –A istek ekiyle başlar. Bu ek Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman işleviyle de kullanılırdı (Özkan, 2013,s.139). Çekimleri şimdiki zaman ve geçmiş zamanlarda olduğu gibi tablolar halinde verir. Soldan sağa doğru önce Latince sonra Osmanlıca biçimini verir. Yukardan aşağıya birinci teklik, ikinci teklik, üçüncü teklik ve sol taraftan devam eder birinci çokluk, ikinci çokluk, üçüncü çokluk şekliyle verir. *Olayım*(64a), *olasın* (64a), *ola* (64a), *olavuz*, *olalum* (64a), *olasız* (64a), *olalar* (64a). Daha sonra yine Eski Anadolu

Türkçesinde kullanılan –IsAr ekiyle olan şekli ikinci olarak verir. Fakat bu ek 16. ve 17. yüzyılda istisna olarak karşımıza çıkar, gelecek zaman eki bu yüzyılda –acak, -ecek olmuştur (Develi, 2006: 54). Buradan hareketle diyebiliriz ki okuma yöntemi etkili olmuştur. Çünkü okuma yönteminde okuyucu, metnin anlamına varabilmek için bir yandan bilgi birikiminden yararlanabilmeli, bir yandan kültürel aktarımı bu bilgiler ışığında almalıdır. *Olisarım* (65a), *olisarsın* (65a), *olisar* (65a), *olisaruz* (65a), *olisarsız* (65a), *olisarlar* (65a).

Üçüncü yapı olarak gelecek zaman eki için: *Olacağım* (65a), *olacağsın* (65a), *olacağıdır* (65a), *olacağız* (65a), *olacağısız* (65a), *olacaklardır* (65a).

Dördüncü olarak gelecek zaman eki için şart ekiyle beraber gereklilik kipini kullanarak verir. *Olsam gerek* (65a), *olsañ gerek* (65a), *olsa gerek* (65a), *olsak gerek*(65a) burada kalın sıradan olması gereken kaf sesi yerine kef sesi kullanıştır, *olsañuz gerek* (65a), *olsalar gerek* (65a). Gelecek zaman ekinden sonra emir ekinin tablo halinde vermiştir.

Şekil 4.28. Ol Fiilinin Emir Çekimi

Imperativus.	
<i>Siz, efit.</i>	اُولُ سَنَ & سَنَ اُولُ & اُولُغُلُ & اُولُغَمِلُ
<i>Siz, efit.</i>	اُولُ اُولُسُونُ & اُولُسُونُ اُولُ

Emir şeklindeki çekimi Seaman, soldan sağa doğru önce Latince sonra Osmanlıca karşılıklarını vermiştir. Yukardan aşağıya teklik ve çokluk şahıs olarak sıralamıştır. Birinci teklik şahıs *olsan*, *sen ol*, *olğıl* (66a), ikinci teklik şahıs *ol olsun*, *ola ol* (66a), birinci çokluk şahıs *olalum biz*, *olalum* (66a), ikinci çokluk şahıs *olun siz*, *oluñuz*(66a), *anlar olsunlar*, *olsunlar* (66a). Burada dikkat edilirse üçüncü teklik şahıs ve birinci teklik şahıs için bir örnek verilmemiştir.

Seaman emir kipinden sonra ise istek kipinin çekimine de yer vermiştir. Soldan sağa doğru önce latince sonra Osmanlıca karşılıklarını verir. Yukardan aşağıya doğru *olam* (66a), *olasın* (66a), *ola* (66a), *olavuz* (66a), *olasız* (66a), *olalar* (66a) şeklinde sıralamıştır.

Şart kipinin geniş zamanda kullanımını ise yine yukarıdaki sıralama şekliyle vermiştir. Birinci teklik şahıs *olsam* (66a), *olsaň* (66aa), *olsa* (66a), *olsak* (66a), *olsaňuz* (66a), *olsalar* (66a).

İstek şeklinin hikaye birleşik çekimli şekli: önce sağdan sola Latince sonra yine Osmanlı Türkçesiyle karşılıkları verilmiştir. Birinci teklik şahıs için *ola idüm* (67a), *ola idüň* (67a), *ola idü* (67a), *ola idük* (67a), *ola idüňüz* (67a), *ola idüler* (67a).

Katmerli birleşik çekime de örnek verilmiştir. *Olmuş ola idüm* (67a), *olmuş ola idüň* (67a), *olmuş ola idi* (67a), *olmuş ola idük* (67a), *olmuş ola idüňüz* (67a), *olmuş ola idüler* (67a).

Gelecek zaman olarak yine istek ekiyle kurulan bir tablo vermiştir. Yukardan aşağıya *olam* (67a), *olasın* (67a), *ola* (67a), *olavuz* (67a), *olasız* (67a), *olalar* (67a).

İstek kipinin geniş ve gelecek zamanda kullanılan şekli için soldan sağa önce Latince sonra Osmanlıca karşılıklarını vermiştir. Yukardan aşağıya doğru sıralanmıştır. *Olam* (68a), *olasın* (68a), *ola* (68a), *olavuz* (68a), *olasız* (68a), *olalar* (68a).

Şart kipinin geçmiş zaman işleviyle çekimi ise birinci teklik şahıs için *olsam* (68a), ikinci teklik şahıs için *olsaň* (68a), *olsa* (68a), birinci çokluk şahıs *olsak* (68a), ikinci çokluk şahıs *olsaňuz* (68a), üçüncü çokluk şahıs *olsalar* (68a).

Burada dikkat edilmesi gereken husus dilek kipinin şimdiki ve gelecek zaman işlevleri ile kullanırken –A ekini kullanılması, geçmiş zaman işlevinde ise –sA ekini kullanılmasıdır.

Bir başka çekim ise geniş zamanın şartı çekimidir. Birinci teklik şahıs için *olur isem* (68a), ikinci teklik şahıs için *olur iseň* (68a), üçüncü teklik şahıs için *olur ise* (68a), birinci çokluk şahıs *olur isek* (68a), *olur iseňiz* (68a), *olurlar ise* (68a).

İstek şeklinin hikaye birleşik çekimi yukardan aşağıya *ola idüm* (69a), *ola idüň* (69a), *ola idi* (69a), *ola idük* (69a), *ola idüňüz* (69a), *ola idiler* (69a).

Görülen geçmiş zamanın şartı birleşik çekimi ise yukarıdan aşağıya *oldum ise* (69a), *olduň ise* (69a), *oldı ise* (69a), *olduk ise* (69a), *olduňuz ise* (69a), *oldılar ise* (69a).

Şart kipinin hikayesi ise yukarıdan aşağıya doğru *olsa idüm* (69a), *olsa idüñ* (69a), *olsa idi* (69a), *olsa idük* (69a), *olsa idüñüz* (69a), *olsa idiler* (69a).

Öğrenilen geçmiş zamanın şartı yukarıdan aşağıya doğru aynı şekilde sıralanmıştır. Fakat burada birleşik çekim –i ek fiili ile değil –ol yardımcı eylem ile oluşturulmuştur. *Olmış olsam* (70a), *olmuş olsañ* (70a), *olmuş olsa* (70a), *olmuş olsak* (70a), *olmuş olsañuz* (70a), *olmuş olsalar* (70a).

Görülen geçmiş zamanın katmerli çekimi ise *olmuş ola idüm* (70a), *olmuş ola idüñ* (70a), *olmuş ola idi* (70a), *olmuş ola idük* (70a), *olmuş ola idüñüz* (70a), *olmuş ola idiler* (70a).

Gelecek zaman işleviyle çekimlenen istek kipinin çekimi *olam* (70a), *olasın* (70a), *ola* (70a), *olavuz* (70a), *olasız* (70a), *olalar* (70a).

İstek kipinin gelecek zaman işleviyle diğer bir çekimine yer veren *Seman*, aşağıdaki gibi açıklamaktadır. Yine yukardan aşağıya birinci teklik şahıs olacak *olursam* (71a), *olacak olursañ* (71a), *olacak olursa* (71a), *olacak olursak* (71a), *olacak olursañuz* (71a), *olacak olurlar ise* (71a).

Seaman bu şekilde çekimleri verdikten sonra olmak fiilini temel alarak bazı gramer kurallarını tekrardan vermeye çalışır. Olmak fiilin sıfat fiil şeklini “olan” ve “olınca” örneğiyle açıklar. Geçmiş zaman işlevli sıfat fiil olarak yine “olduğ” ve “olmuş” örneğinden sonra zarf fiil şekilleri olan “olıcak”, “olısar”, “olmalı” şekliyle verir. Daha sonra zarf fiil şekillerini genişleterek vermeye devam eder. *Olur iken* (72a), *olurak* (72a), *olub* (72a), *oluban* (72a), *olmuş iken* (72a), *olmağın* (72a), *olmadın* (72a), *olmazdan evvel* (72a), *olıcağ* (72a), *olınca* (72a), *evvelden berü* (72a), *evvelden olalı* (72a), daha sonra “olduğ” sıfat fiilinin üzerine çeşitli hal ekleri getirerek zarf fiil örneklerini verir. *Olduğda* (72a), *olduKça* (72a), *olduğunca* (72a), *olduğdan soñra* (72a), *olduğum gibi* (72a), *olduğumleyin* (72a), *olduğdan beri* (73a). Bu örneklerden sonra olmak fiilinin olumsuz şekillerini çeşitli zamanlar ile çekimleyerek verir. Şimdiki zamanda olmak fiilinin olumsuzluk şekli için *olmam*, *olmazam* (73a), *olmazsın* (73a), *olmaz* (73a), *olmazuz* (73a), *olmazsız* (73a), *olmazlar* (73a).

Geniş zamanın hikayesi birleşik çekimi birinci teklik şahıs için *olmaz idüm* (74a), *olmaz idüñ* (74a), *olmaz idi* (74a), *olmaz idük* (74a), *olmaz idüñüz* (74a),

olmazlar idi (74a). Görüldüğü üzere yalnızca üçüncü çokluk şahıs eki asıl fiilden hemen sonra gelir.

Geniş zamanın rivayeti ise birinci teklik şahıs için *olmaz imişim* (74a), *olmaz imişsin* (74a), *olmaz imiş* (74a), *olmaz imişüz* (74a), *olmaz imişsiz* (74a), *olmaz imişler* (74a).

Görülen geçmiş zaman çekimi de yukardan aşağıya doğru sıralanmıştır. *Olmadum* (74a), *olmaduñ* (74a), *olmadı* (74a), *olmaduğ* (74a), *olmaduñuz* (74a), *olmadılar* (74a).

Öğrenilen geçmiş zaman çekimi de yine yukarıdan aşağıya sıralanmıştır. *Olmamışım* (74a), *olmamışsin* (74a), *olmamışdur* (74a), *olmamışuz* (74a), *olmamışsiz* (74a), *olmamışlar* (74a).

Geçmiş zaman fiil çekiminde üçüncü şekil olarak *olmaz oldum* (75a), *olmaz olduñ* (75a), *olmaz oldu* (75a), *olmaz olduğ* (75a), *olmaz olduñuz* (75a), *olmaz oldılar* (75a) şeklinde çekimlemiştir.

Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi ise birinci teklik şahıs *olmamış idüm* (75a), *olmamış idüñ* (75a), *olmamış idi* (75a), *olmamış idük* (75a), *olmamış idüñüz* (75a), *olmamış idiler* (75a).

Öğrenilen geçmiş zamanın değil edatıyla beraber kullanımı ise birinci teklik şahıs için *olmuş değil idüm* (75a), *olmuş değil idüñ* (75a), *olmuş değil idi* (75a), *olmuş değil idük* (75a), *olmuş değil idüñüz* (75a), *olmuş değil idiler* (75a).

Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti için *olmamış imişim* (76a), *olmamış imişsin* (76a), *olmamış imişdür* (76a), *olmamış imişüz* (76a), *olmamış imişsiz* (76a), *olmamış imişlerdür* (76a).

Öğrenilen geçmiş zamanın rivayetinın değil edatı ile birlikte kullanımı da verilmiştir. *Olmüş değil imişim* (76a), *olmüş değil imişsin* (76a), *olmüş değil imişdür* (76a), *olmüş değil imişüz* (76a), *olmüş değil imişsiz* (76a), *olmüş değil imişler*.

Olmak fiilinin olumsuzluk biçimiyle oluşturulan diğer bir birleşik çekim ise öğrenilen geçmiş zamanın hikayesidir. Burada da ol- yardımcı eylem ile çekimlenmiştir. Birinci teklik şahıs için *olmamış oldum* (76a), *olmamış olduñ* (76a), *olmamış oldu* (76a), *olmamış olduğ* (76a), *olmamış olduñuz* (76a), *olmamış oldılar* (76a).

Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekimini ise şu şekildedir: *Olmış olmadum* (77a), *olmuş olmaduñ* (77a), *olmuş olmadı* (76a), *olmuş olmaduk* (77a), *olmuş olmaduñuz* (77a), *olmuş olmadılar* (77a).

Hemen devamında gelecek zamanın olumsuz olarak çekimlendiği tabloları vermiştir. İlk olarak gelecek zaman işlevinde kullanılan –A istek ekinin çekimini vermekle başlar. Yukarıdan aşağıya birinci teklik şahıs için *olmayım* (77a), *olmayasın* (77a), *olmaya* (77a), *olmayavuz*, *olmayalum* (77a), *olmayasız* (77a), *olmayalar* (77a).

Devamında Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan bir ek olan –IsAr gelecek zaman ekinin olumsuz şekliyle çekimlemiştir. Birinci teklik şahıs olmayısamım (77a), *olmayısarsın* (77a), *olmayısar* (77a), *olmayısaruz* (77a), *olmayısarsız* (77a), *olmayısarlar* (77a).

Daha sonra –AcAk ekiyle olan gelecek zamanın olumsuzunu çekimlenmiştir. Birinci teklik şahıs *olmayacağım* (78a), *olmayacağsın* (78a), *olmayacağdur*, (78a), *olmayacağuz* (78a), *olmayacağsız* (78a), *olmayacağlardır* (78a).

Dördüncü şekil olarak şart ekini gerek edatı ile kullanarak gelecek zaman işleviyle verir. Birinci teklik şahıs *olmazsam gerek* (78a), *olmazsañ gerek* (78a), *olmazsa gerek* (78a), *olmazsak gerek* (78a), *olmazsañuz gerek* (78a), *olmazsalar gerek* (78a).

Bu şekilde açıkladıktan sonra emir kipinin çekimlenmiş tablosunu verir. Yine aynı şekilde birinci teklik şahıs kullanılmamış. İkinci teklik şahıs *olmasan* (78a), üçüncü teklik şahıs *olmaya ol*, *olmasun* (78a), birinci çokluk şahıs *olmayalum* (78a), ikinci çokluk şahıs *olmañ siz*, *olmañuz* (78a), *anlar olmasunlar* (78a). Birinci teklik şahıs için bir çekimleme tespit edilememiştir.

Olmak fiilinin istek kipi ile çekimi aşağıdaki gibidir.

Şekil 4.29. Ol Fiilinin Olumsuz Çekimi

Præterens.			
Plural:		Singular:	
<i>Non sumus,</i> <i>seu, non pos-</i> <i>sumus esse,</i> <i>&c.</i>	<i>أُولَيْمَزُوزْ</i> <i>أُولَيْمَزُفِيْزْ</i> <i>أُولَيْمَزُفِيْزْ</i>	<i>Non sum,</i> <i>seu, non pos-</i> <i>sum esse, &c.</i>	<i>أُولَيْمَازْ</i> <i>أُولَيْمَزُفِيْزْ</i> <i>أُولَيْمَزْ</i>

Şekil 29'da de görüldüğü gibi önce Latince karşılığı daha sonra Osmanlıca karşılığı verilmiştir. Yukarıdan aşağıya ise birinci teklik şahıs için *olımam* (79a), *olalmazsın* (79a), *olmaz* (79a), *olalmazuz* (79a), *olmazsınız* (79a), *olmazlar* (79a).

Daha sonra olı- fiilinin geniş zamanın hikayesi birleşik çekimini verir. *Olmaz idüm* (79a), *olmaz idüñ* (79a), *olmaz idi* (79a), *olmaz idük* (79a), *olmaz idüñüz* (79a), *olmaz idiler* (79a).

Görülen geçmiş zamanı da aynı şekilde çekimlemiştir. *Olmadum* (80a), *olmaduñ* (80a), *olmadı* (80a), *olmaduğ* (80a), *olmaduñuz* (80a), *olmadılar* (80a).

Olıma- fiilinin Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi şeklinde olan birleşik çekimi de verilmiştir. Birinci teklik şahıs *olımamış idüm* (80a), *olımamış idüñ* (80a), *olımamış idi* (80a), *olımamış idük* (80a), *olımamış idüñüz* (80a), *olımamış idiler* (80a).

Olıma- fiilinin gelecek zaman çekimlerinden ilki –A istek ekinin gelecek zaman işleviyle kullanılışı şeklindeki çekimi verilmiştir.

Şekil 4.30. Ol Fiilinin Gelecek Zaman Çekimi

Latince	Osmanlı Türkçesi
<i>Non fuerim, seu, non poterimus esse.</i>	اولیما اولیمایم اولیمایم اولیمایم
<i>Non fuero, seu, non potero esse.</i>	اولیما اولیمایم اولیمایم اولیمایم

Şekil 30'da da görüldüğü üzere olma- fiilinin üzerine gelen gelecek zaman eki yukarıdan aşağıya birinci teklik şahıs *olmayım* (80a), *olmayasın* (80a), *olmaya* (80a), *olmayavuz* (80a), *olmayasız* (80a), *olmayalar* (80a).

İstek kipi için ol- fiilin üzerine gelen çekim şu şekildedir. Soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Yukardan aşağıya doğru sıralanmıştır. *Olmayam* (81a), *olmayasın* (81a), *olmaya* (81a), *olmayavuz* (81a), *olmayasız* (81a), *olmayalar* (81a),

Ol- fiilinin şimdiki zamanın şartını iki şekilde gösterir. Birinci şekilde soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Yukardan aşağıya doğru birinci teklik şahıs için *olmazsam* (81a), ikinci teklik şahıs *olmazsañ* (81a), üçüncü teklik şahıs *olmazsa* (81a), birinci çokluk şahıs *olmazsañ* (81a), ikinci çokluk şahıs *olmazsañuz* (81a), üçüncü çokluk şahıs *olmazlarsa* (81a).

İkinci şekilde ise soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Yukardan aşağıya doğru birinci teklik şahıs için *olmaz isem* (81a), ikinci teklik şahıs *olmaz iseñ* (81a), üçüncü teklik şahıs *olmaz ise* (81a), birinci çokluk şahıs *olmaz isek* (81a), ikinci çokluk şahıs *olmaz iseñiz* (81a), üçüncü çokluk şahıs *olmazlar ise* (81a).

Ol- fiilinin istek kipinin hikayesi soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Yukardan aşağıya doğru çekimler ise birinci teklik şahıs için *olmaya idüm* (82a), ikinci teklik şahıs *olmaya idüñ* (82a), üçüncü teklik şahıs *olmaya idi* (82a), birinci çokluk şahıs *olmaya idük*

(82a), ikinci çokluk şahıs *olmaya idüñüz* (82a), üçüncü çokluk şahıs *olmaya idiler* (82a).

Ol- fiilinin görülen geçmiş zamanın şartı çekimi önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Fiil çekimi yukardan aşağıya doğru birinci teklik şahıs için *olmadum ise* (82a), ikinci teklik şahıs *olmaduñ ise* (82a), üçüncü teklik şahıs *olmadı ise* (82a), birinci çokluk şahıs *olmaduğ ise* (82a), ikinci çokluk şahıs *olmaduñuz ise* (82a), üçüncü çokluk şahıs *olmadılar ise* (82a) şeklindedir.

Katmerli birleşik çekimlerinin bugün sadece hikayenin şartı ve rivayetin şartı vardır (Ergin, 2013: 328). Katmerli şekilde hikaye ve rivayet şekli yok, sadece şart şekli vardır. Fakat eski Anadolu Türkçesinde özellikle ilk metinlerde hikaye şekli vardır. Genel olarak üçlü bir şekilde bulunan katmerli çekim Eski Anadolu Türkçesinde dördüzlü şekillerde de bulunabilir. Özellikle bu dörtlü şekiller EAT’de bir süre ağzı özelliği olarak yer almış olmalı ki daha sonra standart imlada artık görülmemektedir (Korkmaz, 2014: 681). Bu çalışmada katmerli birleşik çekim yapılarının görülmesi 17. yüzyıl standart imlada yaygın olarak kullanılmamakla beraber “gramer-tercüme” metodunun etkisiyle daha önceki metinlerden alınan şekillerin buraya aktarılmasıdır. Ol- fiilinin katmerli birleşik çekimlerinden geniş zamanın şartının hikayesi çekimi soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları, daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Yukardan aşağıya doğru birinci teklik şahıs için *olmazsa idüm* (82a), ikinci teklik şahıs *olmazsa idüñ* (82a), üçüncü teklik şahıs *olmazsa idi* (82a), birinci çokluk şahıs *olmazsa idük* (82a), ikinci çokluk şahıs *olmazsa idüñüz* (82a), üçüncü çokluk şahıs *olmazsa idiler* (82a) şeklindedir.

Şart kipini gelecek zaman işleviyle çekimi soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları, daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Yukarıdan aşağıya doğru birinci teklik şahıs için *olmayacak olursam* (83a), ikinci teklik şahıs *olmayacak olursan* (83a), üçüncü teklik şahıs *olmayacak olursa* (83a), birinci çokluk şahıs *olmayacak olursan* (83a), ikinci çokluk şahıs *olmayacak olursañuz* (83a), üçüncü çokluk şahıs *olmayacak olurlarsa* (83a) şeklindedir.

Seaman “olmak” fiilini bu şekilde çekimledikten sonra fiilinin olumsuz şekli olan “olmamak” fiilinin de çeşitli kullanımlarını tablolar halinde tekrardan göstermiştir.

Fiilin gösterimini, ilk olarak (olmamak) fiilinin üzerine gelen fiilimsi eklerini vermekle başlamıştır.

Yalın hali olarak olmamak (83a), sıfat fiil eki *olmayan*, *olmayıcı* (83a), geçmiş zaman işlevinde kullanılan sıfat fiil *olmaduḡ* (83a), *olmaduḡ* (83a), olmamış (83a), gelecek zaman işleviyle kullanılan *olmayacak*, *olmayısar* (84a), zarf fiil şeklinde kullanılan *olmaz iken*, *olmayuraḡ*, *olmayub*, *olmayuban*, *olmamış iken* (84a) şeklinde vermiştir. Bu sözcüğün diğer şekillerini ise tablo halinde Latince karşılıkları verilmeden sadece Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Fiilin olumlu şekillerini sola olumsuz şekillerini sağda vermiştir. Soldan sağa doğru olumlu fiil için olmaḡın, olumsuz fiil için olmamaḡın (84a), olıcaḡ, olmayıcaḡ (84a), *olduḡda*, *olmaduḡda* (84a); *olduḡça*, *olmaduḡça* (84a), *olduḡumca*, *olmaduḡumça* (84a), *olduḡtan* sonra, *olmaduḡdan* sonra (85a), *olduḡum gibi*, *olmaduḡum gibi* (85), *olduḡumlayın*, *olmaduḡumlayın* (85a) şeklindedir.

Devamında Seman Türkçede çok sık olarak edilgen yapıda fiiller oluşturmak için Arapça kelimelerle beraber kullanılan “olunmak” fiilinin de olumlu ve olumsuz şekillerini verir. Örneklerin Latince karşılıklarını verilmeden sadece Osmanlı Türkçesi karşılıklarını vererek fiilin nasıl çekimlendiğini de göstermiştir. Soldan sağa doğru önce “olunmak” fiilinin olumsuz karşılıklarını daha sonra olumlu karşılıklarını verir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru Latince karşılıkları verilerek sıralanmıştır.

Geniş zaman olumsuz çekimi için olunmazam, olunmam, olumlu çekimi için *olunuram* (85a), geniş zamanın hikayesi *olunmaz idim*, *olunur idi* (85a), geniş zamanın rivayeti *olunmaz imişim*, *olunur imişim* (85a), görülen geçmiş zaman *olunmadum*, *olundum* (85a), öğrenilen *olunmamışım*, *olunmuşım* (85a), öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi *olunmamış idim*, *olunmuş değil idim*, *olunmuş idim* (85a), öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti *olunmamış imişim*, *olunmuş değil imişim*, *olunmuş imişim* (86a), gelecek zaman *olunmayım*, *olunayım* (86a), *olunmayacağım*, *olunacağım* (86a), *olunmayısarım*, *olunısarım* (86a), *olunmasam gerek*, *olunmazam gerek*, *olunsam gerek* (86a) şekilleriyle gösterilmiştir.

Olunmak fiilinin istek çekimi devamında tablo halinde verilmiştir. Örneklerin Latince karşılıkları verilmeden sadece Osmanlı Türkçesi karşılıkları

verilmiştir. Soldan sağa doğru önce olumsuz karşılıklarını daha sonra olumlu karşılıklarını verir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır.

Geniş zamanın olumsuz çekimi için *olunmayam*, olumlu çekimi için *olunam* (86a), geniş zamanın şartı çekimi *olunmazsam*, *olunsam*, *olunmaz isem*, *olunursam* (86a), istek kipinin hikayesi çekimi *olunmaya idüm*, *oluna idüm* (86a), görülen geçmiş zamanın şartı *olunmadum ise*, *olundum ise* (86a), şart kipinin hikayesi *olunmasa idüm*, *olunsa idüm* (86a) öğrenilen geçmiş zaman isteğinin hikayesi *olunmamış ola idüm*, *olunmuş ola idüm* (86a).

Gelecek zaman çekimi için de *olunmayam*, *olunam*, (87a), *olunmayacak olursam*, *olunacak olursam* (87a).

“olunmak” fiili fiilimsi ekleri ile tabloda gösterilmiştir. Burada da örneklerin Latince karşılıkları verilmeden sadece Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiş. Soldan sağa doğru önce olumsuz karşılıkları daha sonra olumlu karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır.

Fiilin master biçiminin olumsuz *olunmamağ*, olumlu biçimi *olunmağ* (87a), sıfat fiil halinde kullanımı *olunmayan*, *olunan* (87a), *olunmayıcı*, *olunıcı* (87a), geçmiş zaman işleviyle kullanımı *olunmaduğ*, *olunduğ* (87a), *olunmamış*, *olunmuş* (87a), gelecek zaman işleviyle kullanımı *olunmayacak*, *olunacak* (87a), *olunmayısar*, *olunısar* (87a), zarf fiil kullanımı *olunmaz iken*, *olunur iken* (87a), *olunmayub*, *olunub* (87a), *olunmayuban*, *olunuban* (87a), *olunmamış iken*, *olunmuş iken* (87a), *olunmamağınca*, *olunmağınca* (88a), *olunmayıcak*, *olunıcak* (88a), *olunmayınca*, *olunınca* (88a), *olunmaduğda*, *olunduğda* (88a), *olunmaduğça*, *olunduğça* (88a), *olunmaduğdan soñra*, *olunduğtan soñra* (88a), *olunmaduğum gibi*, *olunduğum gibi* (88a), *olunmaduğumlayın*, *olunduğumlayın* (88a), *olunmaduğdan beri*, *olunduğtan beri* (88a), *olunmadın* (88a), *olunmazdan evvel* (88a), *olunalı* (88a), *olunadan beri* (88a) şeklinde verilmiştir.

Bu tablonun altına not düşen Seaman, fiillerin master şekillerinde hem –mek ekinin hem de –mak ekinin iki şekilde yazıldığını söyler. Sevmek ve anlamak fiillerini vererek örneklendirir. “Sevmek” , “gelmek” ve “anlamak” fiillerini vererek sıfat fiil ekinin eklenmiş şekillerini gösterir. *Seven* (89a), *gelen* (89a) ve *añlanan* (89a), geçmiş zaman işleviyle kullanılan –dUk sıfat fiil ekini de sevdük (89a), *añladuğ* (89a) örnekleriyle gösterir. Gelecek zaman için *sevecek* (89a),

añlayacaķ (90a), zarf fiil için *sevmegin* (90a), *añlamağın* (90a), *sevicek* (90a), *añlayıcaķ* (90a) örneklerini verir. Daha sonra geçmiş zaman işleviyle kullanılan *sevdük*(90a) örneğindeki sıfat fiil ekinin üzerine çeşitli ekler getirerek onları zarf fiil ekine çevirir. *Sevdükde* (90a), *añladuķda* (90a), *sevdükçe* (90a), *sevdükden soñra* (90a), *añladuķdan soñra* (90a), *sevdüğüm gibi* (90a), *añladuğum gibi* (90a), *sevdükleyin* (90a), *añladuķlayın* (90a) örneklerini vermiştir.

Bu bölümde “sevmek” kelimesinin çekimine geçilmiştir. Öncelikle şimdiki zaman çekimine yer verilmiş. Soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimlemeler yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *severem* (90a), ikinci teklik şahıs *seversin* (90a), üçüncü teklik şahıs *sever* (90a), birinci çokluk şahıs *severüz* (90a), ikinci çokluk şahıs *seversiz* (90a), üçüncü çokluk şahıs *severler* (90a) şeklinde verilmiştir.

Geniş zamanın hikayesi birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları ile verilmiştir. Çekimlemeler yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sever idüm* (91a), ikinci teklik şahıs *sever idüñ* (91a), üçüncü teklik şahıs *sever idi* (91a), birinci çokluk şahıs *sever idük* (91a), ikinci çokluk şahıs *sever idüñüz* (91a), üçüncü çokluk şahıs *sever idiler* (91a) şeklinde verilmiştir.

Geniş zamanın rivayeti çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimlemeler yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sever imişim* (91a), ikinci teklik şahıs *sever imişsin* (91a), üçüncü teklik şahıs *sever imiş* (91a), birinci çokluk şahıs *sever imişüz* (91a), ikinci çokluk şahıs *sever imişsiz* (91a), üçüncü çokluk şahıs *sever imişler* (91a) şeklinde verilmiştir.

Görülen geçmiş zaman çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimlemeler ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevdüm* (92a), ikinci teklik şahıs *sevdüñ* (92a), üçüncü teklik şahıs *sevdi* (92a), birinci çokluk şahıs *sevdük* (92a), ikinci çokluk şahıs *sevdüñüz* (92a), üçüncü çokluk şahıs *sevdiler* (92a) şeklinde verilmiştir.

Öğrenilen geçmiş zaman çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmişim* (92a), ikinci teklik şahıs *sevmişsin* (92a), üçüncü teklik şahıs *sevmiş, sevmişdür* (92a), birinci çokluk şahıs *sevmişüz* (92a), ikinci çokluk şahıs *sevmişsiz* (92a), üçüncü çokluk şahıs *sevmişler* (92a) şeklinde verilmiştir.

Yukarıda –i ek fiili ile kurulan birleşik çekimin ardından ol- yardımcı fiil ile kurulan birleşik çekiminin tablosu da soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sever oldum* (93a), ikinci teklik şahıs *sever olduñ* (93a), üçüncü teklik şahıs *sever oldı* (93a), birinci çokluk şahıs *sever olduķ* (93a), ikinci çokluk şahıs *sever olduñuz* (93a), üçüncü çokluk şahıs *sever oldılar* (93a) şeklinde verilmiştir.

Sevmek fiilinin öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs eki *sevmiş idüm* (93a), ikinci teklik şahıs *sevmiş idüñ* (93a), üçüncü teklik şahıs *sevmiş idi* (93a), birinci çokluk şahıs *sevmiş idük* (93a), ikinci çokluk şahıs *sevmiş idüñüz* (93a), üçüncü çokluk şahıs *sevmişler idi* (93a) şeklinde verilmiştir.

Görülen geçmiş zamanın rivayeti birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılığı daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmiş imişim* (94a), ikinci teklik şahıs *sevmiş imişsin* (94a), üçüncü teklik şahıs *sevmiş imişdür* (94a), birinci çokluk şahıs *sevmiş imişüz* (94a), ikinci çokluk şahıs *sevmiş imişsiz* (94a), üçüncü çokluk şahıs *sevmiş imişler* (94a) şeklinde verilmiştir.

Sevmek fiilini –i ek fiili ile verdikten sonra ol- yardımcı fiil çekimiyle de tabloda göstermiştir. Soldan sağa doğru önce Latince karşılıklarını daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıklarını vermiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Bu çekimde öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekimi yer alır. Birinci teklik şahıs için *sevmiş oldum* (94a), ikinci teklik şahıs *sevmiş olduñ* (94a), üçüncü teklik şahıs *sevmiş oldı* (94a), birinci çokluk şahıs *sevmiş olduķ* (94a),

ikinci çokluk şahıs *sevmiş olduñuz* (94a), üçüncü çokluk şahıs *sevmiş oldılar* (94a) şeklinde verilmiştir.

Görülen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevdüm idi* (95a), ikinci teklik şahıs *sevdüñ idi* (95a), üçüncü teklik şahıs *sevdi idi* (95a), birinci çokluk şahıs *sevdük idi* (95a), ikinci çokluk şahıs *sevdüñüz idi* (95a), üçüncü çokluk şahıs *sevdiler idi* (95a) şeklinde verilmiştir.

Sevmek fiili ile gelecek zaman çekimlerinden ilki tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Burada istek kipinin gelecek zama işleviyle kullanılan çekimi yer alır. Birinci teklik şahıs için *seveyim* (95a), ikinci teklik şahıs *sevesin* (95a), üçüncü teklik şahıs *seve* (95a), birinci çokluk şahıs *sevevüz*, *sevelüm* (95a), ikinci çokluk şahıs *sevesiz* (95a), üçüncü çokluk şahıs *seveler* (95a) şeklinde verilmiştir.

Sevmek fiili ile gelecek zaman çekimlerinden ikinci tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *seviserin* (96a), ikinci teklik şahıs *sevisersin* (96a), üçüncü teklik şahıs *seviserdür* (96a), birinci çokluk şahıs *seviserüz* (96a), ikinci çokluk şahıs *sevisersiz* (96a), üçüncü çokluk şahıs *seviserler* (96a) şeklinde verilmiştir.

Sevmek fiilinin gelecek zaman çekimlerinden üçüncü tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevecegim* (96a), ikinci teklik şahıs *seveceksin* (96a), üçüncü teklik şahıs *sevecekdür* (96a), birinci çokluk şahıs *sevecegüz* (96a), ikinci çokluk şahıs *seveceksiz* (96a), üçüncü çokluk şahıs *seveceklerdür* (96a) şeklinde verilmiştir.

Sevmek fiilinin gelecek zaman çekimlerinden dördüncü tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Burada da şart ekinin geleceğe yönelik temenni fonksiyonuyla gerek edatı ile çekimine yer verilmiştir. Birinci teklik şahıs için *sevsem gerek* (97a), ikinci teklik şahıs *sevseñ gerek* (97a),

üçüncü teklik şahıs *sevse gerek* (97a), birinci çokluk şahıs *sevsek gerek* (97a), ikinci çokluk şahıs *sevseñüz gerek* (97a), üçüncü çokluk şahıs *sevseler gerek* (97a) şeklinde verilmiştir.

Sevmek fiilinin emir kipindeki çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için herhangi bir çekime rastlanılmamıştır. İkinci teklik şahıs için *sevsen, sevgil* (97a), üçüncü teklik şahıs *sevsün, ol sevsün* (97a), birinci çokluk şahıs *sevelüm* (97a), ikinci çokluk şahıs *seviñsiz* (97a), üçüncü çokluk şahıs anlar *sevsünler* (97a) şeklinde verilmiştir.

Sevmek fiilinin istek kipi çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevem* (98a), ikinci teklik şahıs *sevesin* (98a), üçüncü teklik şahıs *seve* (98a), birinci çokluk şahıs *sevevüz* (98a), ikinci çokluk şahıs *sevesiz* (98a), üçüncü çokluk şahıs *seveler* (98a) şeklinde verilmiştir.

Şart kipinin çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevsem* (99a), ikinci teklik şahıs *sevseñ* (99a), üçüncü teklik şahıs *sevse* (99a), birinci çokluk şahıs *sevsek* (99a), ikinci çokluk şahıs *sevseñüz* (99a), üçüncü çokluk şahıs *sevseler* (99a) şeklinde verilmiştir.

Geniş zamanın şartı birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sever isem* (99a), ikinci teklik şahıs *sever iseñ* (99a), üçüncü teklik şahıs *sever ise* (99a), birinci çokluk şahıs *sever isek* (99a), ikinci çokluk şahıs *sever iseñüz* (99a), üçüncü çokluk şahıs *severler ise* (99a) şeklinde verilmiştir.

Geniş zamanın şartı birleşik çekimi bu sefer –i ek fiili yerine ol- yardımcı fiili ile de örneklendirmiştir. Tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sever olsam* (100a), ikinci

teklik şahıs *sever olsañ* (100a), üçüncü teklik şahıs *sever olsa* (100a), birinci çokluk şahıs *sever olsak* (100a), ikinci çokluk şahıs *sever olsañuz* (100a), üçüncü çokluk şahıs *sever olsalar* (100a) şeklinde verilmiştir.

İstek kipinin hikayesi şeklindeki birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *seve idüm* (100a), ikinci teklik şahıs için *seve idük* (100a), üçüncü teklik şahıs için *seve idi* (100a), birinci çokluk şahıs *seve idük* (100a), ikinci çokluk şahıs *seve idüñüz* (100a), üçüncü çokluk şahıs *seve idiler* (100a) şeklinde verilmiştir.

Görülen geçmiş zamanın şartı birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevdüm ise* (101a), ikinci teklik şahıs *sevdüñ ise* (101a), üçüncü teklik şahıs *sevdi ise* (101a), birinci çokluk şahıs *sevdük ise* (101a), ikinci teklik şahıs *sevdüñüz ise* (101a), üçüncü teklik şahıs *sevdiler ise* (101a) şeklinde verilmiştir.

Sevmek fiilinin öğrenilen geçmiş zamanın isteği çekiminin az kullanıldığını belirtir. Tabloda gösterimi ise soldan sağa doğru önce Latince karşılıklarını daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıklarını vermiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmiş olam* (101a), ikinci teklik şahıs *sevmiş olasın* (101a), üçüncü teklik şahıs *sevmiş ola* (101a), birinci çokluk şahıs *sevmiş olavuz* (101a), ikinci çokluk şahıs *sevmiş olasız* (101a), üçüncü çokluk şahıs *sevmiş olalar* (101a) şeklinde verilmiştir.

Sevmek fiilinin şart kipinin hikayesi birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevse idüm* (102a), ikinci, teklik şahıs *sevse idük* (102a), üçüncü teklik şahıs *sevse idü* (102a), birinci çokluk şahıs *sevse idük* (102a), ikinci çokluk şahıs *sevse idüñüz* (102a), üçüncü çokluk şahıs *sevse idiler* (102a), şeklinde sıralanmıştır.

Sevmek fiilinin gelecek zamanın şartı birleşik çekimini ol- yardımcı fiil ile karşılamıştır. Tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevecek olursam* (102a), ikinci teklik şahıs

sevecek olursañ (102a), üçüncü teklik şahıs *sevecek olursa ise* (102a), birinci çokluk şahıs *sevecek olursak* (102a), ikinci çokluk şahıs *sevecek olursañuz* (102a), üçüncü çokluk şahıs *sevecek olur ise* (102a),

Burada dikkat ettiği nokta eğer kelimesinin çok sık kullanılmadığıdır. Fakat dilek kipi anlamında kullanıldığında neyin anlaşılması gerektiğini ayrıca belirtir. *Ne var sen devlette ulu iseñ ben yaşda uluyın* (103a) örneğiyle açıklar.

Bir başka çekime geçen Seaman, sevmek fiilini çeşitli hal ekleriyle nasıl kullanıldığını örnekleri ile gösterir. Sevmek fiilinin ilgi hali için *sevmegüñ* (103a), oturmak fiilinin ilgi hali için *oturmaguñ* (103a). Aynı fiilin belirtme hali için *sevmegi* (103a), iyelik hali için sevmek fiilindeki -meki yapısının -mesi yapısına döndüğünü söyler. *Sevmesi* (103a).

-mAk mastar ekinin belirtme halinde kullanılabilmesi için -mAk ekinin -mAgı şekline dönüştüğünü söyler. Ayrıca -mağı şeklinin de -mAsı şeklinde kullanımı olduğunu da örneklerinde verir. *Almağ* (103a) fiilinin belirtme hali kullanımı için *almağı* (103a) veya *alması* (103a), *ölmek* (103a), *ölmesi* (103a) *olmağ* (103a), *olması* (103a) şeklinde verilmiştir.

Daha sonra sevmek fiilinin sıfat fiil şeklinde kullanımı için çeşitli açıklamalar ile birlikte örnekler vermiştir. Burada ilk önce sevmek fiilinin sıfat fiil şeklinde kullanımlarından bir tanesi *seven* (104a) örneğini *sever* (104a) şeklinde kullanılabileceğini söyler. Bununla ilgili farklı fiiller üzerinden örnek cümleler verir. *Eyitdi ki behrām eylik bilür kişi degüldür* (104a). Burada bilen şeklinde kullanılan fiilin bilür şeklinde de kullanıldığını örnek cümlesiyle gösterir. Diğer bir örnek cümlesi ise *toğurur ‘avret almağ* (104a) cümlesini *‘avret bulunur nesne amma oğul kıanda ele girür* (104a) cümlesiyle açıklar. Diğer bir sıfat fiil örneğini *seveci* (104a), *şer‘-i şerife ri‘ayet idici padişah* (104a) örneğiyle açıklar. *Sevmek* fiilini -dUk sıfat fiil ekini *sevdük* (105a) ve *okuduk* (105a) örnekleriyle verir.

Hemen altından *sevdük* (105a) ve *okuduk* (105a) örneklerinin çekimli tablosunu verir. Tabloda soldan sağa doğru önce okuduk sonra sevdük örneğinin çekimini verir. Çekimleme yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Okuduk örneği için soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıklarını vermiştir. Birinci teklik şahıs için *oğudugum* (105a), ikinci teklik şahıs *oğuduguñ* (105a), üçüncü teklik *oğuduğı* (105a), birinci çokluk şahıs *oğudugumuz*

(105a), ikinci çokluk şahıs *oḳuduḡuñuz* (105a), üçüncü çokluk şahıs *oḳudukları* (105a) şeklinde vermiştir. Hemen sağdan kalan sevdük örneğinin çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevdüğüm* (105a), ikinci teklik şahıs *sevdüğün* (105a), üçüncü teklik şahıs *sevdüğü* (105a), birinci çokluk şahıs *sevdüğümüz* (105a), ikinci çokluk şahıs *sevdüğünüz* (105a), üçüncü çokluk şahıs *sevdükleri* (105a) şeklinde vermiştir.

Sevmiş fiilinin üstüne gelen –mİş ekinin geçmiş zaman kipi yerine kullanılsa da sıfat fiil işleviyle de kullanıldığını gösterir. *Ḥudānuñ emrin yerine getürmiş kimesnelerdür* (106a) örneğini verir. Önünde bir isim olmasa da sıfat fiil olarak geldiği kelime bu işlevle kullanıldığını belirtir. Kullanımı için verdiği bir örnek de *ölmişden artuk söz gelmez* (106a).

Sıfat fiil ekinin kullanımıyla ilgili açıklamalar yapmaya devam eden Seaman -cAk, -AcAk gelecek zaman ekinin sıfat fiil şeklinde kullanımlarını da gösterir. *Sevmek fiilinden sevecek* (106a) ve bakmak fiilinden *bakacak* (106a) örneklerini verir. *Anuñ ölecegin bilür idi* (106), *ol yapacağıñ şehri bu yerde yap* (106). –AcAk sıfat fiil ekini ayrıca Arapçada kullanılan ism-i mekân, ism-i zaman ve ism-i alet gibi isimlerden önce de kullanıldığını söyler. *Görecek yer* (107a), *ol adama tam’adan karar idecek yer yok idi* (107a), *şimdi soracak vakit degil* (107a), *ölü götürececek* (107a).

Seviser (107a) örneğini *sevecek* (107a) ve kelime sonunda masdar eki yerine kullanıldığını söyler. Fakat herhangi bir örnek cümle ile göstermez.

Diğer bir gelecek zaman işlevinde kullanılan sıfat fiil ekini *sevmelü* (107a) örneğini vererek gösterir. Kelime sonunda masdar eki yerine geldiğini söyler ve örnek cümleler verir. *‘Āḳabeti dilenmelü oldu* (107a), *eger oḡluñ belāda olup aña raḥm etmezseñ ta ‘accüb etmelü işdür* (107a).

Zarf fiil ekiyle olan örnekleri *sever iken* (108a), *severek* (108a), *sevüp* (108a), *sevüben* (108a), *sevmiş iken* (108a) şeklinde verir. Bu örnekleri cümle içinde kullanarak gösterir. *Rivāyet olunur ki Sulṭan meḥammed ḥan gazi ḥazretleri İskenderiye seferine gider iken* (108a), *ve eger İngilizler aḥir vilāyetlerinde gider iken ve gelür iken ve rencberliklerinde iken bir ṭarīḳ esṣır olursa girü ḥılaṣ olalar*

(108a), *medh ve sena iderek elini sinesi üzerine kodular* (108a), *pes anlar şad olup gemilerin kerge getirüp ve çıkub ağaç yemişlerin yiyüp yürür iken gördiler kim* (108a), *‘acep eyü ‘amelleri yukar helāk ider nice ki od od onu yaķuban helāk ider* (109a), *Mahmud Paşa müderrisi olmuş iken bir gün helāl dersde* (109a).

Sevmek fiilinin üzerine gelen diğer bir zarf fiil örneği sevmegün ile göstermiştir. Bu fiilin üzerine gelen eki cümle içerisinde kullanmıştır. *Şāhun ħatunı eyitti pes ben toĝru olmaĝun şāha yardum iderem ve vezīrler ħain olmaĝın oĝlana yardum ederler* (109a). Bu örneğin devamında –dUk sıfat fiilin üzerine gelen için edatıyla da bir zarf fiil işlevinin olduğunu gösterir. *İstimā‘ itdük içün, istimā‘ itmegin* (109a).

-madın (110a) zarf fiil ekiyle örnek cümle verir. *Bir sa‘at geçmedin* (110a).

-mezden evvel zarf fiil şekliyle de bir örnek cümle verir. *Ādem peygāmbere yaradılmazdan evvel* (110a).

-icek zarf fiil ekiyle örnek cümle verir. *Sen ħalkı mezemmet (kınama) ve ğıybet idecek ben seni bed aşıl itiķād iderem* (110a).

-IncA zarf fiil ekiyle örnek cümle verir. *Ebubekr şabr kıldı tā esāme şamdan gelince* (111a), *yeri şuya erince ħazsunlar* (111a), *tā şuya erince* (111a).

-dAk, -dAgIn zarf fiili ekiyle örnek verir. *Ben gelinceye dek anda ħaldı* (111a).

Sevelde (111a) beri, berü (111a) örnekleriyle zarf fiil kullanımını verir. *Ebubekr sandı ki peygamber vefāt edelden üç gün olmadı* (111a), *ehl-i selām şöyle ĝarķ oldu mālā ki ħoştāñniyye bünyād evvelde iki biñ dört yüz yıldan berü cem‘ olan māl hep gazilere naşīb oldu* (111a), *anamdan toĝalı* (111a).

-dUkdA zarf fiil ekiyle örnek cümle verir. *şual buyurduķlarında* (112a), *şeyĥ ħabīb ‘aceme ‘azīmet itmiş seyyid yaĥya ħan ħatına irüşdükde dervişlerinüñ ba‘zına dimiş* (112a).

-dUkçA zarf fiil ekiyle örnek cümle verir. *Ķurr‘a Ābdullaha düşdükçe* (112a),

-dUgUmçA zarf fiil ekiyle örnek cümle verir. *Her gāh ki anamuz ħavvā toĝurduķça ikiz toĝurur idi* (113a), *bir köy bünyād eyledi varduķça evvel köy arttı* (113a), *ehil şan‘atuñ olduķça boş olmaz* (113a), *esirleri muradlarınca duta bildüklerince dutdılar* (113a).

-dAn sonra yapısıyla kurulan zarf fiil örneği vermiştir. *Şamı fetḥ itdükden soñra* (113a), *öldükden soñra* (113a).

-dUk gibi, -dUkleyin yapısıyla kurulan zarf fiil örneği verir. *Şabah olduḳlayın* (114a), *didügi gibi* eylediler.

-dUkdAn beri yapısıyla kurulan zarf fiil örneği vermiştir. *Cenk itdügümüzden beri* (114a).

Yukarıda açıklanan sevmek fiili ile oluşturulan fiilimse şekillerinden sonra sıra bu (sevmek) fiilin edilgen yapısına gelmiştir. Seaman sevmek fiilini şimdiki zamanda *sevilürüm* (114a), şimdiki zamanın hikayesi birleşik çekiminde *sevilür idüm* (114a), *sevilir imişim* (114a), geçmiş zamanda *sevildüm* (114a), *sevilmişim* (114a), *sevilür oldum* (114a), öğrenilen geçmiş zamanın hikayesinde *sevilmiş idüm* (114a), *sevilmiş oldum* (114a), gelecek zamanda *sevilelüm* (114a), *seviliserim* (114a), *sevilceğim* (114a), *sevilsem gerek* (114a) şeklinde çekimlemiştir.

Emir çekimini ise sadece ikinci teklik şahıs ile çekimlemiştir. *Sevilsin*, *sevilgil* (114a). Diğer şahıslarla çekimlemelere yer vermemiştir.

İstek kipiyle çekimine de yer vermiştir. *Eger sevilem*, *eger sevilsem* (115a), *eger sevilür isem* (115a), *eger sevilür olsam* (115a), *eger seville idüm* (115a), *eger sevildüm ise* (115a), *eger sevilse idüm* (115a), *eger sevilmiş olaydum* (115a), *eger sevicek olursam* (115a) örnekleriyle sadece birinci teklik şahıs çekimiyle açıklamıştır. Diğer şahıs ekleriyle çekimlemere yer vermemiştir.

Bu örneklerin ardından sevilme fiilini zarf fiil ve sıfat fiil olarak tabloda aktif (etken) ve pasif (edilgen) şekillerini verir. Soldan sağa doğru önce zarf fiil örnekleri ardından sıfat fiil örneklerini vermiştir. Fakat bu örneklerin Latince karşılıklarına yer vermemiştir.

Zarf fiil örnekleri için önce aktif (etken) sonra pasif (edilgen) örneklerini vermiştir. Öncelikle tablonun sol tarafında bulunan zarf fiil örnekleri verilir. *Sever iken*, *sevilür iken* (115a), *severek*, *sevilüre* (115a), *sevüb*, *sevilüb* (115a), *sevüben*, *sevilüben* (115a), *sevmiş iken*, *sevilmiş iken* (115a), alt sayfada tablo diğer şekiller adı altında devam eder. *Sevdükçe*, *sevildükçe* (116a), *sevdügümce*, *sevildügümce* (116a), *sevdükden soñra*, *sevildükden soñra* (115a), *sevdügi gibi*, *sevildüğü gibi* (116a), *sevdükleyin*, *sevildükleyin* (116a), *sevilden beri*, *sevilelden beri* (116a), *seveli*, *sevileli* (116a), *sevmegin*, *sevilmegin* (116a), *sevmedin*, *sevilmedin* (116a),

sevmezden evvel, sevilmezden evvel (116a), *sevicek, sevilicek* (116a), *sevici, sevilici* (116a), *sevdükde, sevildükde* (116a).

Tablonun sağında yer alan sıfat fiil şekilleri de önce aktif (etken) sonra pasif (edilgen) örneklerini vermiştir. *Seven, sevilen* (115a), *sevici, sevileci* (115a), *sevdük, sevildük* (115a), *sevmiş, sevilmiş* (115a), *sevecek, sevilecek* (115a), *seviser, seviliser* (115a).

3.3.8 Onuncu Başlık (Olumsuz fiiler)

Olumsuz fiilleri gösterirken öncelikle Osmanlı Türkçesiyle hem ince sıradan hem de kalın sıradan örneklerini beraber vermiş. Bununla beraber harekeli olarak yazdığı ince sıradan olumsuzluk örneklerini –mem, -mezem, -mez ve me şeklinde Latinize ederek gösterip kalın sıradan örnekleri de (elif) ile –mam, -mazam, -maz, -ma Latinize ederek de göstermiştir.

Bu açıklamanın ardından sevmemek fiilinin geniş zamandan çekimlemiştir. Bu olumsuzluk örneklerinin tümünde sevmek fiilini temel alıp öğretimi bu şekilde vermeye çalışmıştır. Tabloda geniş zaman çekimi soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevemem, sevmezem* (117a), ikinci teklik şahıs *sevmezsın* (117a), üçüncü teklik şahıs *sevmez* (117a), birinci çokluk şahıs *sevmezüz* (117a), ikinci çokluk şahıs *sevmezsiz* (117a), üçüncü çokluk şahıs *sevmezler* (117a) şeklinde verilmiştir.

Hemen devamında geniş zamanın hikayesi birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmez idüm* (117a), ikinci teklik şahıs *sevmez idün* (117a), üçüncü teklik şahıs *sevmez idi* (117a), birinci çokluk şahıs *sevmez idük* (117a), ikinci çokluk şahıs *sevmez idünüz* (117a), üçüncü çokluk şahıs *sevmezler idi* (117a) şeklinde vermiştir.

Geniş zamanın rivayeti çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmez imişim* (118a), ikinci teklik şahıs *sevmez imişsin* (118a), üçüncü teklik şahıs *sevmez imişdür*

(118a), birinci çokluk şahıs *sevmez imişüz* (118a), ikinci çokluk şahıs *sevmez imişsiz* (118a), üçüncü çokluk şahıs *sevmezler imiş* (118a) şeklinde vermiştir.

Sevmek fiilinin görülen geçmiş zamanın olumsuz çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmedüm* (118a), ikinci teklik şahıs *sevmedün* (118a), üçüncü teklik şahıs *sevmedi* (118a), birinci çokluk şahıs *sevmedük* (118a), ikinci çokluk şahıs *sevmedünüz* (118a), üçüncü çokluk şahıs *sevmediler* (118a) şeklinde verilmiştir.

Öğrenilen geçmiş zamanın olumsuz çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmemişim* (118a), ikinci teklik şahıs için *sevmemişsin* (118a), üçüncü teklik şahıs için *sevmemiştir* (118a), birinci çokluk şahıs *sevmemişüz* (118a), ikinci çokluk şahıs *sevmemişsiz* (118a), üçüncü çokluk şahıs *sevmemişlerdir* (118a) şeklinde verilmiştir.

Geniş zamanın hikayesi birleşik çekiminin olumsuz diğer bir şeklini ol-yardımcı fiiliyle göstermiştir. Tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmez oldum* (119a), ikinci teklik şahıs *sevmez olduñ* (119a), üçüncü teklik şahıs *sevmez oldu* (119a), birinci çokluk şahıs *sevmez olduk* (119a), ikinci çokluk şahıs *sevmez oldunuz* (119a), üçüncü çokluk şahıs *sevmez oldılar* (119a) şeklinde verilmiştir.

Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekiminin olumsuz şekli tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmemiş idüm* (119a), ikinci teklik şahıs *sevmemiş idün* (119a), üçüncü teklik şahıs *sevmemiş idi* (119a), birinci çokluk şahıs *sevmemiş idük* (119a), ikinci çokluk şahıs *sevmemiş idünüz* (119a), üçüncü çokluk şahıs *sevmemiş idiler* (119a) şeklinde verilmiştir.

Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekimin diğer bir olumsuzluk biçimi değil edatının kullanılması şeklindedir. Tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise

yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmiş değil idüm* (119a), ikinci teklik şahıs *sevmiş değil idüñ* (119a), üçüncü teklik şahıs *sevmiş değil idi* (119a), birinci çokluk şahıs *sevmiş değil idük* (119a) ikinci çokluk şahıs *sevmiş değil idüñüz* (119a), üçüncü çokluk şahıs *sevmiş degiller idi* (119a) şeklinde verilmiştir.

Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti birleşik çekiminin olumsuz şekli tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmemiş imişim* (120a), ikinci teklik şahıs *sevmemiş imişsin* (120a), üçüncü teklik şahıs *sevmemiş imişdür* (120a), birinci çokluk şahıs *sevmemiş imişüz* (120a), ikinci çokluk şahıs *sevmemiş imişsiz* (120a), üçüncü çokluk şahıs *sevmemiş imişlerdür* (120a) şeklinde verilmiştir.

Diğer bir öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti olumsuz çekimi değil edatıyla beraber tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmiş değil imişim* (120a), ikinci teklik şahıs *sevmiş değil imişsin* (120a), üçüncü teklik şahıs *sevmiş değil imişdür* (120a), birinci çokluk şahıs *sevmiş değil imişüz* (120a), ikinci çokluk şahıs *sevmiş değil imişsiz* (120a), üçüncü çokluk şahıs *sevmiş değil imişlerdür* (120a) şeklinde verilmiştir.

Yukarıda –i ek fiili ile verilen öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekimi burada ol- yardımcı fiili ile çekimlenmiştir. Tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmemiş oldum* (120a), ikinci teklik şahıs *sevmemiş olduñ* (120a), üçüncü teklik şahıs *sevmemiş oldı* (120a), birinci çokluk şahıs *sevmemiş olduķ* (120a), ikinci çokluk şahıs *sevmemiş olduñuz* (120a), üçüncü çokluk şahıs *sevmemiş oldılar* (120a) şeklinde verilmiştir.

Son olarak görülen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekiminde olumsuzluk ekini asıl fiil olan sev- fiilinin üzerine değil ol- yardımcı fiil üzerine getirerek göstermiştir. Bu tarzdaki birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıklarını daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıklarını vermiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmiş olmadum*

(121a), ikinci teklik şahıs *sevmiş olmaduñ* (121a), üçüncü teklik şahıs *sevmiş olmadı* (121a) birinci çokluk şahıs *sevmiş olmaduğ* (121a), ikinci çokluk şahıs *sevmiş olmaduñuz* (121a), üçüncü çokluk şahıs *sevmiş olmadılar* (121a) şeklinde verilmiştir.

Gelecek zamanın olumsuz şeklini ilk olarak gelecek zaman işlevinde kullanılan –A istek ekiyle tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıklarını daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıklarını vermiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmeyim* (121a). Burada da geniş zaman olumsuz çekiminde olduğu gibi birinci teklik şahıs ekinde işlev olumsuz ekin üzerine gelmiştir. Sev-me-y-im şeklinde parçalandığında birinci teklik şahıs ekinden hemen önce olumsuzluk eki zaman işlevini üzerine alarak vurguyu kendi üzerine çeker. İkinci teklik şahıs *sevmeyesin* (121a), üçüncü teklik şahıs *sevmeye* (121a), birinci çokluk şahıs *sevmeyevüz*, *sevmeyeyiz* (121a), ikinci çokluk şahıs *sevmeyesiz* (121a), üçüncü çokluk *sevmeyeler* (121a) şeklinde verilmiştir.

Gelecek zamanın –IsAr ekiyle çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra osmnlalı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmeyiserim* (121a), *sevmeyisersin* (121a), üçüncü teklik şahıs *sevmeyiserdür* (121a), birinci çokluk şahıs *sevmeyiserüz* (121a), ikinci çokluk şahıs *sevmeyisersiz* (121a), üçüncü çokluk *sevmeyiserlerdür* (121a) şeklinde verilmiştir.

Gelecek zamanın üçüncü şekil olarak tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmeyeceğim* (122a), ikinci teklik şahıs *sevmeyeceksin* (122a), üçüncü teklik şahıs *sevmeyecekdür* (122a), birinci çokluk şahıs *sevmeyeceğüz* (122a), ikinci çokluk şahıs *sevmeyeceksiz* (122a), üçüncü çokluk şahıs *sevmeyeceklerdür* (122a) şeklinde verilmiştir.

Gelecek zamanın çekimi dördüncü şekil olarak tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmezsem gerek* (122a), ikinci teklik şahıs *sevmezseñ gerek* (122a), üçüncü teklik

şahıs *sevmezse gerek* (122a), birinci çokluk şahıs *sevmezsek gerek* (122a), ikinci çokluk şahıs *sevmezseñüz gerek* (122a), üçüncü çokluk şahıs *sevmezseler gerek* (122a) şeklinde verilmiştir.

Emir kipinde çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için herhangi bir çekimleme yoktur. İkinci şahıs için *sevmesen, sevmegil* (122a), üçüncü teklik şahıs *sevmesün ol* (122a), birinci çokluk şahıs *sevmeyelüm biz* (122a), ikinci çokluk şahıs *sevmeñ siz* (122a), üçüncü çokluk şahıs anlar *sevmesünler* (122a).

Sev- fiiliyle çekimlenmek istenen diğer bir yapı ise olumsuzluk ekinden önce bir a (elif) veya bir y (ye) sesinin eklenmesiyle de oluşabileceğini belirtir. Bununla ilgili örneği *bulamam* (123a) ve *bulımam* (123a) örnekleriyle vermiştir. Bu örnekleri verdikten sonra Latince edilmiş şekillerini de *Bulamam* ve *Bulimam* verir. Aşağıdaki çekimlemerde sevme- fiilini temel alarak çekimlenmeleri gösterilecektir.

Bu yapıda kurulmuş olan ilk çekimi geniş zaman ekiyle çekimlemiştir. Tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevemem* (123a), ikinci teklik şahıs *sevemezsen* (123a), üçüncü teklik şahıs *sevemez* (123a), birinci çokluk şahıs *sevemezüz* (123a), ikinci çokluk şahıs *sevemezsiz* (123a), üçüncü çokluk şahıs *sevemezler* (123a) şeklinde verilmiştir.

Olumsuz geniş zamanın hikayesi birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevemez idüm* (123a), ikinci teklik şahıs *sevemez idüñ* (123a), üçüncü teklik şahıs *sevemez idi* (123a), birinci çokluk şahıs *sevemez idük* (123a), ikinci çokluk şahıs *sevemez idüñüz* (123a), üçüncü çokluk şahıs *sevemez idiler* (123a) şeklinde verilmiştir.

Seve- fiilinin olumsuz şeklinin görülen geçmiş zamanda çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıklarını daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıklarını vermiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevemedüm* (124a), ikinci teklik şahıs *sevemedüñ* (124a),

üçüncü teklik şahıs *sevemedi* (124a) birinci çokluk şahıs *sevemedük* (124a), ikinci çokluk şahıs *sevemedüñüz* (124a), üçüncü çokluk şahıs *sevemediler* (124a) şeklinde verilmiştir.

Seveme- fiilinin öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevememiş idüm* (124a), ikinci teklik şahıs *sevememiş idüñ* (124a), üçüncü teklik *sevememiş idi* (124a), birinci çokluk şahıs *sevememiş idük* (124a), ikinci çokluk şahıs *sevememiş idüñüz* (124a), üçüncü çokluk şahıs *sevememiş idiler* (124a) şeklinde verilmiştir.

Gelecek zaman çekimi için tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevemeyim* (124a), ikinci teklik şahıs *sevemeyesin* (124a), üçüncü teklik şahıs *sevemeye* (124a) birinci çokluk şahıs *sevemeyevüz* (124a), ikinci çokluk şahıs *sevemeyesiz* (124a), üçüncü çokluk şahıs *sevemeyeler* (124a) şeklinde verilmiştir.

Seveme- fiilinin istek kipi çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevemeyem* (125a), ikinci teklik şahıs *sevemeyesin* (125a), üçüncü teklik şahıs *sevemeye* (125a), birinci çokluk şahıs *sevemeyevüz* (125a), ikinci çokluk şahıs *sevemeyesiz* (125a), üçüncü çokluk şahıs *sevemeyeler* (125a) şeklinde verilmiştir.

Olumsuz geniş zamanın şartı birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmezsem* (125a), ikinci teklik şahıs *sevmezseñ* (125a), üçüncü teklik şahıs *sevmezse* (125a), birinci çokluk şahıs *sevmezsek* (125a) ikinci çokluk şahıs *sevmezseñüz* (125a), üçüncü çokluk şahıs *sevmezseler* (125a) şeklinde verilmiştir.

Bu tablonun altına not düşen Seaman birinci şahıslarda geniş zamanın olumsuz kullanımında z sesi olmadan da kullanıldığını belirtir. Olumsuzluk fiilin gövdesine ait bir şey olduğundan zaman ekinin birinci şahıslarda –ma, -me olarak

kullanılır ve vurguyu üzerine alır. Arkasından –m şahıs ekini alması onun zaman eki olarak kullanıldığını gösterir (Ergin, 2020: 294-295).

Bu tablonun altına da tekrardan olumsuz geniş zamanın şartı birleşik çekimini verir. Fakat burada gelecek zaman işleviyle de aynı şekilde kullanıldığını söyler. Tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıklarını daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıklarını vermiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmez isem* (125a), ikinci teklik şahıs için *sevmez iseñ* (125a), üçüncü teklik şahıs *sevmez ise* (125a) birinci çokluk şahıs *sevmez isek* (125a) ikinci çokluk şahıs *sevmez iseñüz* (125a) üçüncü çokluk şahıs *sevmez iseler* (125a) şeklinde verilmiştir.

İstek kipinin hikayesi birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmeye idüm* (126a), ikinci teklik şahıs *sevmeye idüñ* (126a), üçüncü teklik şahıs *sevmeye idi* (126a), birinci çokluk şahıs *sevmeye idük* (126a), ikinci çokluk şahıs *sevmeye idüñüz* (126a), üçüncü çokluk şahıs *sevmeye idiler* (126a) şeklinde verilmiştir.

Öğrenilen geçmiş zamanın şartı birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevdüm ise* (126a), ikinci teklik şahıs *sevmedüm ise* (126a), üçüncü teklik şahıs *sevmedi ise* (126a), birinci çokluk şahıs *sevmedük ise* (126a), ikinci çokluk şahıs *sevmedüñüz ise* (126a), üçüncü çokluk şahıs *sevmediler ise* (126a) şeklinde verilmiştir.

Şart kipinin hikayesi birleşik çekimi tabloda önce soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *sevmese idüm* (126a), ikinci teklik şahıs *sevmese idüñ* (126a), üçüncü teklik şahıs *sevmese idi* (126a), birinci çokluk şahıs *sevmese idük* (126a) ikinci çokluk şahıs *sevmese idüñüz* (126a), üçüncü çokluk şahıs *sevmese idiler* (126a) şeklinde verilmiştir.

Gelecek zamanın şartı birleşik çekimi ol- yardımcı fiili ile kurulmuştur. Tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci

teklik şahıs için *sevmeyecek olursam* (127a), ikinci teklik şahıs *sevmeyecek olursañ* (127a), üçüncü teklik şahıs *sevmeyecek olursa* (127a), birinci çokluk şahıs *sevmeyecek olursak* (127a), ikinci çokluk şahıs *sevmeyecek olursañuz* (127a), üçüncü çokluk şahıs *sevmeyecek olurlar ise* (127a) şeklinde verilmiştir.

Daha sonra sevmemek fiilinin aldığı zarf fiil ve sıfat fiil şekillerini de gösterir. Tabloda soldan sağa doğru önce zarf fiil örneklerini sonra sıfat fiil örneklerini verir. Zarf fiil örnekleri soldan sağa doğru önce Latince karşılıklarını daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıklarını almıştır. *Sevmez iken* (127a), *sevmeyerek* (127a), *sevmeyüp* (127a), *sevmeyüben* (127a), *sevmemiş iken* (127a); sıfat fiil örnekleri de soldan sağa doğru önce Latince karşılıklarını daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıklarını almıştır. *Sevmeyen* (127a), *sevmeyici* (127a), *sevmedük* (127a), *sevmemiş* (127a), *sevmeyecek* (127a), *sevmeyiser* (127a) şeklinde verilmiştir.

Buradaki zarf fiil örneklerinin haricinde bir alt tabloda bazı zarf fiil eki örneklerinin hem olumlu hem de olumsuz örnekleri karşılıklı olarak yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Herhangi bir Latince karşılığı burada verilmemiştir. Olumlu fiil için *Sevdükçe*, olumsuz fiil için *sevmedükçe* (127a), *sevdüğümce*, *sevmedüğümce* (127a), *sevdükden soñra*, *sevmedükden soñra* (128a), *sevdügi gibi*, *sevmedügi gibi* (128a), *sevdükleyin*, *sevmedükleyin* (128a), *sevmegin*, *sevmemegin* (128a), *sevmedin*, *sevmemedin* (128a), *sevceek*, *sevmeyicek* (128a), *sevince*, *sevmeyince* (128a), *sevdükde*, *sevmedükde* (128a) şeklinde verilmiştir.

Sevmek fiiliyle olumsuz şekilde kurulan yukarıdaki örneklere ek olarak edilgen yapıdaki çekimlerini tablo halinde vermeden gösterimlerini de eserine eklemiştir. Geniş zaman çekimi için *sevilürin*, *sevilmezin* (128a), geniş zamanın hikayesi birleşik çekimi için *sevilür imişim*, *sevilmez imişim* (128a), görülen geçmiş zaman için *sevildüm*, *sevilmedüm* (128a), öğrenilen geçmiş zaman için *sevilmişim*, *sevilmemişim* (128a), geniş zamanın hikayesi birleşik çekimi ol- fiili ile kurulan *sevilür oldum*, *sevilmez oldum* (128a), öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekimi *sevilmiş idüm*, *sevilmemiş idüm* (128a), öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekimi ol- fiili ile kurulan *sevilmiş oldum*, *sevilmemiş oldum* (128a), istek kipi çekimi *sevileyim*, *sevimleyeyim* (128a), gelecek zaman için *seviliriserim*, *sevimleyiserim* (128a), *sevilleceğim*, *sevimleyeceğim* (128a), *sevilsem gerek*, *sevilmesem gerek* (128a) şeklinde verilmiştir.

Emir kipinde çekimi ise sadece ikinci teklik şahıs için örneği tespit edilmiş. Diğer şahıslarla ilgili bir çekime rastlanmamıştır. *Sevilsen, sevilmesen* (129a), *sevilgil, sevilmeğil* (129a) şeklinde verilmiştir.

İstek ve şart kipinin çekimi birlikte alınarak verilmiştir. Örnekleri *sevilem, sevimyem* (129a), *sevilsem, sevilmesem* (129a), geniş zamanın şartı birleşik çekimi *sevilir isem, sevilmez isem* (129a), istek kipinin hikayesi birleşik çekimi *sevile idüm, sevilmeğe idüm* (129a), görülen geçmiş zamanın şartı birleşik çekimi *sevildüm ise, sevilmedüm ise* (129a), şart kipinin hikayesi birleşik çekimi *sevilse idüm, sevilmeğe idüm* (129a), gelecek zamanın şartı birleşik çekimi *sevilecek olursam, sevilmeğecek olursam* (129a) şeklinde verilmiştir.

Soru eki olan –mI için –m (mim) ve y (ye) sesinin birleşimden oluştuğunu söyler. Soru ekinin gösterimi için verdiği örnekler: *Sever misin* (129a), *sever misiz* (129a) örnekleri ile verir. Bazen de y (ye) sesi olmadan hareke ile gösterildiğini de ayrıca belirtir. *Bilür mesin* (129a).

3.3.9 On birinci başlık (İng. Have)

Bu bölümde sahiplik anlamı veren ve İngilizcedeki karşılığı “have” olan yapının çekimlenmesi ele alınmıştır. Bu yapıyı Türkçedeki var kelimesi ile karşılamıştır. Seaman “var” kelimesini çeşitle şekillerde aşağıdaki gibi çekimlemiştir.

Var kelimesini sahiplik anlamında geniş zaman ile çekimlenmesini tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıklarını verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *benüm var* (130a), ikinci teklik şahıs *senüñ var* (130a), üçüncü teklik şahıs *anuñ var* (130a), birinci çokluk şahıs *bizüm var* (130a), ikinci çokluk şahıs *sizüñ var* (130a), üçüncü çokluk şahıs *anlaruñ var* (130a) şeklinde çekimlenmiştir.

Geniş zamanın hikayesi birleşik çekimi tabloda soldan sağa doğru önce Latince karşılıkları daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Çekimleme ise yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Birinci teklik şahıs için *benüm var idi* (130a), ikinci teklik şahıs *senüñ var idi* (130a), üçüncü teklik şahıs *anuñ var idi* (130a), birinci çokluk şahıs *bizüm var idi* (130a) ikinci çokluk şahıs

sizüñ var idi (130a), üçüncü çokluk şahıs *anlaruñ var idi* (130a) şeklinde çekimlenmiştir.

Bazen de sahiplik anlamı verilirken *var* kelimesinin atlandığı buna karşılık –dUr bildirme ekiyle sadece karşılandığını söyler. *Benüm malum çoğdur* (131a), *malum çoğdur* (131a), *benüm malum çoğ var idi* (131a), *benüm malum çoğ idi* (131a), *malum çoğ idi* (131a) şeklinde verilmiştir. Görüldüğü gibi bazen *var* kelimesi kullanılmadan çeşitli eklerle sahiplik anlamı kazandırılır. *Vardur* (131a) ve *var idi* (131a) kelimelerinin olumsuz şekillerine de yer verilmiştir. *Yoğdur*, *yoğ idi*, *benüm yoğdur*, *benüm yoğ idi* (131a). Ayrıca *yok* kelimesin yerine *degül* kelimesinin de yer aldığını söyleyen Seaman herhangi bir örnek vermemiştir.

Geniş zamanın hikayesi birleşik çekimi için *benüm olur idi*, *senüñ olur idi* (131a) örneklerini verir.

Görülen geçmiş zaman çekimi için *benüm oldu*, öğrenilen geçmiş zaman çekimi için *benüm olmuşdur*, *senüñ oldu*, *senüñ olmuşdur* (131a) örneklerini verir.

Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi birleşik çekimi için *benüm olmuş idi*, *senüñ olmuş idi* (131a) örneklerini verir.

Gelecek zaman çekimi için *benüm ola*, *benüm olısar*, *benüm olacağdur* (131a) örneklerini verir.

Emir kipi çekimi için *senüñ var olsun*, *senüñ var ola* (131a) örneklerini verir.

Yukarıdaki çekimler haricinde bu yapılarda kullanılan herhangi bir çekim örneğine ve kiplerin diğer şahıslarla olan çekimine rastlanmamıştır.

Hemen devamında istek kipi ve şart kipi çekiminin örneklerini vermiştir. Fakat burada da bütün şahıslar ile çekimlenme söz konusu değildir.

İstek kipinin geniş zaman çekimi *eger benüm ola*, *eger senüñ ola* (132a) örneklerini verir.

Geniş zamanın şartı birleşik çekimi *eger benüm olur ise*, *eger benüm var ise*, *eger senüñ olur ise*, *eger senüñ var ise* (132a) örneğini verir.

Görülen geçmiş zamanın şartı birleşik çekimi *eger benüm oldu ise*, *eger senüñ oldu ise* (132a) örneğini verir.

Şart kipinin hikayesi birleşik çekimi *eger benüm olsa idi, eger senüñ olsa idi* (132a) örneğini verir.

Gelecek zamanın şartı birleşik çekimi için *eger benüm olacaķ ise* (132a) örneğini verir.

Bu örneklerin ardından sahiplik anlamında kullanılan bir diğer yapının da kişi zamirlerinin üzerine gelen –dA bulunma hali ekinin eklenmesiyle *bende, sende* şeklindeki kullanımıdır. *Benüm, senüñ* (132a) kelimelerine *bende, sende* (132a) şeklinde kullanılır. Bunları *bendedür, bende vardur, bende var idi, bende idi* (132a) örnekleriyle verir. Fakat sen ve o kişi zamirleriyle ilgili herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

–dUk sıfat fiili ile kullanımına örnek var idük, ayruk eri var idügin bilmez idi örneğiyle verir. –dUk sıfat fiil ile ilgili diğer çekim örneklerine rastlanılmamıştır.

Sahiplik anlamı katan son yapı ise –IU ve –II şeklindeki kullanımdır. Bu yapıdaki örnekler: *Oğlan, oğlanlu* (132a), *pes beni sa'd avretleri oğlanlu oğlanın alub gider idi* (132a), *Zeliha eyitti turunclu turunçuñuzu kesüñ* (132a) şeklindeki örnekleri ile verir. Bu yapıdaki örneklerin haricinde herhangi bir çekime ayrıca rastlanılmamıştır.

3.4. Dördüncü Bölüm (Zarflar)

Bu bölümde zarflar, edatlar, bağlaçlar ve ünlem konusu ele alınmıştır.

3.4.1 Birinci Başlık (Zarflar)

Seaman zarflar konusunu dört başlık altında inceler. Bunlar zarflar, bağlaçlar, edatlar ve ünlemler şeklinde ele alır. Çünkü kendi gramerlerinde bu şekilde ele alındığını belirtir ve yukarıdaki sıraya göre öğretimi verir.

İlk olarak zarf konusunun öğretimiyle başlar. Zarf başlığı altında öğretimi tablo halinde vermeyerek birkaç örnekle sınırlı kalmıştır. Soldan sağa doğru önce Latince karşılıklarını daha sonra Osmanlı Türkçesi karşılıklarını vermiştir. Burada da önceki kısımlarda olduğu gibi Latinize edilmiş kısımlara yer vermemiştir. Yer zarfı olarak *burda, burada, burdan, buradan, oradan, ol yerden, anda, oraya, kıanı, kıanda, kıancaru, ne yirde, kıandan, nereden, ne yerden, her kıanda, her yerde, her nereden, ğayrı yerde, ğayrı yerden, içeri, içeri, taşra, taşrada, taş*

(134a), *yuḡaru, aṣaḡa, üst, üzere, alt* (135a), örneklerini verir. Zaman zarfları örnekleriyle devam eder. Bunlar: *Mademki, bu esnada, kaçan, çün, gāh, gāhi, gāh gāh, vaḡt vaḡt, bir zaman, bir vaḡt, kaç zaman, nice zaman, ne miḡdār zaman, nice vaḡt, nice dek, nice deḡin, nice tiz, kaç kerre, nice kerre, bugün, yarın, öyle zaman, dün deḡil öte gün, öteki gün, obir gün, sabah, aḡşam, gündüz, gice ile, şimdi, ḡala, yaḡında, gecelerde, ḡayrı zamānda, az zamān, seher zamān, seyrek, nadir, fil hal, bilāḡhere, hergün, her yıl, dā‘ima, herkez, hiçbir kerre, şimdeye dek, bu ana* varınca (135a).

Sayı zarfları: *Bir kerre, tekrar, yine, iki kerre, üç kerre, yüz kerre, biñ kerre* (136a) örnekleriyle verir.

Miktar zarflarını: *Az, çok, ḡayetde, haddan ziyade* (136a) örnekleri ile verir.

Nicelik zarfları: *Eyü, ḡoş, kem* (136a) örnekleri ile verir.

Sıralama zarfları: *Pes, andan, soñra, ba ‘de, şimden soñra, evvelde, āḡir, soñ* (136a).

Soru zarfları: *Niçün, nice, yoḡ mı, mı* örneklerini verir (136a).

Reddetme (olumsuzlama) zarfları: *yoḡ, deḡil, aṣla* (136a).

Onaylama (olumlama) zarfları: *Ḥaḡiḡatte, taḡḡiḡā, evvet, belī, elbetde* (136a).

Teşvik zarfları: *Allaḡı seversin, de imdi* (136a).

Yasaklama zarfları: *Ḥāṣā* (136a)

Dilek zarfları: *Bulayki?, keşki, nolaydı* (137a).

Toplama zarfları: *Bile, bilice* (137a).

Ayırma zarfları: *Başḡa, başḡaca, ayru, tenhā, girü be girü* (137a).

Şüphe zarfları: *Şāid, belki, mabada?*

İşaret zarfları: *İşte, uş* (137a).

Benzerlik zarfları: *Öyle, şanḡi, gibi, manend, çün, nitekim, şöyle, böyle güya ki* (137a).

Sanki güya ki, bu örneklerden sonra ile edatı ile oluşan zarf örneğini verir. *Ademilik ile, keramet ile* (137a). Ayrıca bunlara ek olarak Arapça da tenvinli kullanılan şekillere de yer verir. *Kesiren, zahiren, sırren* (137a) örneklerini verir.

Farsça son ek olarak kullanılan –ane ekiyle de zarf örneklerini verir. *Pederāne, babayane, āşıḳane, ṣāhāne dutlar* (137a).

3.4. 2 İkinci Başlık (Bağlaç)

Zarflar konusunun öğretiminden sonraki bir diğer konu bağlaçlardır. Bağlaçları da bu zarflar konusu bölümünde ele alır. Bağlaçlar konusu eserde toplam bir sayfada verilmiştir. Bağlaçları tablo halinde sunmayıp alt alta sıralamıştır. Burada bağlaçları anlatırken işlevleriyle birlikte vermiştir. Türkçede bağlaçlar çeşitli dillerden alınan yapılarıyla da fazlaca yer alır. Cümle içerisinde kullanıldığında okuyucuya kolaylık sağlaması için böyle bir açıklama gereği duymuştur diyebiliriz.

Bağlaçları sayfada soldan sağa doğru önce kullanıldığı işlevlerin Latince karşılığıyla daha sonra örnekleri Osmanlı Türkçesi karşılığı ile sonra da örneklerin Latince karşılığını vererek konu anlatımını bitirmiştir. Fakat işlevlerin Latince karşılıklarını verirken Osmanlı Türkçesi ile karşılıklarını vermemiştir.

Bağlaçları genel olarak *ve, hem ve daḥı* (138) şeklinde kullanıldığını verir. Daha sonra çeşitli işlevlerde kullanılan örnekleri sıralar.

Ayırıcı veya denkleştirme işleviyle kullanılan bağlaçlar: *Ya, yahud, gerekse* (138a).

Ayrık bağlaçlar: *Amma, veli, lakin, lîkin, ve lîkin, ve lakin* (138a).

Çıkarımsal (rasyonel) bağlaçlar: *Pes, imdi, andan ötürü, anuñiçün, ol sebebden, ol ecelden* (138a).

Nedensel bağlaçlar: *Ki, zira, zira ki, anuñ içün ki, ol sebepten ki* (138a).

Koşullu bağlaçlar: *Ger, eger* (138a).

İstisna bağlaçları: *Meger, illa, eger ne, den gayrı* (138a) (Tiken,2004: 92).

Sonralık işlevinde kullanılan bağlaçlar: *Kim, ki, ta, ta ki* (138a).

Olumsuz bağlaçlar: *Gerçi, egerçi* (138a).

Zıtlık bağlacı: *Amma, lakin, ve lîkin* (138a).

Tamamlama bağlaçları: *Hoş, ya ‘ni* (138a).

3.4.3 Üçüncü Başlık (Edatlar)

Bağlaçlardan sonra bu bölümde edatlar konusu ele alınmıştır. Edatlar konusunu da tablo halinde sunmamıştır. Edatları Latince açıklamaları verildikten sonra Osmanlı Türkçesi ile örneklerini cümle içerisinde gösterip sonra örnek cümlelerin Latince karşılıklarını devamında vermiştir.

-dA, -dAn, -sIz, -sUz ve -cA eklerinin kelimenin hemen ardından eklendiğini göstermek için alt alta bu eklerle ilgili örnek cümlelere yer vermiştir.

-dA eki için verdiği örnekler: *Tahtuñ paygahında bir yerde oturur idüm* (139a), *mamun kulları ile kapuda tıururlar*. Burada mümin kelimesi için “mamun” olarak yazılmıştır. Aynı şekilde Latince karşılığındaki örneğinde de *mamun* bu şekilde geçer. *Kitāb bendedür* (139a), *‘ilm felek beyânında* (139a).

Hemen altında -dAn eki için örnekler verdiği örnek cümleler: *Yerden kalıldı* (139a), *kadīm ül-eyyāmdan* (139a), *gice ile ol terslikden kal‘enüñ içine girdiler* (139a), *mār ger dar ol delikden taşra geldüm* (139a).

-sIz ve -sUz için örnekler: *Āhirete ‘amelsiz gitme* (139a).

-cA için verdiği örnekler: *Ṭa‘ife mertebelü mertebesince otururlar idi* (139a).

Bu açıklamalardan sonra Türkçede kullanılan diğer edatlar ile ilgili açıklama ve örnek cümleler vermeye devam eder. İlk olarak verdiği edat -bi Farsça ön ekiyle oluşan şekildir. *Amma eger ‘aşk-ı ilahiden biḥaber bir şehvet-perest ise* (140a). *Miḳdārı ile kurulan örnek: iki üç bin miḳdārı* (140a). İle edatı ile kurulan örnek: *Ya İbrahīm Allah te‘alā ile indügüñ va‘de vefā it* (140a). İçün edatı ile kurulan örnek: *Işlāḥ-ı maṣaliḥ-i şuhūr içün ārām itdi* (140a).

İle edatının ilgi hali ekiyle beraber kullanımı verir. *Ben senüñ ile varayım* (140a), *anlaruñ ile oturma* (140a), *anlar ile* (140a).

Edat olarak verdiği diğer örnekler: *Göre, yaḳın, ḳarın, dek, degin, müte‘allik, ḳarşu, muḳābil* (141a) datif (yönelme) hali eki ile birlikte kullanıldığını söyler. Yönelme hali ile kullanılan göre edatı için *günāhına göre cezāsın istesem gerekdür* (141a), *ol gemi kenāra yaḳın geldi* (141a), *ol gün aḥşama degin ḥarb eylediler* (141a), *paşa daḥı girü ḳapusına dek müşa‘iye? itdi* (141a), *bu kitāb şalavata müte‘allik olan meseleyi beyān ider* (141a), *bir ulu begi anlara baş degüb*

şābura karşı gönderdi (141a), *eyitdi leşker-i Çek ve Türklere muķābil yūri* (141a) örnek cümleleri vererek göstermiştir.

Yaña, gayrı, hali, ötürü, ötüri, soñra (141a), *aşaga, yukaru, öte, öñden, taşra* (142a) edatlarının da çıkma hali ekiyle kullanıldığını belirtir. Bu edatları tablo halinde vermez alt alta sıralayarak örnekleri ile beraber verir. Bunların edatlarla ilgili örneklerini önce Osmanlı Türkçesi ile daha sonra Latince karşılıkları ile verir. *Yaña* edatı için *Menzılden yaña şitāb itdi* (142a), *gayrı* edatı için *dergāh-ı ħüdādan gayrı bir dergāh yoķdur ki anda murād ħāşıl ola* (142a), *hali* edatı için *azizlerin tevbeden hali olmamaķ gerekdür* (142a), *ötürü* edatı için *yaşlu ağacı kesmezler belki mişvesinden ötüri ri ‘āyet ederler* (142a), *soñra* edatı için *bazıları eydürler yahyādan soñra altı aydan soñra isā doğdı* (142a), *aşaga* edatı için *bu deva bildenden aşaga olan emr-i aza gayetde nāfi ‘dür* (142a), *yukarı* edatı için *bir kimsene kim efdal kimsene olmaya dükeli ħalkdan yukaru otursa ‘aceb midür* (142a), *öte* edatı için *kaçdı ve ceyhundandan öte geçdı* (142a), *öñden* edatı için *perviz eyitdi kimdür ki bana nāme yazdı daķı adın benüm adımdan öñdin yazdı* (143a), *taşra* edatı için *tur senüñle şehrden taşra gidelüm* (143a) örneklerini verir.

Yukarıdaki verilen açıklamalardan sonra edatlarla ilgili başka yapılarında olduğunu gösterir. Burada kullanılan edatların üzerine bazı ekler getirilerek tamlama şeklinde kullanıldığı ile ilgili örnek cümleler verir. *Ķat, yan, huzur, öñ, ard, karşı, muķābil, muķābile, öte yaķa, beri yaķa, iç, taşra, çevre, orta, ara, üst, üzere, alt, ħaķ* (143a), edatlarını tablo halinde vermeden art arda sıralayarak vermiştir. Örnekleri soldan sağa doğru önce Osmanlı Türkçesi ile daha sonra Latince karşılıklarını vermiştir. *Kat* edatı için *bir kişi egerçe dānādur amma cāhil ħatında cāhildur* (143a). Görüldüğü üzere *kat* olarak verdiği edatın üzerine bir hal eki getirilerek tamlama şeklindeki kullanımı ile ilgili örnek bir cümle verilmiştir. Burada verilen örneğin devamında kullanılan edatlarda da aynı şekilde örnek cümleler vermiştir. *Yan* edatı için *ben anı vālidesi yanında şıĥĥatde ħodum* (143a), *öñ* edatı için *işte Mekke anuñ öñindedür* (143a), *sen* evvel dünya esbābı ecelinden *padişah öñinde yer öpdüñ* (143a), *huzur* edatı için *ol kimsene padişahuñ ħuzurına irişdi* (144a). *Ard* edatı için *baña didi şeyĥüñ ardınca var şeyhüñ ardınca vardum* (144a), *padişah* oturmuşdı vezirler karşusunda dururlar idi (144a), *Venedik muķābilesine vardular* (144a), *ırmağüñ öte yaķasında bir miķdār ‘asker ile oturuyorlar* (144a), *nehriñ beri yaķasında adamlar anları geçürdiler* (144a),

gördüm ki bir şahıs bir haymanuñ içinde oturur (144a), bārān-ı nışān şadef içine düşerse incü olur (144a), pencerenüñ taşrasına bakdı (144a), peygamberi gördi aşhābı çevresinde durmuşlar (144a) örneklerini verir. Çevre yan, etrāf, dāire ve cevār (144a) gibi edatlarında aynı şekilde oluşturulduğunu söyler.

Begler ile vezīrler ile şāh ortasında adavet düşdi (145a), kesrinüñ bir günlük var idi incü ile toğunmuş her iki incünüñ arasında bir kızıl yakut, var idi (145a). Arapçada kullanılan beyn, mabeyn, meyan kelimelerinin de aynı şekilde oluştuğunu söyler. Şābūr ol kız ile ol düşüñ üstinde yatmışlar idi (145a), Tañrı cihānı āb üzerine döşedi (145a). ‘Āiše eyitti benüm üç nesne ile peygamberüñ kalan hatunları üzerine fazīletüm vardur (145a), bir dıraht sāye dār altında yatub uyudu (145a), ve benüm oğlan haqqında söyledüğüm bühtān degildür (145a) örneklerini verir.

3.4.4 Dördüncü Başlık (Ünlem)

Edat konusunun hemen bitiminde ünlemlere geçilir. Seaman, burada ünlemler hakkında herhangi bir açıklama yapmaz. Ünlemleri tablo halinde vermeden alt alta sıralamıştır. Bu sıralamada kullanılan örneklerin işlevlerini, Latince karşılıkları olarak verip Osmanlı karşılıklarını vermemiştir. Verilen açıklamada işlevleri sola Latince olarak verirken kullanılan ünlemleri Osmanlı Türkçesi ile vermiştir.

Haykıрма anlamında: *Hey, bre* (146a).

Korkma üzülmeye anlamında: *Hay* (146a).

Acıma anlamında: *Ah, va hasreta* (esefler olsun) (146a).

Tehdit anlamında: *Vay* (146a).

Arama anlamında: *Bre, kim var, ey falan* (146a).

Merak etme anlamında: *Bak, ba, acaba, allah allah* (146a).

Övme anlamında: *Aferin, çok yaşa, eyi güzel* (146a).

Sessizlik anlamında: *Sus* (146a).

Kaçınma anlamında: *Sakın*, (146a).

3.5. Beşinci Bölüm (Sözdizimi)

Bu bölümde sözdizimi üzerinde durulmuştur.

3.5.1 Birinci Başlık (İsim ve Fiillerin Uyumu Üzerine)

İlk olarak ki edatı ile kurulan bir cümle yapısıyla öğretime başlar. *Ben umar idüm ki bu benden bu Ka 'be'i isteyeyidi* (147a). Çoğul isimlerin bazen tekil bir fiil ile bittiği, bazen de teklil bir ismin çoğul bir isim ile bittiği örneğini verir. *'İseviler ferâra yüz tutdı* (147a). *Ba 'zılar eydür peygamberler idi, ba 'zılar eydür peygamber degiller idi* (147a).

3.5.2 İkinci başlık (Sıfatların Uyumu)

Tekil halde bulunan sıfatların kullanımı cümle içinde yükleme tekil bir şekilde bağlandığını gösterir. *Eger cevānlıkda eyü 'amellere ve 'ibādete sa 'y itmedüñ ise bārî pîrlikde ikdām eyle* (148a).

Sıfat fiil ekinin cümle içinde iyelik zamirinden sonra geldiği şekliyle bir örnek verir. *Kaşları kurulmuş yaya benzer* (148a).

Ki edatı ile kurulan bir başka örnekte asıl cümle ilk sırada yer alıp sıfatlardan sonra iyelik zamiri gelirse iyelik zamirleri değişmez kalır. *Şart degil midür ki şol vakt ta 'ām yeyesin ki Hakk Te 'ālā 'nuñ ism pākini yād idesin* (148a).

Sıfatın bazen de Arapçadan alınan kelime gruplarının cinsiyetine göre de uyumlu olarak kullanıldığını belirtir. *Kal 'a-i mezbürenüñ binâsı refi' oldı* (148a). *Hıl 'at fâhire ile tevķîr bıyurdı* (148a). *Ka 'le-i mezbûre* dişil bir tamlama olarak isim tamlamasında tamlayan unsurun sıfat tamlaması olarak yer aldığını gösterir.

3.5.3 Üçüncü Başlık (Relatif)

Bu başlık altında ilk incelenen yapı cümlelerin yüklemi ile nesnesi arasındaki teklik ile çokluk şahıs arasındaki uyumudur. *Şol nesnelere ki anlaruñ sebebini añlamazuz ta 'accub iderüz* (149a). Cümle içerisinde yan cümleyi asıl cümleye bağlayan başka bir ki edatı yoksa ki'li birleşik cümle tek bir edat (ki) ile kurulur. Burada ki edatı yardımcı cümleyi asıl cümleye doğrudan değil, asıl cümlelerin bir unsuru olan isim unsuruna bağlar. *Hüdā ki hākdan kudreti ile adem halk eyledi her*

nesneye kâdirdür (149a). Bu yabancı yapıyı Türkçeleştirdiğimizde hak (toprak)dan kudreti ile âdemi halk eyleyen hüda her nesneye kadirdir. Eğer isim ki edatının arasında değil ise cümlelerin yüklemi araya konur. Fakat bu konuşmada bir kenara bırakılıp söylenmez. *Anı rûm begine gönderdi kim, kim anuñ adı herkindür* (149a). Türkçeleştirince anı Rum begine gönderenin adı herkindür. *Ol bütler kim anlara taparsız hîç nesne degildür* (149-150a). *Ol âdem kim ben anı ol kadar sever idüm beni sevmez* (150a).

Son olarak bu başlık da yan cümle kurulabilmesi için ki edatının olmadan da kurulabileceğini ifade eder. Burada ki edatının işlevini üçüncü kişi iyelik ekiyle karşılandığını söyler. *Hulûsı mücerreb olunmamış kemisnelere yarân olma* (150a). *Atı za 'îf olanına at bağışladı ve yarağı olmayana yarağ (silah) bağışladı* (150a).

3.5.4 Dördüncü Başlık (Esas Sözdimi Üzerine)

Bu bölümde ilk olarak tamlama konusunu ele almıştır. Tamlama konusuyla alakalı örneklerle geçmeden önce tamalamaların nasıl oluştuğu ile ilgili kısa bir not açıklar. Burada tamlamaların ilgi hali ekiyle ve üçüncü teklik şahıs iyelik eki ile kurulduğunu açıklar. Fakat diğer şahıslardaki tamlama şekilleri ile alakalı bilgi vermez. İyelik zahirinin kullanımı için *şehrüñ hakimi and geldi* (150a) ve *Allahuñ 'ilmi bîhad ve bîpayendur* (150a) örneklerini verir. Bu verdiği örneklerin devamında tamlama yapısı için ilgi hali ekinin kullanılması ile de yapılabileceği örnekleri verir. *Rûm sulţanı* (151a), *Cihân hakkı* (151a), *Hazân vaqtinde dirahıt yaprakşız kalur* (151a), *Hocazâde haymesi (çadır) ne maḥaldedür* (151a).

Burada tamlanan eki olarak kullanılan y (ye) sesi bazı zamanlarda kullanılmadan kesre ile karşılandığını gösterir. *Çün medinenüñ kapusına irişdiler* (151a), *kapusına* (151a). İlk cümlede kullanıldığında y (ye) sesi gösterilmiştir. Fakat ikinci örnekteki tek kelime olarak gösteriminde y (ye) sesi gösterilmeden kullanılmıştır. Bu şekilde verilen bir örnek daha vardır. *İki yıl ebubekr evinde idi* (151a), *Ebubekr evinde* (151a).

Arapçada dilinden alınan bazı Arapça tamlama yapılarının Osmanlı Türkçesindeki farklı şekillerde kurulan yapılarını gösterir. *Tevḥîdullah* (151a), *kelāmullah* (151a), *muḥabbet 'ilmi ile derunî tıldı* (151a). Buradaki yapıların Osmanlı Türkçesinde *Allahuñ kelāmi*, *Allahuñ tevḥîdi*, *'ilmüñ muḥabbeti* (151a) şekillerinde de kullanıldığını bu örneklerle verir.

Bazen de Farsça tamlama yapılarının kullanışlarının değiştiğini gösterir. *Müftü-i zamân kemâl paşazâdenüñ fetvâsı şuretleridür* (151a), *serçeşme-i âb-ğayâtdan nûş eyledüm* (151a). Osmanlı Türkçesinde kullanılan diğer şekillerini *âbuñ ser-çeşmesi* (151a), *zamānuñ müftüsü* (151a) örnekleriyle verir.

Bu tamlamaların üç esas farklı tarzda kullanıldığını söyler. Bu tamlamalardan ilki iki ilgi hali kullanılarak yapılan tamladır. *Hüseyn eyitdi siz cem ‘inüz bilürsüz ki ben peygamberüñ kızınıñ oğlıyım* (152a), *ey Tañrı resûlunuñ ħalîfesi* (152a). İkinci tamlama şeklini, tamlamalarda iki tamlayan unsurdan sadece bir tanesinin ilgi hali eki aldığını tamlamalardır. *İki ‘alem ol Allahuñ ‘ilmi deryâsında bir ħatredür*. Görüldüğü üzere ‘ilm kelimesinin üzerine herhangi bir ilgi hali getirilmemiştir. Üçüncü şekil olarak ilgi halinin kullanılmadan oluşan tamlama şekilleridir. *Çün peygamber vefâtı ħaberin işitdiler* (152a), *Muĥammed Sultan Beyâzîd Ħan ħulları eline düşmiş idi* (152a).

Dört unsurla kurulan tamlama örneği vermiştir. *Buğdan begi ħazab şâhı ne yiresinüñ iltihâbından ħaberdar olıcağ* (152a). Bu örnekteki tamlamayı ayrıca şahuñ gazabı ne yiresi iltihabından şekliyle de söylenebildiğini ifade eder.

Oluşumu tamamlanmış bazı tamlama grubuna fazladan unsur eklenmesiyle oluşan şekiller de vardır. *Sultan Murâd Ħan* (153a). Bu örnekte olduğu gibi Han tamlamanın üzerine gelerek ayrıca bir unvan grubu oluşturmuştur. Bu yapı bazen de tamlamanın önüne gelerek oluşturulur. *Bu vilayeti hanum samsa çavuş ħuluña ‘inayet eyle* (153a).

Belirli bir makam ve görevi ifade eden kelimelerin yönelme hali ekiyle kullanıldığını belirtir. Bu yapıda, tamlamaları ilgi hali eki ve iyelik eki kullanmadan yönelme hali ekinin tercih edildiği görülür. *Melik habeşe* (153a), *ħanâ ‘at kişveriye padişah ol* (153a), *anı istanbula ħadı itdiler* (153a). Tamlama şekline çevirecek olursak birinci örnekte Habeşin meliki, ikinci örnekte kanat kişveriyesinin (ülkesinin) padişahı ol, üçüncü örnekte istanbulun kadısı şeklinde günümüzde kullanıldığını söyleyebiliriz.

Bazende yönelme haliyle kullanılan makam ve yer bildiren unsurların tamlama şeklinde ilgi hali ekiyle kurulduğunu da söyler. *Ol yirüñ emiri* (153a).

Son olarak bu başlıkta ihtiyaç ve hacet kelimleriyle kurulan tamlamalarda araya yönelme hali eki olan unsurların da girdiğini belirtir. *Benüm ara ħācetüm yoḡdur. Bunun mālā ve cevāhire ihtiyacı yoḡdur* (153a).

3.5.5 Beşinci Başlık (Sıfatların Sözdizimi Üzerine)

Beşinci bölümde sıfatların söz dizimi üzerinde durulmuştur. Burada kısım isimleri, ayrıca bazı soru kipleri ve sayılar ilgi hali ve çıkma hali ekleriyle öğretilir. Konuyu Latince olarak anlattıktan sonra örnekleri Osmanlı Türkçesi karşılığı ve hemen devamında Latince karşılığıyla verir. *Düşmanlardan her kimi bulasız öldürün* (154a), *Beglerden bir kimesne ile āşinālıḡuñ var mıdur* (154a), *Hic biriñüzüñ ħātunına ṭalaḡ vā kı ‘ olmadı* (154a), *Bu üç oḡlumuñ ḡanḡısın tahta lāyık görürsüz pādīṣāh olsun* (154a), *Peyḡamber eyitdi ikiden birisi almaḡ gerekdür, ya kılıç ya İslām. Bu ikiden ḡanḡısın ihtiyār idersen it didi* (154a).

Sıfatların üzerine gelen iyelik kiplerinin aynı zamanda içlerinde şahıs zamirlerinin anlamlarını da içerdiğini belirtir. Bu yapıyla ilgili örnekler vermiştir. *Bazımız bilür bazımız bilmez* (154a). Görüldüğü üzere belirsiz sıfat olarak kullanılan bazı kelimesinin üzerine gelen iyelik eki aynı zamanda şahıs zamirini de bünyesinde barındırdığını belirtir. Burada biz şahıs zamirini düşmüş olarak görürüz. Diğer örnekler ise; *her birünüz kendü sözün dimek gerek* (154a), *şoñra niçe ḡalā ‘ ḡalub kimin cebran kimin şabran feth itdiler* (154a).

Karşılaştırma yapabilmek için çıkma hali kullanır. *Yırtıcı ? Yaramaz ādemden yigdür* (155a).

Benzerlik, zıtlık ve uygunluk belirten sıfatlar datif (yönelme) durumu eki ile beraber kullanıldığıyla ilgili örnekler vermiştir. *Tıbb ‘ilminde mevte bir dārū yoḡdur* (155a). Görüldüğü gibi bir daru sıfat tamlamasında kendisinden önce bir yönelme hali eki alarak kullanıldığını gösterir. *Benüm sözlerüm hem dünyā ve hem āḡiretüñe fā ‘idelüdür* (155a). *Ma ‘şiyete cüst (hazır) olur ‘ibādete süst (güçsüz) olur* (155a). *Aña muvāfık bir miṣāl getürmişdür* (155a). *Şer ‘ şerife muḡālif çok nesne idi* (155a). Görüldüğü üzere buradaki sıfat unsurunda yönelme hali eki alıp cümleye yönelme grubu olarak katılmıştır. *Bir buña şebḡ ḡıṣṣası* (155a). Bu örnekte iyelik gurubunun tamlayan unsuru yönelme hali eki alarak cümlede yer alır. Bu açıklamaların ardından üç tane sıfat verir. Bu üç sıfat layık, müstehak ve sezavar’dır. Bu sıfatların da yönelme hali eki alarak öğretilir. *Allah ‘a lāyık ḡamd*

itmege kâdir degilim zîrâ bir şükr bilmem ki aña lâyıkdur (155a). *Manşaba mustehağ olduñ* (155a). *‘Âkil olana sezâvâr budur* (155a).

Bolluk ve isteği ifade eden sıfatlar kendilerinden önce çıkma hali eki alırlar. Cümlede genel olarak bu şekilde kullanılırlar. *Evliyâ'allah üzüm çıbuğı gibi mîveden toludur* (156a). *Anuñ başı ‘ağldan hâlî ve kibrden memlû idi* (156a). *Harbde kişiniñ göñli ‘iyâlinden ve mālından fâriğ olmayınca cenk idemez* (156a).

Sıfatların bazen ile edatıyla kullanıldığını söyler. *Gözi yaş ile pür oldı* (156a). Son olarak sıfatların isimlerle de birlikte kullanıldığını gösterir. *Bardağ toptolu oldı, Āsmānı pür-nūr eyledi* (156a).

3.5.6 Altıncı Başlık (Zamirlerin İnşası)

Zamirler başlığı altında incelediği ilk yapı “ki” ile kurulan ilgi zamiridir. Latince açıklamalarını yapan Seaman tüm zamanlarda çekimlenebildiğini söyler. Ardından Osmanlı Türkçesi ile örnekler verir. *Yemen'deki halâyıka anı pâdişâh dikedüm* (157a). *İşbu şîşe içindeki benüm kanumdur* (157a). *Şeyhden ol giceki ahvâli şordum* (157a).

Tamlama grubunda tamlayan unsurun genelde kullanılmadığını belirtir. Bu sebeble tamlanan unsurundaki iyelik eki ile iyelik zamiri olarak kullanılır. *Benüm evladum vardur* (157a). Bu yapının tamlayan unsurunun kullanılmadığı şeklini *evladum vardur* (157a) verir.

Soru zamirlerinden “kim” için sorulan sorunun cevabının aynı şekilde ve durumda cevaplandığını belirtir. *Şeyh bunlar kimdür diyü su ‘âl idicek oğullarumdur dimiş* (157a). *Kal’a kimüñdür diyü nedâ itdiler hisar balayı burca gelüp padişah ‘alem-penahuñdur diyü cevap virdiler* (157a).

Seaman “Ne” soru zamiri için hem insan hem de insan dışında varlıklar için kullanıldığını söyler. *Ne avretdür* (158a). *Şordı ki bu yer ne yerdür ve bu şu ne şudur eyitdi bu şu nildür* (158a). Son olarak “mi” edatı ile de soru sorulduğunu söyler. “Mi” edatı ile kurulan bu yapının yukarıdakiler gibi kişi ve zaman çekimlerinde cevaplanabildiğini gösterir. *Sen ol misin ki ‘Abdi ‘l-Muṭṭalib seni kurbân itmegiçün nezr [nevr] eyledi eyitdi öleyin?* (158a).

3.5.7 Yedinci Başlık (Fiilden Önce İsim ve Genitif Hali Eki Kullanımı)

Bu başlıkta fiil cümlelerinin yapımında çeşitli ek ve şekillerden nasıl yararlanılarak, cümlelerin nasıl kurulduğunu öğretmeye çalışır. İlk olarak fiil cümlelerinde yüklemden önce yalın halde kullanılan isimleri öğretmekle başlar. *Bu adam tabibdür ol kadı olur* (158a). *Şükr iderim ki bunu ki beni sanduñ degilim* (158a). Görüldüğü üzere bazen de yüklemden önce (ben-i) belirtme hali eki olarak kullanılabilir. Genitif (ilgi) hali ekinin kullanımı ile de bilgi verir. Sahiplik anlamında kullanılan fiillerde genitif ilgi hali ekinin kullanıldığını gösterir. *Ol nışfi (yarım) ki Muḥammedüñ idi saña virdüm* (159a). Bu yapı ara sözlü cümle biçimde kullanılmıştır. Tamlayan ve tamlanan unsurunun yerini değiştirip, ek fiilden önce ilgi hali ekini getirerek sahiplik anlamı kazandırıldığı gösterilir. *Ben eyitdüm ol inek yedi öksüzüñdür andan artuḡ nafaḡaları yoḡdur* (159a). Aynı şekilde belirli bir görev ve makam anlamı taşıyan cümlelerde de yüklemden önce ilgi hali eki getirilir. *Ġarip ve bākesim fermān senüñdür* (159a). *İşi* (159a) kelimesinin öncesinde genitif hali ekinin kullanıldığıyla ilgili bir örnek verir. *Müstemendlere (gamlı) merḡamet itmek merḡametlünüñ işidür* (159a).

3.5.8 Sekizinci Başlık (Fiilden Önce Yönelme Hali Eki Kullanımı)

Bu başlıkta cümleler kurulurken yönelme halinin çeşitli ek ve şekillerle nasıl kurulduğunu öğretmeye çalışır. İlk olarak yükleme hali eki alan kelimeler sonrasında yönelme hali eki olarak kullanılır. *Seni şoḡbet ḡāşşuma iḡtiyār eyledüm* (159a). Burada hassum-a yönelme hali eki almadan önce bir belirtme eki alan kelimeyle beraber kullanılmıştır. *Ol 'ömr cennet ki b̄-nihāyetdür, bu dünyādaki 'ömri aña nisbet itseñ yevm s̄'at miḡdārınca olmaya* (160a). Buradaki aña kelimesinden önce gelen kelime de belirtme hali eki olarak bereber kullanılmıştır.

Yönelme hali ekiyle kullanılan kelimelerin çeşitli işlevleriyle beraber kullanıldığına dair açıklama ve örnek vermeye devam eder. *Çoḡ söylemek benüm ne işüme yarar* (160a). *Ol māl ve ṭavār ve kuvvet anlara f̄'ide itmemişdür* (160a). Bu iki cümlede olumlu ve olumsuz cümlelerin yönelme durumu eki kullanıldığıyla ilgili açıklama yapar.

Vermek, hibe etme, teslim etmek, iade etmek anlamlarında kullanılan kelimelerin yönelme hali ekiyle kullanıldığını gösterir. *Mūsā'i anasına yine virdüñ* (160a). Bu cümlede yönelme hali eki vermek fiiliyle beraber kullanılır. *Anı şatdı tā*

ki anūn bahāsını dervişlere bezl eyleye (160a). Yönelme hali eki hibe etme anlamındaki birleşik fiil ile beraber kullanılır. *Buğdayların ve aqçaların bile çuvāllarına koydılar ve anlara teslim eylediler* (160a). Diğer örnekler de (yukarıda verilen örnekler ile beraber) alt alta sıralanmıştır. Önce Osmanlı Türkçesi karşılığıyla daha sonra Latince karşılıklarıyla verilmiştir. *Rūm eklīminde ne kadar şehir var yine saña virin* (160a). *Ulu ni 'metdür emāre'l-mü'minünñ şıhhati kim Hüdā-yı Te 'ālā bize irzānī [erzānī] kıldı* (160a). *Anlara mescede girmek revā olmaz* (160a).

Yukarıdaki açıklamalara benzer şekilde söz vermek, ödemek, bildirmek, buyurmak, duyurmak, söylenmek, sormak, yanıtlamak anlamlarında kullanılan kelimelerin de yönelme hali gerektirdiğini söyler. Örnek cümleleri alt alta sıralayan Seaman, önce Osmanlı Türkçesi ile karşılıkları daha sonra Latince karşılıklarını verir. İlk olarak söz vermek anlamında kullanılan örnek cümleyi verir. *Beşāret (müjde) olsun ki Hakk Te 'ālā size nuşret va 'de eyledi* (161a). Daha sonra yukarıda söylenen anlamları ile de örnekler vermiştir. *Gerekdür ki sen 'ahdüñne vefā idesin* (161a). *Yüri bu getürdügün nesneleri yine anlara ilet* (161a). *Peygamber Mu 'ād bin Cıl Yemen'e gönderdi tā ki bunlara dñ öğretde* (161a). *Üstād aña leyl ve nehār 'ilm ve edeb ta 'līm ider idi* (161a). *'Ubeyd-allah baña buyurmuşdı ki hıç bir erkek ādem ehl-i beyt-i Hüseyñ'den diri kımayam* (161a). *Hākim anlardur ki kendü nefslerine hükm idebilürler* (161a). Burada yukarıda bahsetmediğimiz iktidar anlamında bir cümle kuruluşu vardır. *Bu vākı 'ai pırlere haber eyledi* (161a). *Allah dinün ne dındür baña diyüvir* (161a). *İy kıarındaşlar siz baña bunca su 'āller şorduñuz ve ben size cevāb virdüm ve benüm dahı size bir su 'ālüm vardur şorayım didi* (162a).

Güvenmek, yaslanmak (tevekkül), bağlanmak anlamında kullanılan kelimelerin yönelme hali eki ile cümlede kullanıldığı örnekleri verir. Yine cümleleri önce Osmanlı Türkçesi ile daha sonra Latince karşılıkları ile vermiştir. *Anlar Mūsā 'nuñ sözine inandılar* (162a). *Bu 'ālemlerün Tañrısına imān getürdük* (162a). [*Hallāk-ı*] *'āleme tevekkül eyledi*. Cümlede “hallak” şeklinde geçen bu sözcük yaratan ilah anlamında kullanılmıştır. Halak sözcüğünün anlamı gereği bu cümlede özne görevinde kullanılmadığından bu şekilde aldık. *Düşmanuñ tatlu sözine i 'tikād eyleme* (162a). *Ve eger bu 'ābid kendü tātına tekiye [tekye] ve i 'timād eyledi ise*

bilmedi ki Hüdā'nuñ dergāhında bî-çārelik ve tevāzu ' kibr ve ināniyetden yegdür (162a).

İtimat etmek kelimesini üzere edatı ile birlikte kullandırarak yönelme hali eki olmadan kullanıldığını gösterir. *Kendü bāzūñuñ kuvveti üzere i 'timād eyleme* (162a). *Şehri aña tefvîz eyledi* (162a). *İy şāh bizüm atamız bizi Allah'a ısmarlamadı, māla ısmarladı. Lā-cerem (şüphesiz) māla ısmarlananuñ işi harāb olur* (163a).

İtaat etmek, hizmet etmek, karşı çıkmak, anlamlarındaki kelimelerin yönelme hali ekli örnekleri aşağıdaki gibidir. Örnekleri önce Osmanlı Türkçesi karşılıklarını daha sonra Latince karşılıklarını vermiştir. *İnşāf mıdur ki biz ol mel'ūnuñ emrine itā'at ve Allah'ıñ hükmine muhālifet idevüz* (163a). *Cevānlık 'āleminde şeyhe hıdmet ider idüm* (163a). *Vakt ola kim sen Süliymānuñ leşkerine mukāvemet idemeyesin* (163a).

Değerli olan nesneler için yönelme eki de kullanıldığını belirtir. *Ben ol kılıcı biñ akçaya şatun aldum* (163a). *Ol 'ālim kendüsine ziyān ider ki 'ilm ve edebini nāna (ekmeğe) ya 'nî dünyāya şatar* (163a). *Sulţanat degmez şol kana ki yer üzre tamlar* (163a). Son olarak değmez kelimesinin bir isim unsuru ile cümlede kurulan bir örneğini verir. *Ancak yüz akça değer* (164a).

3.5.9 Dokuzuncu Bölüm (Fiilden Önceki Belirtme Hali Eki Kullanımı)

Bu bölümde belirtme hali ekinin cümlede kullanımı ele alınmıştır. İlk olarak belirtme hali ekinin işlevlerini anlatırken önce Latince konu anlatımına yer verir. Daha sonra örnekleri önce Osmanlı Türkçesi karşılıkları daha sonra Latince karşılıkları ile verir. İlk açıklamasında belirtme hali ekinin geçişli eylemlerle kullanıldığını söyler. *Hüdā senüñ eşkālūñi def' idüb imānuñı taşhîh eylemiş* (164a). Hemen ardından özellikle Arap ve Farsçadan alınan kelimelerin çoğunda Türkçe geçişli fiillerle beraber kullanıldığını belirtir. *Zeyd ben namaz kılmaz oruç dutmazam dişe ne lazım olur* (164a). Burada ol- geçişsiz fiili Arapça isim (lazım) ile birlikte kullanıp geçişli bir eyleme dönüşmüştür.

Daha sonraki açıklamasında yukarıdaki kurulan yapı ile (bir isim ve yardımcı fiil ile kurulan geçişli eylemin üzerine gelen kelimeye)bazen de tam tersine belirtme hali eki işlevini bir ismin üzerine bırakıp, cümlede isim olarak yer

aldığını söyler. *Baňa lāyık olan naşihat eylemekdür ve saňa lāyık olan ma ‘kūl ve naşihat istima ‘ eylemekdür ve anuñıla ‘amel eylemekdür* (164a).

3.5.10 Onuncu Bölüm (Fiilden Önce Gelen Çıkma Hali Eki Kullanımı)

Bu bölümde çıkma hali ekinin cümle içerisindeki kullanımına dair çeşitli açıklamalar ve örnekler verir. Öncelikle –dAn çıkma hali ekini işlevlerini söyler. –dAn çıkma halini, eylemlerin tarzını ve nedenini belirten bir isimle kullanıldığını belirtir.

İlk açıklamasında araç işleviyle kurulan yapıda edilgen (pasif) fiillerin araç durum işleviyle kullanılmak istendiğinde bunu –dAn çıkma hali ekiyle karşılandığını açıklar. Fakat etken (aktif) araç durum işleviyle kullanılmak istendiğinde ile edatıyla karşılandığını da ayrıca belirtir. Edilgen yapıdaki örnekler: *Bunlar kılıçdan helāk olanlardır* (165a). *Bî-kıyās ādem kılıçdan ve oğdan helāk oldu* (165a). Etken yapıdaki örnekler: *Atını kendi eliyle bağladı* (165a). *Ol saňa mu ‘āvenet eyledi yoksa oğ ile seni helāk itmiş idüm* (165a).

Çıkma hali –dAn ekinin bir şeyin neyden yapıldığı ya da nedenini veren işleviyle kullanıldığı örneklerini, aşağıdaki örnekler gibi vermiştir.

Tamarlarında kanı gāzabdan cūş eyledi (165a). Çoşma eylemin neyden yapıldığını belirtmek için –dAn çıkma hali ekini kullanmıştır. Diğer örneklerde aynı şekilde –dAn çıkma hali eki neden bildirir. *Bir gice şeyh cehennem havfından uyumadı* (166a). *Başum alub cān korkusu ile bir cānibe kaçdum* (166a). *Hevā ve heves sebebi ile devlet elinden gitdi* (166a).

Bir hareketin tarzını, yapılış şeklini, nasıl ve ne şekilde yapıldığını ise genellikle ile edatı ile karşılandığını belirtir. *Arzu itdügi mertebeye yemnü irşādılar ile irmişdür* (166a). *Sen cenneti çok sa ‘y ile hāşıl eylemedüñ ve bāzū kuvveti ile sa ‘ādet bulmaduñ* (166a).

Bir malzemenin neyden yapıldığını kaynağının ne olduğunu belirtmek için –dAn çıkma hali ekini kullanarak öğretir. *Altundan bir zarf yapıdı* (166a). *Çömlekci çömlek toprağdan düzer* (166a). Bir materyalin neyden yapıldığını sadece bu şekliyle değil materyalin önüne bir sıfat getirerek de kaynağın ne olduğunu gösterebilir. *Bir altun büt düzmiş idi* (166a).

Herhangi bir şeyin yerine getirilmesi, yapılması anlamlarında kullanılan fiiller, farklı şekillerde de kullanılabileceğini öğretir. *Ėabı řu ile taldurdu* (167a). *Bir torma torma taldurmuş* (167a). *Ağaç miveden talmışdur* (167a). *Hışm ile mümtelî (dolu) olmışdur* (167a).

Son olarak burada aracı isimler? Edilgen (pasif), çıkma hali eki ve ile edatı olarak kullanılır. *Senden ne şadır oldu ki bunda habs itdiler*. Sadır ismi edilgen bir yapıda aracı isim olarak kullanılmıştır. *Öküz ayağından cerces päre päre oldu* (167a). *Mevcüdât Hüdâ'yıla mevcüd oldu* (167a). bazende “el” kelimesi ile oluştururlur. *Çün Mışr ve Şâm 'Ömer elinde feth oldu* (167a).

3.5.11 On Birinci Başlık (Mastarların İnşası Üzerine)

Bu bölümde mastar eklerinin cümle içinde kullanımı ele alınmıştır. Dil bilgisi anlatımına geçmeden önce mastar ekiyle ilgili Latince açıklamalarda bulunur. Bu açıklamaların ardından örnekler tablo halinde verilmeyip alt alta sıralanmıştır. Örnekleri ilk önce Osmanlı Türkçesi karşılığıyla daha sonra Latince karşılığıyla vermiştir. İlk önce etken veya edilgen fiiller üzerine gelen mastar ekinin yönelme hali eki almış biçimiyle nasıl kullanıldığını öğretir. *Mekkei ziyâret itmege gitmişlerdi* (168a). *Cevâhiri yağma itmege gitdiler* (168a). *Mûmu yakmağa varur* (168a). *Dõstuñ 'aybını setr itmege çalış* (168a). *Ėışşai beyân itmege başladı* (168a). *Evini yapmağa meşgûl oldu* (168a).

Bazı mastarların ise yönelme hali eki aldığını belirtir. *Ehl-i İslâmdan intikâm almağı murâd eyledi* (168a). *Tañrı'ya tapmağı ihtiyâr eylediler* (168a). *dürlü dürlü ta'amlar pişürmegi Zû tasnif eyledi* (169a). *pişürmegi* (169a) bazen *pişürmesi* (169a) olarak da kullanılır.

Çıkma hali (–dAn) ile kullanımı için örnekler vermiştir. *Eliyâs anları pûta tapmağdan nehy eyledi* (169). *Bunları şehre girmekden men' eyledi* (169a). *Anuñ ihsânını biyân itmekden ferâgat eyle* (169a).

Ayrıca *olmak, gerek, istemek, öğretmek, buyurmak, dilemek, talep etmek, bilmek, reva olmak, layık olmak* (169a) gibi fiillerin ortak bir söz dizimine sahip olduğunu belirterek durum değişikliği olmadan kullanıldığını gösterir. Bunlarla ilgili örnek vermez.

3.5.12 On İkinci Başlık (Zarf Fiiler)

Bu bölümde zarf fiilerin cümle içerisindeki kullanımları konusu anlatılmıştır. Çok kısa bir açıklama yapan Seaman iki örnekle açıklık getirmeye çalışmıştır. *Der devletde gider iken* (170a). *Bu sözleri yād iderek çıktı* (170a). Başka herhangi bir açıklama yapmayan Seaman, burada zarf fiillerin eklerinin geldikleri fiilin durumuna göre eklendiğini göstermeye çalışmıştır. Sev- fiilinin üzerine gelen –Ip zarf fiiliyle ilgili Latince konu anlatımının ardından verdiği örneğin Osmanlı Türkçesi karşılığını daha sonra Latince karşılıklarını vermiştir. *Muhammed Han Gāzī İstanbul'dan çıkub Edirne cānibine tevcīh olunmuş meger pādīşāhuñ bir cānibinde Mevlānā Zîrek yanaşub giderler idi ve muşāhibet 'ilmiyye iderler idi Hōḥa-zāde [d.Hōcā-zāde] obir cānibine teveccūh idüb muşāhibet 'ilmiyyede müşāriket eyledi ve Mevlānā Zîrek'e i 'tirāz idüb ilzām eyledi soñra Mevlānā Zîrek selāmlayub* (170a), *Hōcā-zāde tenhā ḳalub menzile varınca ḥiṭāb müstiṭāb şāh 'ālī-cenāb ile müfteḥar oldu* (171a).

-Ip zarf fiil ekiyle olumsuz şekil oluşturulamsa da olumsuz anlamı, cümle içerisindeki olumsuz kelimelerle kullanıldığında ortaya çıkar. Olumsuzluk anlamını diğer sözcüklerle karşılar. *Nefsüñ ārzūsına meşgūl olub zulm ve te 'addī (saldırma) itme* (171a). *Gördi ki güftārına iltifāt idüb ḳulaḳ şalmaz* (171a). Görüldüğü üzere –Ip zarf fiil ekinin olumsuz biçimi yoktur. Bu cümlelerdeki olumsuzluk anlamı, diğer olumsuzluk ifade eden kelime ve kelime gruplarıyla karşılanır.

Son olarak –Ip zarf fiilinin üzerine gelen sıfat fiiller ile beraber cümle içerisindeki kullanılış şeklini vermiştir. *Bu ḳışşai baña gelüb gidenlere ḥikāyet eyledüm* (171a). *Ben getürüb şāha 'arz itdügüm oldur ki* (172a).

3.5.13 On Üçüncü Başlık (Sıfat Fiiller)

Zarf fiil konusunu verdikten sonra Partisipleri (sıfat fiil) bir başlık altında ele almıştır. Öncelikle sıfat fiil eklerinin doğrudan fiilerin üzerine geldiğini söyleyerek konuyu öğretmeye çalışmıştır. *Ḳızı seven yigit eyitdi* (172a). *Şer 'şerîfe ri 'āyet idici pādīşāh* (172a). *Baña Hızır'ı gösterecek idüñ* (172a). *şaban demürinden ḳazılan yir* (172a). Görüldüğü üzere bu cümlelerde kullanılan sıfat fiiler (–en, –ici, –ecek) doğrudan fiilerin üzerine gelmiştir.

Arapçadan alınan sıfat fiilere örnek olarak ism-i fail ve ism-i meful yapılarının çoğunlukla yönelme hali eki ile birlikte kullanıldığını söyler. *Sultān Ġāzī Edirne ve Dîmetōka'ya mālîk olıcaķ* (172a). Dûnyâ işine meşgûl olur idi (172a). Bu iki cümlede kullanılan ism-i fail (malik) ve ism-i meful (meşgul) kelimelerinin önüne bir yönelme hali eki getirerek vermiştir.

Sevdük kelimesini vererek sev- fiilinin üzerine gelen –dUk sıfat fiil ekinin çeşitli ekler alarak kullanılabileceğini öğretir. Burada –dUk sıfat fiilinin nitelediği isimden hemen önce geldiğini belirtir. *Yâ Rabbi, anlara virdüğün ni 'metleri yine al* (173a). *Şāh ser-firāz Pîr Aḥmed Big'e itdügi vade'i incāz buyurdu*. Görüldüğü gibi sıfat fiilden sonra gören ismi niteleme vazifesi görür. Fakat Seaman nadiren de olsa bu yapının farklı şekilde kullanıldığını da söyler. Sıfat fiil ekinin nitelediği isim bazen de kendisinden önce gelebilir. *Eyitdi bu sözi söyledüğünden şöyle görünür* (173a). Cümleye bakıldığında –dUk sıfat fiilinden sonra gelmesi gereken söz kelimesi, kendisinden önce gelerek verilmiştir.

–dUk sıfat fiilinin bir tamlama ya da cümle içerisinde bazen de bir unsur olarak kullanıldığını ile ilgili örnekleri verir. *Ṭıfl emdügi sūd kendü vālidesinün gönli kanıdır* (173a). Bu cümlede emdügi sūd sıfat tamlamasından bir unsur olarak yer aldığını gösterir. *Sultān Korkud sefāriş (sipariş) itdügi muḳaddemātı 'arz itdi* (173a). *Mevlānā Ḥüsrev daḥı Mevlānā Ḳarîmî'nün yazduğı i 'tirāzātı göricek* (173a). Bu örnekte –dUk sıfat fiili sıfat tamlamasında sıfat unsuru olarak yer almıştır. *Bāḳî'nün 'Ālî Paşa Ḥazretlerine didügi kaşîde-i memdūḥadur* (173a).

Bazende tamlama olarak kullanıldığında –dUk sıfat fiilden önce gelen unsurun kullanılmadığı görülür. *Bilmedüğünî saña ögredeyim* (174a). *didüklerümi itme* (174a). Görüldüğü gibi tamlananı sıfat fiil grubu olan isim tamlamasında tamlayan unsurunun olmadan kullanıldığını görürüz.

Edilgen yapıda kullanıldığında –dUk sıfat fiil yan cümle olarak işlev gördüğünü söyler. *'Ālemde söylenmedük söz kalmamışdur* (174a).

Sıfat fiil –dUk ile kurulan bir başka yapı da yan cümlecik yerine bağlacın anlamını üstlendiği şeklidir. *Ve bunuñ derdi ile pâdişāhlıgumu terk itdüğümü aña ḥikāyet eyledüm*. Burada kullanılmayan bir de bağlacının olduğunu söyleyebiliriz. Ve bunun derdi ile padişahlığımı terk ettiğimi de ona hikaye eyledim şeklinde kullanabiliriz. *Mevlānā'nuñ vālidi oğlunuñ każî 'asker olduğın istimā 'idicek i 'timād*

itmedi (174a). Mevlananın annesi oğlunun kazasker olduğunu da duyunca itimat etmedi şeklinde çevirebiliriz.

Sıfat fiil -dUk ile kullanılan başka yapılarda vardır. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi sıfat fiil cümle içinde verilen tamlamada asıl unsur olarak yer almıştır. *Timur Han şahib-kerem kişi idi, Yıldırım Han'ıñ ağladuğın görüb gāyet esergeydi* (174a). *Tüvānger (güçlü) oldur ki Tañrı 'nuñ virdüğine kanā 'at ider* (175a).

Sıfat fiili -dUk üzerine gelen ve diğer kelimelerle beraber de kullanılan -de edatı (bu eke edat der) gelmesiyle geçmiş zaman işleviyle kullanıldığını belirtir. Cümlede fiilin ne zaman anlamındaki sorusunun cevabını verdiğini söyler. *'Acem'den rucū ' itdügüm zamanda* (175a). *Beni israile kurbān itdükleri vaqt* (175a). *Yusuf yedi yıl zindanda oldı zindandan çıkdakta otuz yaşında idi* (175a).

Sıfat fiil -dUk ekine yer adları eklendiğinde ise nerede anlamında kullanıldığını gösterir. *Mevlānā culūs itdüğü meclisde bizüm vazîfemüz kıyāmdur* (175a). *Eflātūn olduğı diyāra geldi* (175a).

Son olarak, bu sıfat fiil, bir şeyin nedeni açıklandığında veya bir şeyin neden yapıldığı sorulduğunda kullanılır ve kendisine için, sebep, mucib, cihet vb. kelimelerle oluşturulduğunu gösterir. *Āsitānei sa 'ādete da 'vet olunduğumuzuñ mücibi nedür diyü sū 'āl eyledi* (176a). *Ķatıbe 'āsi olduğına sebep oldur ki muḳaddematı vālid mācidi āsitanasına ard itmedüğü için bu oldı* (176a). *Leken [Lakin] ḥiṣāra zafer ol hiynde [hiyne] muḳarrer olmaduğı cihetden müyesser olmadı* (176a).

Sıfat fiil -dUk ekinin yukarıda verilen kelimelerle kullanılmadan, bir fiilin neden yapıldığını veya neyden etkilendiğini açıklayabilmek için çıkma hali eki veya yönelme hali eki ile de yapı kurulduğunu gösterir. *Hikayet eydür ki aña 'omer sani dirler idi ziyāde 'ādil olduğından* (176a). *Ketḥüdā şarāb bulunmaduğına perişān oldı* (176a). *didügin işitmedügüm ve anuñ yolına gitmegi iş eytmedügümdendür dirdi* (176a).

3.5.14 On Dördüncü Başlık (Zaman)

Sıfat fiil konusunu tamamladıktan sonra zaman konusunu ele alan Seaman, ilk olarak zaman anlamında kullanılan isimlerle cümle yapısı kurmaya çalışır. Burada zaman anlamlarında kullanılan kelime ve kelime gruplarını genel olarak – dA bulunma hali ve ile edatı ile beraber kullanır. Bu şekilde oluşturulan yapıyı

genelde zamanın bir kısmını ifade ederken kullandığımızı belirtir. *Derdinden gice ve gündüz bi karar idi.* (177a). *Ol âdem gice ile âḥur-salâr katına geldi* (177a). *Ḳız gice ile yaluñız gider iken* (177a). *Gicede gündüzde kaç vaḳt namâz buyurdun* (177a). *Nice yıllarda* (177a).

Zamanın miktarını belirtmek için de çeşitli sayı sıfatlarını kullanarak aşağıdaki gibi verir.

Biş yüz yaşayanlar dahı bu vecihle cevab [verdiler] (177a).

Efrâsiyâb ‘acem mülkine biş yıl beglik itdükden soñra (177a).

Yuş ‘a anlardan üç gün mühlet istedi (178a).

Günde yüz otuz aḳçe ve zeyfe (silik para) ta ‘yñ itmişdür (178a).

3.5.15 On Beşinci Başlık (Yer Üzerine)

Cümlede yer ifade eden yapıların çeşitli şekillerde oluştuğunu söyler. İlk olarak yer anlamında kullanılan cümle yapıların yalın isim halinde kullanılarak oluştuğunu belirtir. *Peş (sonra) Peyğamber sekiz mil yol gitdi* (178a). *Süleymân ile Belḳisuñ arası iki günlük yol idi* (178a). *Biş günlük yola gitdiler* (178a).

...-dAn ...-A yapısı bir yerden bir yere doğru anlamıyla kullanıldığını belirtir. *Çeri Kūfeden çıḳdı ve Şāma müteveccih oldu* (178a). *Altı adam Medineden Mekkeye geldiler* (178a).

Bazen de bir yeri tarif etmek için “Katına” edatını kullandığımızı söyler. *Es’at? Herâdan gitdi ve Retbîl? katına yetdi* (179a).

3.5.16 On Altıncı Başlık (Küçük Kelimelerin Sentaksı Üzerine)

Son olarak edatlarla beraber kullanır. *Medrese ḳapusındadır* (179a). *Ḳaradan yoḳ deryâdan gitmişdür* (179a). İlk örnekte yer belirtirken –dA bulunma hali ile ekiyle verir. İkinci örnekte yok edatı ile beraber verir.

Son bölümde ele aldığı konu gibi, kim ve manend gibi edatların cümle içerisinde hangi işlevlerle kullanıldığını ve cümle içerisinde geldikleri yeri öğretir. Bu edatların zarf olduğunu söyler. İsimlerin, fiillerin ve sıfat fiillerin sonlarına konduklarını da ayrıca belirtir.

İlk önce öğretime gibi edat ile başlar. Bu edatı işaret zamirleri ve kişi zamirleriyle kullanıldığında ilgi hali eki aldığını belirtir. Fakat Latince konu

anlatımında kişi zamirleri üzerine de gelerek kullanıldığını söylemez sadece örnek verir. *Senüñ gibi güzel ‘avret görmedüm* (179a). Burada kişi zamiri kullanılmıştır. *Bunuñ gibi adam anda oldu* (179a).

Gibi edatı isim ve sıfat fiilerin üzerine doğrudan da gelebildiğini gösterir. *Peleng (kaplan) yemekden ötüri mûş (fare) gibi tızağa düşer* (179a).

Eski Anadolu Türkçesinde sadece şahıs zamirlerine gelen –leyin ekinin c (cim) sesi ile birleşerek tek bir ses gibi okunmasını söyler. *Sencileyin mütekebbir olavuz* (180a).

-EAT’de kullanılan cileyin ekini üçüncü şahıslarda (ol), *olcılaysın* (180a) yerine *ancılaysın* (180a) kullanıldığını gösterir. *Ancılaysın ‘alim ve ‘aķıl kişi baña gerkedür* (180a).

Ayrıca –leyin ekini yalın isimlerle ve sıfat fiil ekleriyle de kullanıldığını gösteren iki örnek verir. *Şeştālar (saz) bñlbñlleyin terennñm itdiler* (180a). *Padişah geldüğñnleyin* (180a).

Bir diğerk edat olan manend kelimesinin yönelme hali ile beraber kullanıldığını gösterir. *‘Ömer eyitdi baña ħaber geldi kim sen kisri köşķine manend bir köşķ yapmışsın* (180a).

-IncA zarf fiil eki bir olumsuz fiilin üzerine geldiğinde, başka bir olumsuz fiil ile de kullanılırsa olumlu bir anlam olarak cümlede kullanıldığını belirtir. *Tā Vuluk kıızı gelmeyince Sulţan Beyazid ‘işret nidüğñ bilmez idi* (180a). Bu cümlede Vuluk’ın kıızı gelmeyene kadar eğlence nedir bilmezdi cümlesiyle aslında olumlu bir anlam çıkartmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. *Zinhār ey şāh ol günler tamam olmayınca sefer etme* (180a). Gelme- olumsuz fiilin üzerine -IncA eki eklenir. Bu şekilde oluşan cümle yapısının içinde eğer bir olumsuzluk anlamı içeren kelime daha gelirse buradan olumlu anlam çıkartıldığını belirtir.

İki kelime arasında gelen ve (vav) bağlacının kullanılışını gösterir. Öncelikle iki isim arasında kullanılan yapıyı, daha sonra ve (vav) bağlacının kullanılmadan oluşan yapısını verir. *Pirlerden neşat ve zevķi taleb etme* (181a). *ömrññi hevā ve hevese ve fisķ ve fecüre [fucur] şarf itdññ* (181a). Vav (ve) bağlacını kullanmadığı örnekler ise; *Eve vardum gördüm ki anda bir müsāfir vardur* (181a). *Anı efendisi dökmiş sökmüşdür* (181a).

Ki, kim, ta ki veya ta kim bağlaçlarının cümle içinde kullanıldığında, eğer bir yokluk anlamı ifade edilirse, istek kipi ile beraber cümle içerisinde bulunur. *Peygamber çok çeri ile geldi kim sizünle ceng eyleye* (181a). Bu yapıda tā ki, ki ve kim bağlaçlarının -neden sonuç bağlamında- için edatı işlevinde kullandığını söyleyebiliriz. Henüz olmayan bir eylemin gerçekleşmesi için temenni işlevinde bir istek kipi kullanarak bir ki’li cümle yapısı kurmuştur. *Padişahuñ bir oğlu ‘adl yolına tıtdı tā ki eyü ad kesb ide. Birisi zulm yolını tıtdı ta ki māl cem‘ eyleye* (181a). Padişahın oğlu iyi bir şöhret kazanmak için adalet yolundan gitti diyebiliriz.

Ki bağlacının devrik cümle yapısıyla kurulduğunu, yani cümleyi ki bağlacının yardımıyla tersine çevirerek, bir şeyin yapıldığını göstermek için bu şekilde bir cümle yapısını öğretir. *Bilürsin ki gemi kırı yir üzerine yürümez* (182a).

Ki, kim, ta ve ta ki bağlaçları istek kipinin etkisiyle bazen cümle içinde kullanılmaz. *Qomadılar öldürem* (182a). *Şakın galat yazmayasın* (182a). *Kāfirler ol şudan dilediler içeler* (182a). Görüldüğü üzere istek kipiyle (içeler) çekimlenmiş fiilden önce, bir ki bağlacı olmayan bir cümle yapısı verilmiştir.

Zıtlık bağlaçlarının yüklemden hemen sonra kullanıldığını gösteren bir cümle örneği vermiştir. *Bu Hirdos? (Herodes) egerçe yünānilerden idi amma Cühūdlar anı dağı uydurdılar* (182a).

Bağlaçlarla ilgili son açıklaması ise, zıtlık bağlaçlarının bazen yüklemden sonra bazende istek kipiyle çekimlenmiş fiillerden sonra geldiğini söyler. İlk olarak yüklemden sonra gelen örneği için; *bunda göz görmez egerçe adam görucidür zirā toz mani‘dür* (182a). İstek kipinin üzereni gelen zıtlık bağlacı örneği için; *hıyānetlik eyleme egerçe saña eylerler* (182a).

Konu anlatımını bu şekilde verdikten sonra dua ile bitirir. Yalnız hakīm Allaha bizüm muḥallişimüze mecd ve celālet, kudret ve saltanat hem şimdi hem külli dehrlerine dek Āmīn.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin tarihî süreçte dünyanın büyük ve güçlü devletlerinden birisi olmasıyla birlikte Avrupalıların Türkçeye olan ilgisi ciddi olarak başlamıştır. Son dönemlerde de bilhassa İngilizlerin dikkatini çekmiştir. Biz de bu çalışmada İngiliz bir elçilik görevlisinin hazırlamış olduğu Türkçe gramer eseri inceledik. Çalışmadan anlaşıldığı üzere William Seaman hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Bunu karşılık olarak İstanbul'da elçilik görevinde bulunması, Türkçeyi iyi derecede öğrenmiş olması, yazdığı çeşitli eserler ve *Grammatica Linguae Turcicae* adlı eseri kayda değerdir.

Yazar bu eseri İngilizce değil, bilim dili olan Latince ile yazdı. Eserin girişinde Latince açıklamalarıyla Türkler hakkında okuyucuya çeşitli yönlerden bilgiler aktarmıştır. Bu eser aynı zamanda İngiltere'de basılan ilk gramer eseridir. Fakat Avrupa'da basılan ilk eser olma hüviyetini yine de kazanamamıştır. İngiltere'de basılan ilk kitap olma özelliği ile sonraki gramer eseri hazırlayanlar için yol gösterici olmuştur.

Seaman, bu gramer eserini diğer transkripsiyon eserleri gibi geleneksel bir sıralama ile vermiştir. Bu sıralamada sadece dil bilgisi bölümlerine yer verip herhangi bir diyalog, alıştırma ya da Türkçe metin örneklerini vermemiştir. Dil bilgisi bölümünün başında da klasik olarak transkripsiyon işaretlerini belirleyip daha sonra isim, fiil, zarf ve söz dizimi bölümlerine yer vermiştir. Yazar, eseri yazma amacını eserinin girişinde belirttiği gibi Türkçe bilmeyen İngilizlere, misyonerlik faaliyetinde bulunmaları ve çeşitli diplomasi ilişkilerinde kolaylık sağlayacak bir rehber olması için yazmıştır. Bu amacın en büyük kanıtı ise eserde kullanılan örneklerin, daha çok dini metinler ve İncil'den alınmış olmasıdır. Osmanlı döneminde İngilizlere Türkçe öğretmek amacıyla yazılan eserlerin kültür aktarımına önem verdiği ve bu dönemde yazılan dil öğretim kitaplarının kültürel öğelerini kullandıkları da ayrıca görülmektedir. Ele aldığımız eserde de metinlerin içeriği sadece misyonerlik amacıyla kalmayıp kültürel aktarımı da destekleyecek nitelikte olduğu görülür. Diğer bir yandan dil becerilerinde ise Türkçe öğretmek amacıyla yazılan eserlere bakıldığında dil becerilerine yönelik etkinliklerin verilmesinde eksik kaldıkları, genellikle okuma becerisine yöneldikleri görülür.

Seaman'ın yazdığı eserde de dil becerilerine çok fazla dikkat edilmemiş, daha çok okuma becerisi üzerinde durulmuştur. Aynı şekilde yazma becerilerini geliştirecek herhangi bir alıştırmaya da yer vermemiştir. Her ne kadar bu eksikliklerden bahsedersek de Seaman bir elçilik görevlisi olduğu için bu durum eserine de yansımıştır. Tam anlamıyla bir gramer uzmanı olmadığı için buradaki eksiklikleri mazur görmemizin kanaatindeyiz.

Bu eserde Türkçe öğretiminin yanı sıra bazı ses özelliklerine de rastlanılmıştır. Eserde ses olaylarından ünsüz sertleşmesi tespit edilmiştir. Eyitti < eyitdi, eyitdum < eyittum. Fakat günümüzde düz yazılan bazı ekler örnekte de görüldüğü gibi yuvarlak biçimiyle yazılmıştır. Mallu vb. Aynı şekilde Latinize edilmiş örneklerde de kalınlık incelik uyumunun olmadığı tespit edilmiştir. Kolakten, şarabte, taraften vb. Verilen diğer Latinize edilmiş örneklerde de ünlü uyumunun tam olarak oturmadığı tespit edilmiştir. Kapturmak, oldukte vb. Günümüzde yuvarlak ünlü ile kullanılan bazı kelimelerin düz ünlü ile kullanıldığı tespit edilmiştir. Mamun (Mümin), fecüre (fücür) vb. Arapça ve Farsçadan dilimize geçen – özellikle sonu çift ünsüzlü biten- kelimelerin ortasına ya da sonuna bir ünlü ekler. Nezer (nezr), hiyne (hiyn), tekiye (tekye). 18. Yüzyılda oluşmaya başlayan ve bu eserde sadece bir yerde tespit edilen –yor eki oturuyorlar biçiminde geçmektedir ve ünlüsü dar bir şekilde verilmektedir. Buradaki tespitlerden yola çıkarak diyebiliriz ki 17. yüzyılda ses uyumları tamamlanmamıştır. Fakat dildeki yeni değişimleri de göstermesi bakımından dil öğretimi açısından kayda değer bir eser olduğunu da ekleyebiliriz. Bu açıklamaya ek olarak, Seaman'ın bir elçilik görevlisi olduğu unutulmamalıdır. Tam bir dil uzmanı olmadığı için burada tespit edilen örneklerin ve cümle yapılarının İngilizlerce hazırlanmış olan diğer transkripsiyon metinleriyle de karşılaştırılarak incelenmesi sağlanmalıdır. Çünkü genel olarak hazırlanan bu eserler, din görevlileri, elçilik görevlileri, tüccar vb. meslek gruplarından oldukları için kurdukları cümle yapılarında anlatım bozuklukları olabilir, kelime ve sözcükleri düzgün bir şekilde tellafuz edip gösteremeyebilirler. Bu sebeble Türkçe öğretimi için hazırlanmış transkripsiyon metinleri incelenirken daha dikkatli olunması gerekir.

KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında APA 6 atıf sistemi kullanılmıştır.)

- Adıgüzel, M. S. (2001). Yabancılar Türkçe Öğretimi ve Gramer-Tercüme Metodu. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 25-45.
- Adıgüzel, M. S. (2009). Kaşgarlı Mahmut'un Türkçe Öğretim Yöntemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 27-35.
- Demircan, Ö. (2013). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*. Der Yayınları, İstanbul.
- Demirel, Ö. (1999). *İlk Öğretim Okullarında Yabancı Dil Öğretimi*. İstanbul.
- Develi, H. (2006). *Osmanlı'nın Dili*, İstanbul, 3F Yayınevi.
- Doğan, C. (2012). *Sistematik Yabancı Dil Öğretim Yaklaşımı ve Yöntemleri*. Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Duman, M. (1995). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*. Ankara: TDK.
- Duman, M. (1995b). Türkiye Türkçesinin Tarihî Kaynaklarından Carbognano'nun Grameri ve İmlâ-Telaffuz İlişkisi Bakımından Önemi. *İlmî Araştırmalar*. İstanbul. C. I, s.95-106
- Er, A. (2005). Yabancı Dil Öğretiminde Okuma. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. S. 208-218.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Göçen, G. (2020). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yöntem. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 23-48.
- Güneş, F. (2011). Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar/Language Teaching Approaches And Their Applications In Teaching Turkish. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15) , 123-148.
- Hamilton, A. (2004) William Seaman in H.C.G. Matthew and Brian Harrison, eds. *Oxford Dictionary of National Biography*, vol. 49 (Oxford: Oxford University Press), 604-605.
- Heller, M. J. (2010). *Seventeenth The Century Hebrew Book (2 Vols.): An Abridged Thesaurus*. Hollanda: Brill.
- Hengirmen, M. (2006), *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri ve Tömer Yöntemi*. Engin Yayınevi, Ankara.
- Hitzel, F. (1995). *Enfants de Langue et Drogmans/Dil Öğlanları ve Tercumanlar*. Çev: Mehmet Sert, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnce, Y. , ve Akça, B. (2017). Osmanlı Döneminde Latin Harfleriyle Türkçe Yazılan Eserler ve Yazarları. *Erdem*, 0 (73) , 5-42.
- Karagöl, E. (2011). Sir James William Redhouse ve İngilizlere Türkçe Öğretimi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kartallıoğlu, Y. (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16,17 ve 18. yüzyıllar)*. Türk Dil Kurumu.

- Kartallıoğlu, Y. (2015). Carbognano'ya Göre Osmanlı Türkçesi Yazı ve Konuşma Dili İlkeleri. *Dil Araştırmaları*, 16, 7-27.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK.
- Korkmaz, Z. (2019). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK
- Okçu, C. (2021). William Seaman'ın İncil Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin) (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rothman, E. N. (2013) Dragomans and Turkish Literature: The making of a field of inquiry. *Oriente Moderno* 93 (2), 390–421.
- Uzuntaş, A. , ve Yıldız, C. (2017). Dil öğretiminde Yaklaşımlar, Yöntemler, Strateji ve Teknikler. H. Develi, C. Yıldız, M. Balcı, İ. Gültekin ve D. Melanlıoğlu (Ed.), *Uygulamalı Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi El Kitabı* (205-240). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yağmur, Ö. (2013). Latin Harfli Çeviri Yazılı Metinlerde Türkçe Söz Dizimi (16-19. Yüzyıllar) (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yağmur, Ö. (2014a). Erken dönem Türkçe Transkripsiyon Metinleri ve Bunların Dil Araştırmaları Açısından Önemi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (4), 201-217.
- Yağmur, Ö. (2014b). XVII-XIX. Yüzyıllar Arasında Avrupalılar Tarafından Yazılan Türkçe Gramerlerde İzlenen Metot Üzerine. XI. *Milli Türkoloji Kongresi Bildirileri*, I, 645-663.
- Yılmaz, E. (2019). Ottoman Turkish Conversation Grammar Adlı Eserin Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Açısından İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.